

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

บางกระทุ่มนำชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและ
วัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

Bang Krathum Na Chom : Strategies for Buddhist and Cultural Tourism
Development in Bang Krathum District Phitsanulok Province

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้าง
ชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน

Bang Krathum Model : Area Based Approach Strategies to Create
Liveable and Sustainable Communities

โดย

พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง)

พระราชรัตนสุธี (ขวัญรัก เกษรบัว)

พระมหาเทพประภาส วชิรญาณเมธี (มากคล้าย)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766036

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

บางกระทู้มน้ำชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและ
วัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก

Bang Krathum Na Chom : Strategies for Buddhist and Cultural Tourism
Development in Bang Krathum District Phitsanulok Province

โดย

พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง)

พระราชรัตนสุธี (ขวัญรัก เกษรบัว)

พระมหาเทวประภาส วชิรญาณเมธี (มากคล้าย)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766036

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Sub-Project 1

Bang Krathum Na Chom : Strategies for Buddhist and Cultural Tourism
Development in Bang Krathum District Phitsanulok Province

BY

Phrkrurattanasutaphorn (Teeradet Photong)
Phrarajrattanasudhi (Khaunrak Gaesonbau)
Phramahatevaprakas (Tevaprakas Makklay)
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Buddhachinaraj Buddhist College
B.E.2566

Research Project Funded
By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800766036

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย:	บางกระทู้มน้ำชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนากองเรือเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก
ผู้วิจัย:	พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง) พระราชรัตนสุธี (ขวัญรัก เกษรบัว) และพระมหาเทวประภาส วชิรญาณเมธี (มากคล้าย)
ส่วนงาน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๖
ทุนอุดหนุนการวิจัย:	กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “บางกระทู้มน้ำชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนากองเรือเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาสภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อพัฒนากองเรือเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน และ ๓) เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนากองเรือเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่า

๑) อำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและน่าสนใจ มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมได้ ๕ แห่ง ได้แก่ วัดสนามคลีตะวันตก วัดไพรสวรรค์ วัดโคกสลุด วัดตายม และวัดยานยาว จากการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ พบว่าพื้นที่อำเภอบางกระทู้มีศักยภาพสามารถพัฒนากองเรือเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมได้

๒) การพัฒนากองเรือเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน จะต้องมีการพัฒนาด้านต่างๆ คือ ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว ด้านความสามารถในการเข้าถึง ด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว และด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว

๓) ยุทธศาสตร์การพัฒนากองเรือเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักพุทธธรรมสัปปายะ ๗ มาบูรณาการร่วมกับหลักเกณฑ์การพัฒนากองเรือที่ยั่งยืนขององค์การการท่องเที่ยวแห่งโลก ทำให้ได้กลยุทธ์การจัดการเชิงยุทธศาสตร์ ๔ กลยุทธ์ คือ กลยุทธ์การพัฒนาด้านกายภาพ กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากร กลยุทธ์การมีส่วนร่วม และกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์และบริการ ซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : ยุทธศาสตร์, การพัฒนา, กองเรือเชิง, พระพุทธศาสนา

Research Title: Bang Krathum Na Chom : Strategies for Buddhist and Cultural Tourism Development in Bang Krathum District Phitsanulok Province

Researchers: Phrakrurattanasutaphorn (Teeradet Photong)
Phrarajrattanasudhi (Khaunrak Gaesonbau)
Phramahatevaprapas (Tevaprapas Makklay)

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buddhachinaraj Buddhist College

Fiscal Year: 2022

Research Scholarship Sponsor: Thailand Science Research and Innovation Fund
Mahachulalongkornrajavidyalaya University

ABSTRACT

The research of “ Bang Krathum Na Chom: Strategies for Buddhist and Cultural Tourism Development in Bang Krathum District Phitsanulok Province”. This research was aimed to 1) study general surrounding together with analyzing the strengths, weaknesses, opportunities, and obstacles of Buddhist and cultural tourism in Bang Krathum District. Phitsanulok Province. 2) develop Buddhist and cultural tourism in Bang Krathum District. Phitsanulok Province by community participation and 3) propose strategies for developing Buddhist and cultural tourism in Bang Krathum District Phitsanulok Province integrated to Buddhism principles.

Results from the study provided as

1) Bang Krathum District Phitsanulok Province, there are Buddhist and cultural for tourist attractions. which are outstanding and interesting. There are five potential locations suit for developing into Buddhist and cultural for tourist attractions such as Wat Sanam Khli Tawan Tok, Wat Phai Suwan, Wat Khok Salut, Wat Tayom and Wat Yanyao. From strengths, weaknesses, opportunities, and obstacles analysis of Buddhist and cultural tourism in Bang Krathum District, found that the Bang Krathum District area was the potential for developing as Buddhist and cultural tourism.

2) Develop Buddhist and cultural tourism in Bang Krathum District Phitsanulok Province by Community participation. There are various aspects must for developing such as tourism programs organizing, accessibility aspect attraction, facilities, tourism promotion activities and services for tourist attractions

Keywords : Trategy, Development, Tourism, Buddhism

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยฉบับร่างสมบูรณ์เรื่อง บางกระทู้หน้าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก “Bang Krathum Na Chom : Strategies for Buddhist and Cultural Tourism Development in Bang Krathum District Phitsanulok Province.” นี้ สำเร็จเสร็จสิ้นได้ด้วยความร่วมมือของบุคคลหลายฝ่ายดังนี้

ขอขอบคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ให้ออกโอกาสแก่ผู้วิจัยจากวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราชได้ทำวิจัยศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมและเป็นผลงานทางวิชาการ

ขอขอบพระคุณ พระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณ อาจารย์ พระสุธีรัตนบัณฑิต รองศาสตราจารย์ ดร. พระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ และบุคลากรทุกภาคส่วนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง มีเมตตาตรวจงานวิจัยคอยเสนอแนะแก้ไขเพื่อให้งานออกมาสมบูรณ์ที่สุด ตลอดถึงอำนวยความสะดวกทุกอย่างแก่คณะผู้วิจัย

ขอบพระคุณคณะกรรมการผู้ตรวจงานวิจัยทุกท่านที่เมตตาเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขงานวิจัยให้แก่คณะผู้วิจัย ซึ่งจะทำให้ผลงานออกมาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และได้นำมาปรับปรุงแก้ไข

ส่วนดีที่เกิดจากงานวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยขอถวายบูชาพระรัตนตรัย คุณครูอุปัชฌาย์อาจารย์ มารดาบิดา และผู้มีพระคุณทุกท่าน ตลอดถึงทุกท่านที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

พระครูรัตนสุตาภรณ์ (ธีรเดช โพธิ์ทอง) และคณะ

๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๖

สารบัญ

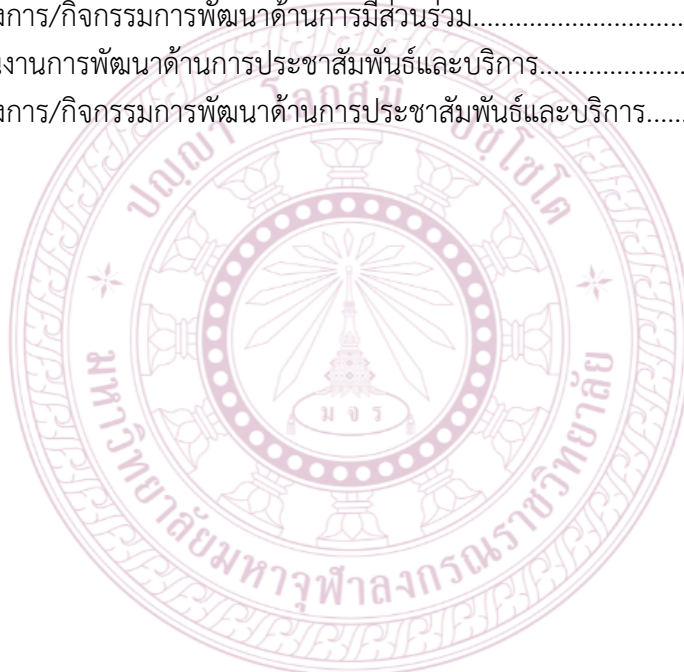
	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญตาราง.....	ช
สารบัญแผนภาพ.....	ซ
สารบัญภาพ.....	ณ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย.....	๓
๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย.....	๔
๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย.....	๔
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา.....	๖
๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์.....	๑๕
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน.....	๒๑
๒.๔ สถานการณ์การท่องเที่ยวไทย.....	๒๙
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยว.....	๔๗
๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย.....	๖๒
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๖๓
บทที่ ๓ ระเบียบวิธีวิจัย.....	๗๐
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๗๐
๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๗๑
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้การวิจัย.....	๗๓
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๗๔
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๗๕

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย.....	๗๖
๔.๑ สภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก.....	๗๖
๔.๒ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน.....	๘๙
๔.๓ ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการ ตามแนวพระพุทธศาสนา.....	๙๓
๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๑๐
บทที่ ๕ สรุปผลการศึกษา อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	๑๑๓
๕.๑ สรุปผลการศึกษา.....	๑๑๓
๕.๒ อภิปรายผล.....	๑๒๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ.....	๑๒๕
บรรณานุกรม.....	๑๒๗
ภาคผนวก.....	๑๓๑
ผนวก ก หนังสือแนะนำ.....	๑๓๒
ผนวก ข แบบสัมภาษณ์.....	๑๓๔
ผนวก ค ภาพประกอบ.....	๑๓๘
ผนวก ง รายชื่อผู้ให้ข้อมูล.....	๑๔๕
ผนวก จ ประวัติผู้วิจัย.....	๑๔๙

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
๔.๑ ข้อมูลการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก.....	๘๗
๔.๒ แผนงานการพัฒนาด้านกายภาพ.....	๙๗
๔.๓ โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านกายภาพ.....	๙๘
๔.๔ แผนงานการพัฒนาด้านการพัฒนาทรัพยากร.....	๑๐๑
๔.๕ โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการพัฒนาทรัพยากร.....	๑๐๒
๔.๖ แผนงานการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม.....	๑๐๔
๔.๗ โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม.....	๑๐๕
๔.๘ แผนงานการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์และบริการ.....	๑๐๗
๔.๙ โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์และบริการ.....	๑๐๘

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕
๔.๑ องค์ความรู้จากการวิจัย.....	๑๑๑

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
๔.๑ วิหารเก่าวัดสนามคลีตะวันตก.....	๗๘
๔.๒ ภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ ที่ผนังตรงข้ามพระประธานในวิหาร วัดสนามคลีตะวันตก.....	๗๘
๔.๓ ภาพธงช้างเผือกที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดสนามคลีตะวันตก.....	๗๙
๔.๔ พระประธานในวิหารวัดสนามคลีตะวันตก.....	๗๙
๔.๕ หลวงพ่อเพชร พระประธานปางฉันสมอในโบสถ์วัดไพรสุวรรณ.....	๘๐
๔.๖ โบสถ์วัดไพรสุวรรณ.....	๘๑
๔.๗ มณฑปทรงพระปรารักษ์แบบย่อมุมไม้สิบสองด้านหน้าโบสถ์วัดไพรสุวรรณ.....	๘๒
๔.๘ โบสถ์เก่าวัดโคกสลอด.....	๘๓
๔.๙ หอระฆังโบราณวัดโคกสลอด.....	๘๔
๔.๑๐ พระพุทธรูปหลวงพ่อยม วัดตายม.....	๘๕
๔.๑๑ พระพุทธรูปหลวงพ่อเพชร วัดย่านยาว.....	๘๖
๔.๑๒ ที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมสำคัญในอำเภอบางกระทุ่ม	๘๗
๔.๑๓ ตำแหน่งที่ตั้งวัดไพรสุวรรณสามารถเข้าถึงได้ทั้งเส้นทางคมนาคมทางบก และทางเรือ.....	๙๒

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยเป็นประเทศที่ร่ำรวยด้วยประเพณีวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติมาช้านานและด้วยกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ที่ขับเคลื่อนให้ผู้คนสามารถเดินทางด้วยความสะดวกรวดเร็วส่งผลต่อการเป็นจุดหมายหมายในการท่องเที่ยวของประชาคมโลกมานับกว่า ๕๐ ปี โดยในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ก่อนการเกิดวิกฤตไวรัสโควิด-๑๙ ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวต่างชาติรวมทั้งหมด ๓.๐๖ ล้านล้านบาท เป็นประเทศที่ได้รายได้จากนักท่องเที่ยวมากที่สุดในภูมิภาค โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในไทย ๓๙.๗๗ ล้านคน คิดเป็นสัดส่วนถึงร้อยละ ๑๒ ของ GDP ปฏิเสธไม่ได้ว่าการดำรงอยู่ของกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจของประเทศมาอย่างยาวนาน^๑

ในด้านการส่งเสริมศักยภาพเศรษฐกิจการท่องเที่ยวในระดับฐานรากนั้นยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๑-๒๕๘๐)^๒ ได้กำหนดกรอบด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันที่มุ่งเน้นการพัฒนาภาคการผลิตและบริการให้สามารถแข่งขันได้เกิดความยั่งยืนประชาชนมีคุณภาพชีวิตและมีรายได้ที่ดีขึ้นรวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๖๔) ยุทธศาสตร์ที่ ๓ การสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและแข่งขันได้อย่างยั่งยืนมีแนวทางเสริมสร้างขีดความสามารถการแข่งขันในเชิงธุรกิจของภาคบริการเพื่อตอบสนองต่อโจทย์การพัฒนารองรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ

องค์กรภาครัฐได้มีแนวทางในหลักการสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยได้ยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตจากการเพิ่มผลิตภาพการผลิตบนฐานของการใช้ภูมิปัญญาและนวัตกรรมโดยกำหนดเป้าหมายทั้งในด้านรายได้ความเป็นธรรมการลดความเหลื่อมล้ำที่มุ่งเน้นสร้างรายได้และความเจริญความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจโดยให้ภาคเอกชนและภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการร่วมกับภาครัฐเพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์มั่นคงมั่งคั่งยั่งยืนเพื่อสนับสนุนส่งเสริมยกระดับผลิตภัณฑ์และพัฒนาช่องทางการตลาดที่หลากหลายเพื่อให้สามารถจำหน่ายได้และมุ่งปรับตัวสู่การค้าแบบสากล^๓

จากการรายงานผลการแพร่ระบาดของโรคในประเทศไทยดังกล่าวในกลางปี พ.ศ. ๒๕๖๓ ประเทศไทยอยู่ในจุดที่ได้รับการยอมรับเรื่องการป้องกันโรคระบาดจากนานาชาติและวิถีชุมชนชนบท

^๑ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวเดือนพฤศจิกายน ๒๕๖๒, (ออนไลน์), แหล่งที่มา <https://www.mots.go.th/> (๑๐ ต.ค. ๖๕).

^๒ ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐), เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก, ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑, หน้า ๒๑.

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔, (กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๖๐), หน้า ๘๕.

เป็นส่วนหนึ่งที่โอบอุ้มรากฐานของการดำเนินไปของเศรษฐกิจในฐานะรากภายใต้วิกฤต^๔ ทำให้พบว่าจุดแข็งของชุมชนบนฐานของการใช้ความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนในชนบทไทยทั้งในด้านวัฒนธรรม ประเพณี การสร้างอัตลักษณ์ ความรู้ ทักษะ ความเชื่อ และพฤติกรรม ที่แสดงให้เห็นถึงการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ สามารถปรับตัวเรียนรู้เพื่อการอยู่รอดทั้งของบุคคลชุมชนและสังคม จึงแสดงได้ประจักษ์ชัดว่าภายใต้วิกฤติทั้งทางเศรษฐกิจหรือสาธารณสุข ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงและอยู่รอดของชุมชนไทย

“บางกระท่อม” เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลกอยู่ทางใต้สุดของจังหวัดเขตติดต่อกับจังหวัดพิจิตร เมื่อพูดถึงข้อมูลหรือเรื่องราวทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี และการท่องเที่ยวจังหวัดพิษณุโลกแล้ว ทุกคนก็จะเฝ้าสักการศึกษากับความเป็นเมืองเก่าแก่และธรรมชาติที่งดงามของเมืองพิษณุโลกและภูเขาทางตะวันออก ในขณะที่เดียวกันแทบไม่มีใครจะกล่าวถึงข้อมูลทางประวัติศาสตร์โบราณคดีในเขตอำเภอบางกระท่อมเลย ทั้งที่ในเขตอำเภอบางกระท่อมมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวนมาก^๕ และเป็นแหล่งผลิตกล้วยตากซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์สินค้าท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงของจังหวัดพิษณุโลก ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวมีความน่าสนใจไม่น้อย จึงเป็นเสมือนพื้นที่ถูกลืมของนักท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทางด้านนี้

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อมที่ควรศึกษาเพื่อหายุทธศาสตร์การพัฒนาของชุมชนภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในพื้นที่อำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งเป็นพื้นที่อำเภอรอยต่อกับจังหวัดพิษณุโลกจังหวัดพิจิตรที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการจนอยู่รอดได้ภายใต้วิกฤตดังกล่าวอีกทั้งบริบทพื้นที่ยังมีความหลากหลายสามารถนำปัจจัยการผลิตที่มีในพื้นที่มาเป็นจุดแข็งด้านภูมิปัญญาวิถีชีวิตวัฒนธรรมที่สำคัญอำเภอหนึ่งของจังหวัดพิษณุโลก เพื่อเสริมสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านวิชาการค้นหาคัญภาพและส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อสร้างชุดความรู้ภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อสร้างศักยภาพเชื่อมโยงท่องเที่ยวเชิงชุมชน ภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืนของอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างแท้จริง

ในขณะเดียวกัน งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ที่จะนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อให้หน่วยงานราชการในท้องถิ่นหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในท้องที่อำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก นำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระท่อมในอนาคตต่อไป

^๔ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, สช. ย้ำ ‘พลังชุมชน’ คือปราการด่านหน้าเอาชนะโควิด ๑๙, (ออนไลน์), แหล่งที่มา <https://www.nationalhealth.or.th/en/node/1371> (๑๐ ต.ค. ๖๔).

^๕ ชีระวัฒน์ แสนคำ, “บางกระท่อม : เขตถูกลืมนี่กำลังจะถูกเปิดเผย”, ใน เมืองโบราณ, (ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒ เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๔), หน้า ๒๔ - ๓๐.

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑.๒.๒ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

๑.๒.๓ เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ สภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ ยุทธศาสตร์การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นศึกษาความเป็นมาของผู้คนในท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาในท้องที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก โดยศึกษาจากเอกสารตำราแนวคิดทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยศึกษาเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้อง ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ตามขอบเขตเนื้อหา ที่เกี่ยวข้อง ทั้งที่เป็นแนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก วิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม รวมไปถึงเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัย “บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” จะดำเนินการวิจัยในพื้นที่ครอบคลุมท้องที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งประกอบด้วยเขตการปกครองย่อยออกเป็น ๙ ตำบล ๘๗ หมู่บ้าน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิเคราะห์ทั้งในเชิงพื้นที่และเอกสาร ดังนั้น จึงกำหนดผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ที่ใช้ในการศึกษา คือ ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาชุมชนจังหวัด พัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดพิษณุโลก สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ สถานศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มองค์กร ประชาชนชุมชนและเครือข่าย เอกชน จำนวน ๔๐ คน ในการเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลาในการศึกษา

การดำเนินการวิจัยโครงการวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาก่อท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” เป็นส่วนหนึ่งของ โครงการวิจัย “บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และ สร้างสรรค์อย่างยั่งยืน” ใช้ระยะเวลา ๑ ปี ในกรอบงบประมาณ ๒๕๖๖ (โดยเริ่มตั้งแต่ ๑ ตุลาคม ๒๕๖๕ - ๓๐ กันยายน ๒๕๖๖)

๑.๕ นิยามศัพท์ในการวิจัย

บางกระทุ่ม หมายถึง ท้องที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ตามการปกครองของ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย มีพื้นที่จำนวน ๔๔๗ ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ ๙ ตำบล ๘๗ หมู่บ้าน

ยุทธศาสตร์ หมายถึง แนวทางหรือทิศทางในการบรรลุจุดหมายของหน่วยงาน โดยมี กระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่างผลลัพธ์สุดท้ายที่ต้องการซึ่งอยู่ในรูปของผลประโยชน์ ตามพันธกิจและ ภารกิจ ให้สัมฤทธิ์ผลตามวิสัยทัศน์ และเป้าประสงค์

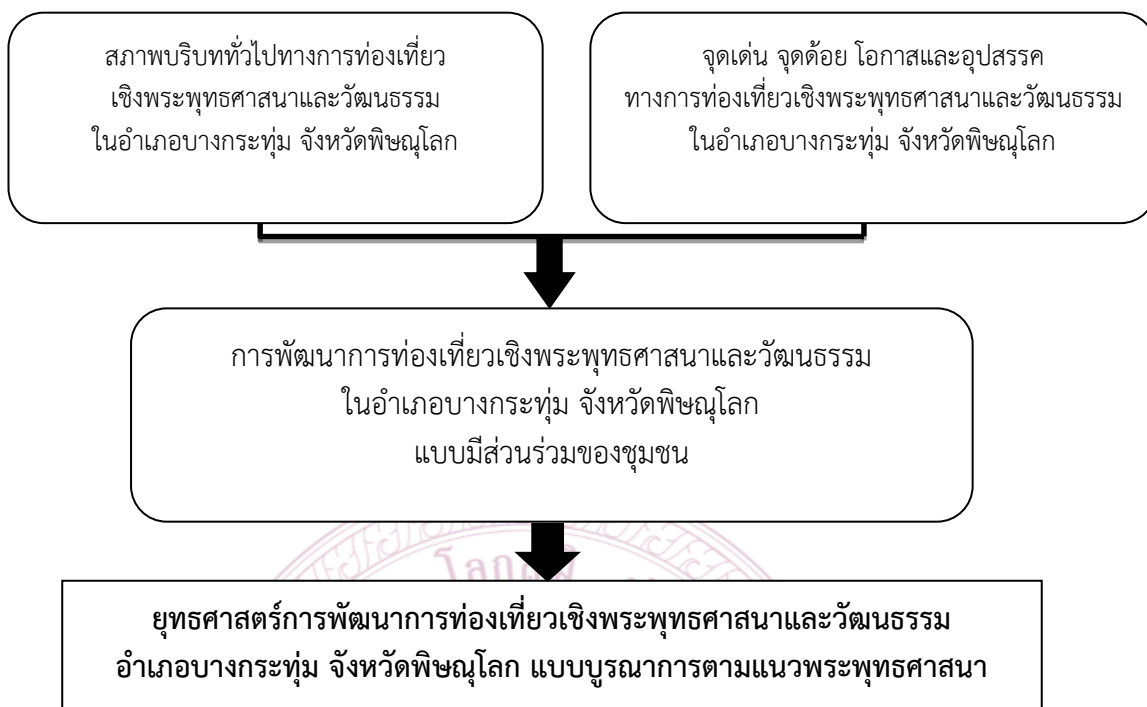
การท่องเที่ยว หมายถึง การเลือกที่จะเดินทาง จากที่พักของบุคคล ไปยังอีกสถานที่หนึ่ง เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หรือการเรียนรู้ มุ่งตอบสนองความต้องการในแง่ของการจรรโลงใจ หรือการเรียนรู้สิ่ง แปลกใหม่ ทั้งที่เป็นทุนทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต และสังคม

การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม หมายถึง การเลือกที่จะเดินทาง จากที่ พักของบุคคล ไปยังอีกสถานที่หนึ่ง เพื่อพักผ่อนหย่อนใจ หรือการเรียนรู้ มุ่งตอบสนองความต้องการใน แ่งของการจรรโลงใจ หรือการเรียนรู้สิ่งแปลกใหม่ โดยกิจกรรมมุ่งเน้นในสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในท้องถิ่น

บางกระทุ่มน่าชม หมายถึง สถานที่ซึ่งเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ใน ท้องที่อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ที่มีศักยภาพสามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๑.๖ กรอบแนวคิดการวิจัย

การพัฒนาก่อท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมนั้นมีขอบเขตที่กว้าง ดังนั้น เพื่อให้การวิจัยสามารถขับเคลื่อนและดำเนินการวิจัยได้อย่างเหมาะสมกับพื้นที่ กรอบแนวคิดในการ ศึกษาวิจัยเรื่องนี้จึงมีกรอบแนวคิดที่สำคัญในลักษณะของกระบวนการและวิธีการศึกษาวิจัย รวมทั้ง ผลลัพธ์จากการศึกษา ดังนี้

แผนภาพที่ ๑.๑ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๗.๑ ได้ทราบสภาพบริบททั่วไปทางด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑.๗.๒ มีการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑.๗.๓ เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

๑.๗.๔ ได้นำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “บางกระท่อมน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก” ผู้วิจัยได้ ศึกษาค้นคว้า แนวคิด ทฤษฎี และเอกสารผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา
- ๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์
- ๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน
- ๒.๔ สถานการณ์การท่องเที่ยวไทย
- ๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยว
- ๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

แนวคิดพื้นฐานของการพัฒนา โดยเริ่มจากการพัฒนาที่มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของธรรมชาติ และวิวัฒนาการมาเป็นการพัฒนาที่มนุษย์พยายามเอาชนะธรรมชาติ จากนั้นจึงเป็นการพัฒนาที่มนุษย์เอาชนะธรรมชาติได้ และนำธรรมชาติมาใช้ประโยชน์ ทั้งหมดนี้เป็นการพัฒนาเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น (Better change) ช่วยเพิ่มอัตราเร่งในการทำกิจกรรม หรือการผลิตให้รวดเร็วขึ้น (Better speed) และทำให้สภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์ดีขึ้น (Better life) กว่าเดิมทั้งในด้านคุณภาพและปริมาณ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของการพัฒนา

การพัฒนา หมายถึง การทำให้เจริญ การเปลี่ยนแปลงในทางเจริญขึ้น การคลี่คลายไปในทางที่ดี การกระทำที่เป็นเหตุให้บางสิ่งบางอย่างเจริญเติบโตขึ้น หรือขยายออกเพื่อให้ดีขึ้นกว่าเดิม อยู่เดิม และการพัฒนานั้นอาจจะเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม หรือมนุษย์ก็ได้^๑

สมิตร สุวรรณ ให้ความหมายว่า การพัฒนา (Development) คือ การเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น^๒

สนธยา พลศรี กล่าวว่า การพัฒนาถูกกำหนดความหมายจากหลายแหล่งและหลายสาขาวิชาทำให้ลักษณะของการพัฒนามีหลายประการแต่ลักษณะที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

^๑ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชันส์ จำกัด, ๒๕๔๖), หน้า ๗๗๙.

^๒ สมิตร สุวรรณ, รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๒๐.

๑. เป็นการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ เช่น ด้านสุขภาพปริมาณและสิ่งแวดล้อมของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น หรือให้มีความเหมาะสมอันเป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงในด้านใดด้านหนึ่งเพียงด้านเดียวเท่านั้นหรืออาจจะเรียกได้ว่าต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบ

๒. มีลักษณะเป็นกระบวนการคือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตามลำดับขั้นตอนและอย่างต่อเนื่องกันโดยแต่ละขั้นตอนมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นลำดับไม่สามารถข้ามขั้นตอนหนึ่งได้

๓. มีลักษณะเป็นพลวัตคือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นตลอดเวลาไม่หยุดนิ่ง แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจะเป็นแบบรวดเร็วหรือช้าๆ ปริมาณมากหรือน้อยก็ได้

๔. เป็นแผนและโครงการ คือเกิดขึ้นจากการเตรียมการไว้ล่วงหน้าว่าจะเปลี่ยนแปลง ใด ด้านใด ด้วยวิธีการใด เมื่อไร ใช้งบประมาณเท่าใด ใครรับผิดชอบ เป็นต้นไม่ใช่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยไม่มีการเตรียมการไว้ล่วงหน้า

๕. เป็นวิธีการการพัฒนาเป็นมรรควิธี หรือกลวิธีที่นำมาใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้เช่น การพัฒนาสังคม การพัฒนาชนบท การพัฒนาการเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจการพัฒนาชุมชนต่างก็เป็นวิธีการพัฒนาแบบหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะเป็นของตนเอง

๖. เป็นปฏิบัติการ คือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ไม่เป็นเพียงแนวความคิด หรือเป็นเพียงแนวคิด หรือเป็นเพียงรายละเอียดของแผนและโครงการเท่านั้น เพราะการพัฒนาเป็นวิธีการที่ต้องนำมาใช้ปฏิบัติจริงจึงจะเกิดผลตามที่ต้องการ

๗. เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำของมนุษย์ เพื่อประโยชน์ของมนุษย์ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์โลกประเภทเดียวที่สามารถจัดทำแผนโครงการและคิดค้นวิธีการพัฒนาตนเองและสิ่งต่างๆ ได้ การเปลี่ยนแปลงใดก็ตามถ้าไม่ได้เกิดจากการกระทำของมนุษย์แล้ว จะไม่ใช่การพัฒนาแม้ว่าจะมีลักษณะอื่นๆ เหมือนกับการพัฒนาก็ตาม

๘. ผลที่เกิดขึ้นมีความเหมาะสมหรือพึงพอใจ ทำให้มนุษย์และสังคมมีความสุขเพราะการพัฒนาเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์และการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของมนุษย์นั่นเอง

๙. มีกฎเกณฑ์หรือเครื่องชี้วัด คือ สามารถบอกได้ว่าลักษณะที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้นเป็นการพัฒนาหรือไม่ซึ่งอาจดำเนินการได้หลายวิธีเช่นเปรียบเทียบกับสภาพเดิมก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงกำหนดเกณฑ์มาตรฐานในการชี้วัดในด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านคุณภาพสามารถเปลี่ยนแปลงได้เนื่องจากมนุษย์และสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลของการพัฒนาจึงมีความจำเป็นต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงกระบวนการพัฒนาให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยการพัฒนาใหม่ๆ เกิดขึ้นอยู่เสมอ^๓

Constantino, Renato ให้ความหมายว่า การพัฒนา (Development) คือขบวนการที่ต่อเนื่อง ซึ่งแสดงความสามารถของมนุษย์ในการควบคุมการดำรงชีพของเขาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ให้ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งเขาได้รวบรวมแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาว่าต้องมุ่งเน้นไปยัง

๑. ความสามารถในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตในอนาคต

^๓ สนธยา พลศรี, กระบวนการพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕), หน้า ๕-๖.

๒. ความสามารถของตัวบุคคลในการช่วยเหลือตนเอง

๓. ความสามารถในการควบคุมตัวเอง^๔

Misra R.P. and Jonjo, M. ให้ความหมาย การพัฒนาว่า เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มนุษย์ต้องการทำให้ดีขึ้นตามความคิดของตน กระบวนการนั้นจะไม่ใช่สภาวะการณ์ใดสภาวะการณ์หนึ่ง กระบวนการจะอ้างอิงถึงค่านิยมต่างๆ เป็นพื้นฐาน และค่านิยมต่างๆ นั้น ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการพัฒนา^๕

Roger Everette M. and Burdgerabel J ให้ความหมาย การพัฒนา คือ รูปแบบหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งแนวการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนี้จะช่วยปรับปรุงโครงสร้าง องค์การทางสังคมดีขึ้น^๖

Freire ให้ความหมายว่า การพัฒนา เป็นการมีเป้าหมายที่ถูกต้อง ซึ่งมีความสำคัญมาก และเป็นสิ่งจำเป็นจนอาจกล่าวได้ว่าเป็นหนทางเพิ่มขึ้นที่มีค่า^๗

สรุปได้ว่า การพัฒนา เป็นการเจริญขึ้นของระดับองค์การทางสังคม หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นการทำลายรูปแบบของโครงสร้างทางสังคมแบบเก่า และการเปลี่ยนแปลงจะเริ่มจากการจัดระบบในส่วนบนขององค์การแล้วแผ่ขยายซึ่มลงสู่ส่วนล่าง และดำเนินเรื่อยไปจนครอบคลุมองค์การอย่างกลมกลืน

๒.๑.๒ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

แนวคิดและกระบวนทัศน์ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนา (New Development Paradigm) กระบวนทัศน์ (Paradigm) หมายถึง “ทฤษฎีพื้นฐานอย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลายอย่าง อันกำหนดแบบแผนการคิดและการปฏิบัติในประชาคมหนึ่งๆ เมื่อใดทฤษฎีพื้นฐานดังกล่าวเปลี่ยนแปลงจะทำให้แบบแผนการคิดและการปฏิบัติที่เกี่ยวข้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย (Paradigm shift)” เรื่องราวเกี่ยวกับการพัฒนาและความหมายของการพัฒนา มีการเปลี่ยนแปลงของกระบวนทัศน์ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและเกิดวิาทะในการช่วงชิงอำนาจในการนิยามความหมายมาตั้งแต่การเริ่มก่อกำเนิดของทฤษฎีแรกแห่งการพัฒนา (The First Theory of Development) ในสมัยของประธานาธิบดี Harry Truman ของจักรวรรดินิยมอเมริกาภายหลังจากการยุติลงของสงครามโลกครั้งที่สอง ตามมาด้วยการต่อสู้ระหว่างสองลัทธิคือ เสรีนิยมและสังคมนิยม รวมทั้งนโยบายสี่เป้าหมาย (Point Four Programmed) เพื่อถ่วงดุลอำนาจ ช่วงชิงและครอบงำประเทศอ่อนแอให้เป็นฐานกำลังในการต่อสู้กับปฏิปักษ์สงครามระหว่างลัทธิได้ดำเนินติดต่อกันมาจนกระทั่งเกิดการล่มสลายของลัทธิสังคมนิยมโซเวียต รวมทั้งการเปลี่ยนท่าทีแนวทาง และนโยบายทางการเมืองของ

^๔ Constantino, Renato, **The Challenge of the Churches**, (Paper presented during the First Gregorio Aplipay Lecture on Nationalism, Manila, Philippines, May 18, 1984), p. 112.

^๕ Misra, R.P. and Jonjo, M. (ed.), **The Changing Perspective of Development Problems In Misra**, (Hong Kong: Maruzen Investment Hong Kong) , 1981), p. 111.

^๖ Roger, Everette M. and Burdgerabel J, **Social Change In Rural Societies**, (New Jersey: Prentice – Hall, 1972), p. 23.

^๗ Freire, P., **Education : The Practice of Freedom**, (London: Writers and Readers Publishing Cooperative, 1972), p. 110.

พันธมิตรหลายๆ ประเทศ การล่มสลายของลัทธิเศรษฐกิจการเมืองของประเทศที่เป็นปฎิบัติทำให้เกิดการแพร่กระจายและขยายตัวของแนวคิดเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (Main Stream Economy) ประเทศบริเวณและกึ่งบริวารซึ่งเปรียบเสมือนประเทศอาณานิคมยุคใหม่ (New Colony) ของจักรวรรดินิยมอเมริกา ได้นำเอาแนวคิดแบบเศรษฐศาสตร์กระแสหลัก รวมทั้งแนวคิดแบบ ปฏิญญานิยมไปกำหนดแนวทางในการพัฒนาประเทศจนประจักษ์ต่อมาว่า แนวคิดดังกล่าวหาได้สอดคล้องกับวัฒนธรรม รวมทั้งวิถีการดำรงชีวิต (Mode of Living) ของผู้คนส่วนใหญ่ในสังคมของตนแม้แต่น้อย โดยแนวคิดดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนบุคคลอย่างไร้ขอบเขต รวมทั้งเป็นสาเหตุให้เกิดการทำลายล้างระบบนิเวศ ระบบศีลธรรม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไม่ยั้งคิด จนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์ใหม่ รวมทั้งการก่อกำเนิดของกระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาขึ้น

ชัยรัตน์ เจริญสินโอฬาร กล่าวว่า การพัฒนาเป็นวาทกรรมอย่างหนึ่ง (a discourse) ซึ่งได้รับความสนใจจากนักวิชาการอย่างกว้างขวาง โดยมีการศึกษา วิจัย วิเคราะห์ และวิพากษ์วิจารณ์ในหลาย ขณะเดียวกันการพัฒนาเป็นกระบวนการ (process) ที่ได้รับ การตีค่าในระดับสูงส่งผลให้สิ่ง ที่ตรงกันข้ามกับกระบวนการ การนี้ไม่ได้รับการตีค่ากลายเป็น “ความด้อยพัฒนา” สิ่ง ที่ตรงกันข้ามกับแนวคิด “การพัฒนา” ที่อาจมีคุณค่าสูงยิ่งยากที่จะประเมินคุณค่า หลายอย่าง เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นต้น แต่เพราะการพัฒนาเป็นกระบวนการที่สัมพันธ์กับค่านิยมสมัยใหม่ สิ่ง ที่ตรงกันข้ามกับความ สมัยใหม่จึงได้รับการประเมินค่าในระดับต่ำหรืออาจจะไม่มีค่าควรแก่การศึกษาและใช้ประโยชน์เลยก็ได้ ซึ่งการพัฒนาไม่ว่าจะในระดับใดก็ตาม มีแนวคิดที่สำคัญ ๕ ประการ คือ

๑. การพัฒนาเป็นกระบวนการ (Process) การพัฒนาเป็นกระบวนการศึกษาวิเคราะห์ ปัญหา และความต้องการของมนุษย์ รวมทั้งศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา และความต้องการของ มนุษย์ทุกด้านอย่างเป็นบูรณาการและอย่างมีประสิทธิภาพ โดยจะเริ่มต้นตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน และระดับประเทศชาติในที่สุด

๒. การพัฒนาเป็นวิธีการ (Method) การพัฒนาประกอบด้วยวิธีการในการจัดการระบบ ทรัพยากรต่างๆ และทักษะที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการ เพื่อให้การพัฒนามีความต่อเนื่องวิธีการ พัฒนานี้รวมเอาการสร้างองค์การพัฒนา และเสริมสร้างทักษะและความรู้ของประชาชนในสังคมโดย ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในแต่ละท้องถิ่น

๓. การพัฒนาคือการเคลื่อนไหว (Movement) การพัฒนามีลักษณะเคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง อยู่กับที่การพัฒนาจึงมีความเกี่ยวข้องกับการระดมความร่วมมือทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการ ระดมความร่วมมือจากกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลด้อยโอกาสในการ แสดงความคิดเห็น สะท้อนปัญหาความต้องการรวมตัวและตระหนักถึงปัญหาความต้องการพื้นฐาน ร่วมกัน รวมทั้งร่วมกันคิดและแก้ปัญหาต่างๆ เหล่านั้น ขณะเดียวกันการพัฒนามีความจำเป็นที่จะ ให้กลุ่มบุคคลภายใต้โครงการพัฒนาต่างๆ เข้าใจบริบททางสังคมวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมของตน รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน กลุ่มบุคคลจะต้องมีการกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ เปลี่ยนแปลงความคิดเห็นและทัศนคติไปในทางก้าวหน้าและสร้างสรรค์และพัฒนาทักษะความรู้ที่ จำเป็นสำหรับการพัฒนาด้วย

๔. การพัฒนาคือการจัดทำโครงการหรือโปรแกรม (Project or Program) โครงการหรือโปรแกรม เป็นการปฏิบัติอย่างหนึ่งของการพัฒนาสังคมโครงการพัฒนาต่างๆ ทำให้วัตถุประสงค์ของการพัฒนาเป็นจริงได้ โครงการพัฒนาที่ได้รับผลสำเร็จจะต้องได้รับความร่วมมือจากบุคคลกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะกลุ่มเป้าหมายของการพัฒนา ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการพัฒนาประกอบด้วย บุคคลทุกระดับชั้น นับตั้งแต่กลุ่มผู้นำ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานด้านต่างๆ จนถึงกลุ่มรักษาความสะอาดและรักษาความสงบเรียบร้อยในองค์กร

๕. การพัฒนาคือโอกาส (Opportunity) การให้โอกาสแก่บุคคลในการพัฒนาชีวิตสังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่จำเป็น คนที่จะได้รับโอกาสมากยิ่งขึ้น คือคนยากจน หรือคนด้อยโอกาส ยิ่งด้อยโอกาสมากที่สุดยิ่งควรได้รับโอกาสมากขึ้นเท่านั้น ซึ่งจะช่วยให้ได้รับสิทธิมากขึ้นในเรื่องความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) และการพัฒนาคุณภาพของคน^๔

กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm) หมายถึง “กระบวนความคิดและการปฏิบัติที่ทุกฝ่ายเข้ามาเรียนรู้ร่วมกันโดยการทำงานด้วยกัน ใช้ความพยายามร่วมกัน และไม่มาเป็นปกปักษ์ต่อกัน” วิธีการส่งเสริมให้คนมีความรักกันและมีความรู้ร่วมกัน มีการค้นคว้าวิจัยจนได้เครื่องมือที่เรียกว่า (AIC) ซึ่งเป็นวิธีการและเทคนิคในการเอาคนที่จะทำงานร่วมกันทั้งหมดในระบบเข้ามาประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) ซึ่งจะดำเนินการใน ๓ ขั้น คือ

ขั้นที่ ๑ คือ A : Appreciation ขั้นที่ ๒ คือ I : Influence ขั้นที่ ๓ คือ C : Control ขั้นที่ ๑ คือ A : Appreciation คือ “การทำให้ทุกคนเกิดการยอมรับและชื่นชมคนอื่นโดยไม่รู้สึกรู้สหรือแสดงการต่อต้านหรือวิพากษ์วิจารณ์” ในกระบวนการขั้นนี้ ทุกคนจะมีโอกาสแสดงออกอย่างทัดเทียมกันด้วยภาพ ข้อเขียนและคำพูด ว่าเขาเห็นสถานการณ์ในปัจจุบันเป็นอย่างไร และเขาอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไร ซึ่งจะทำให้ทุกคนมีโอกาสใช้ข้อเท็จจริง เหตุผล และความรู้สึกตลอดจนการแสดงออกในลักษณะต่างๆ ตามข้อเท็จจริง เมื่อทุกคนได้แสดงออกโดยได้รับการยอมรับจากคนอื่น ๆ จะทำให้คนมีความรู้สึกที่ดีมีความสุข มีความอบอุ่น และเกิด “พลังร่วม” ขึ้นในระหว่างคนที่มาประชุมด้วยกันในช่วงของการแสดงออกว่าแต่ละคนอยากเห็นความสำเร็จในอนาคตเป็นอย่างไรเป็นการใช้จินตนาการที่ไม่ถูกจำกัดด้วยปัจจัยและสถานการณ์ต่างๆ ในปัจจุบัน จึงทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ การมองการณ์ไกล การมองภาพกว้างและการคิดสิ่งแปลกใหม่ได้ดีกว่าการคิดจากสภาพปัญหาหรือข้อขัดข้องที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน นั่นคือ การใช้ “จิตนาการ” (Imagination) ซึ่งจะมีพลังมากขึ้นกลายเป็น “วิสัยทัศน์ร่วม” (Shared Vision) หรือ “อุดมการณ์ร่วม” (Shared Ideal) ซึ่งได้แก่ “สิ่งที่มุ่งมาดปรารถนาพร้อมกันหรือเป้าหมาย” นั่นเอง

ขั้นที่ ๒ คือ I : Influence คือ การใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่แต่ละคนมีอยู่มาช่วยกันกำหนดวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์ (Strategy) ที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมของกลุ่มได้อย่างดีที่สุดในขั้นนี้ทุกคนมีโอกาสทัดเทียมกันที่จะให้ข้อคิดเห็นว่า วิธีการสำคัญที่จะทำให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมนั้นประกอบด้วยอะไรบ้างเมื่อทุกคนแสดงความคิดเห็นแล้วจะนำ “วิธีการ” ที่เสนอแนะทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่แยกแยะ และพิจารณาร่วมกัน จนกระทั่งได้ “วิธีการ

^๔ ชัยรัตน์ เจริญสินโฬาร, วาทกรรมการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: วิชา, ๒๕๔๒), หน้า ๗.

สำคัญ” ที่กลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่า จะนำไปสู่ความสำเร็จตามที่กลุ่มต้องการ ซึ่งในการพิจารณาเลือกวิธีการสำคัญนั้น สมาชิกกลุ่มจะมี “ปฏิสัมพันธ์” (Influence หรือ Interaction) ซึ่งกันและกันสูง รวมถึงการถกเถียงโต้แย้งกันด้วยทั้งนี้เพื่อให้ได้วิธีการที่กลุ่มเห็นร่วมกันว่าดีที่สุด เนื่องจากการถกเถียงโต้แย้งในระดับวิธีการดังกล่าว มี “เป้าหมาย” หรือ “อุดมการณ์” ร่วมกัน ฉะนั้น กลุ่มยังมีแนวโน้มที่จะรักษาความสามัคคีไว้ได้โดยไม่ยากนัก

ขั้นที่ ๓ คือ C : Control คือ การนำ “วิธีการสำคัญ” มากำหนดเป็น “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) อย่างละเอียดว่า ทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีกำหนดเวลาอย่างไร ใครรับผิดชอบเป็นหลัก ใครต้องให้ความร่วมมือ จะต้องใช้งบประมาณค่าใช้จ่ายเท่าไร จากแหล่งใดจะมีรายได้จากการดำเนินงานดังกล่าวหรือไม่ถ้ามีประมาณเท่าไร และรายละเอียดอื่นๆ ตามที่เห็นว่าควรระบุไว้ในขั้นนี้ สมาชิกกลุ่มแต่ละคนจะเลือกเองว่า สมควรใจจะเป็นผู้รับผิดชอบหลักในเรื่องใดจะเป็นผู้ให้ความร่วมมือในเรื่องใด จะเป็นผู้ร่วมคิดแผนปฏิบัติการข้อใด เป็นการกำหนด “ข้อผูกพัน” (Commitment) ให้ตนเองเพื่อ “ควบคุม” (Control) ให้เกิดการกระทำอันจะนำไปสู่การบรรลุผลที่เป็นเป้าหมายหรืออุดมการณ์ร่วมกันของกลุ่มในที่สุดนอกจากการเข้ารับผิดชอบหรือไม่ความร่วมมือตาม “แผนปฏิบัติการ” ที่กลุ่มร่วมกันกำหนดขึ้นแล้ว สมาชิกกลุ่มในแต่ละคนยังอาจกำหนด “ข้อผูกพันเฉพาะตัว” (Personal Commitment) ได้อีกด้วย เพื่อเป็นการใช้พลังในส่วนของตัวเองแต่ละคนให้เกิดผลในทางสร้างสรรค์มากที่สุด

กระบวนการ AIC จะสร้างพลังสร้างสรรค์ขึ้น เมื่อฝ่ายต่างๆ เข้ามาทำ กิจกรรมร่วมกันด้วยความรักความเมตตา ตัว A (Appreciation) คือ ธรรมะอย่างสูง ได้แก่ ความรักและความเมตตา คนอื่น ต้องรับฟัง อุดหนุน และยอมรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ซึ่งตรงกับหลักของพระพุทธศาสนา ฉะนั้น “A” ทำให้เกิดพลังความดีเข้ามา อาจเรียกว่าเป็น “การพัฒนาทางจิตวิญญาณ” (Spiritual Development) พอคนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมมีความรักความเมตตาต่อกัน ก็จะมีการเรียนรู้ร่วมกันจากการท างานด้วยกัน ที่เรียกว่า “Interactive learning through action” จึงให้การพัฒนาประสบความสำเร็จ เพราะทำให้เกิด “การเรียนรู้” ที่แท้จริง ซึ่งมีพลังมาก ปกติแล้วคนมักจะเรียนรู้กันยากเพราะฉะนั้น “การพัฒนา” ต้องการ “การเรียนรู้” อย่างมากของทุกฝ่าย นั่นคือ ต้องมี “I” (Influence) ได้แก่ การเรียนรู้ร่วมกันให้เกิดพลัง และต้องมี “C” (Control) ซึ่งได้แก่ “การจัดการ” (Management) และ “แผนปฏิบัติการ” (Action Plan) ที่กำหนดว่าใคร จะทำอะไรอย่างไร เมื่อใด มีค่าใช้จ่ายเท่าไร จะได้เงินจากไหน ถ้าไม่พอจะทำอย่างไร เป็นต้น

การที่จะผลักดันกระบวนการทัศน์ใหม่ในด้านการพัฒนาให้มีบทบาทในทางปฏิบัตินั้นจะต้องใช้กระบวนการให้ทุกฝ่ายเข้ามาร่วมกันทำงานและเรียนรู้ร่วมกันด้วยความรัก ทุกฝ่ายในที่นี้หมายถึง เบญจภาคี คือ

๑. ชุมชน ได้แก่ องค์กรประชาชน สถาบันครอบครัว สถาบันศาสนา อาสาสมัคร และประชาชนทั่วไป

๒. รัฐ ได้แก่ รัฐบาล และหน่วยงานของทางราชการ

๓. นักวิชาการ ได้แก่ สถาบันการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิผู้เชี่ยวชาญ และผู้ชำนาญการต่างๆ

๔. องค์กรเอกชน ได้แก่ มูลนิธิสมาคม องค์กรสาธารณประโยชน์ องค์กรพัฒนาเอกชน องค์กรการกุศล สื่อมวลชน ตลอดจนชมรม และกลุ่มต่างๆ

๕. องค์กรธุรกิจ ได้แก่ บริษัท ห้างร้าน และนักธุรกิจ

ปัจจุบันสังคมไทยเกิดปัญหาสังคมขึ้นมากมาย เช่น อาชญากรรม โสเภณีความยากจนซึ่งเชื่อมโยงไปกับเรื่องความเสื่อมเสียทางศีลธรรม สรุปแล้วเรียกว่า เป็นวิกฤตการณ์ทางสังคม (Social Crisis) มีสาเหตุทั้งที่เกิดขึ้นในสังคมไทยเอง และสาเหตุจากกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไปกรณีดังกล่าวเป็นปัญหาของประเทศต่างๆ ทั่วโลก การที่จะแก้ไขได้ต้องเปลี่ยนกระบวนความคิดหรือวิธีคิดใหม่ โดยให้นึกกำลังกันทุกส่วนเข้ามาเชื่อมโยงกันทำงาน เพราะเราจะแก้ปัญหาละเรื่องไม่ได้ต้องทำพร้อมกันทุกเรื่อง โดยมีครอบครัวและชุมชนเป็นหลักและอาศัยเครื่องมือ วิธีการท างานเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย โดยใช้กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา (New Development Paradigm) เพื่อก่อให้เกิดแนวทางใหม่แห่งความร่วมมือในการพัฒนาของทุกฝ่าย ทั้งทางราชการ ชุมชน องค์กรเอกชน สาธารณะประโยชน์หรือองค์กรพัฒนาเอกชน สถาบันวิชาการ สถาบันทางศาสนา และภาคธุรกิจ ในอันที่จะพัฒนาทางเศรษฐกิจ จิตใจ สิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมไปพร้อมกัน เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยระดมทรัพยากรกำลังและทรัพยากรทั้งหมดมาเชื่อมโยงกันในการดำเนินงานสร้างสรรค์สังคม

Coralie Bryant and Louise G. White ได้ศึกษาการพัฒนามาตั้งแต่สมัยศตวรรษที่ ๑๘ แต่ว่ายุคหลังสงครามโลกครั้งที่สองประเทศต่างๆ ได้รับเอกราชและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจมาก สังคมจึงถกเถียงกันถึงเรื่องการพัฒนาเป็นอย่างมาก ประเด็นที่ถกเถียงคือจุดกำเนิดลักษณะและการนำการพัฒนาไปปฏิบัติส่วนใหญ่ หาทางเพิ่มและกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเป็นรากฐานของการกำหนดจุดมุ่งหมายของการพัฒนา นอกจากนี้ยังมีการประเมินขอบเขตของการเปลี่ยนแปลงตามทิศทางที่เกิดขึ้นจริงหรือควรเกิดขึ้น ในบรรดาปัญหาเหล่านี้ มีประเด็นหลักอันหนึ่ง คือ ใครควรเป็นผู้ตัดสินใจกำหนดทิศทางและกำหนดลักษณะของการเปลี่ยนแปลง ประวัติของแนวคิดในการพัฒนาอาจจำแนกได้เป็น ๒ ยุค คือ ยุคแรกที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและยุคหลังจากนั้น

๑. ยุคแรกที่เน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ หลังสงครามโลกครั้งที่สองประเทศในเอเชียและแอฟริกาเริ่มได้เอกราช เริ่มจากอินเดียซึ่งต่อสู้ เพื่อเอกราชจนสำเร็จทำให้ประเทศที่เกิด ใหม่เริ่มมองหาแนวทางพัฒนา ใหม่ๆ แต่ช่วงทศวรรษ ๑๙๕๐-๑๙๖๐ นั้น นักเศรษฐศาสตร์ ครอบงำกรรมการพัฒนาการพัฒนาช่วงนี้ถือว่าการพัฒนาเป็นสิ่งเดียวกันกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ซึ่งเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมและประสิทธิภาพการผลิตการวางแผนพัฒนา จึงเน้นการ พัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งมีอยู่ ๒ แนวแนวแรกซึ่งเป็นแนวทางที่นิยมทำมากที่สุดคือกระตุ้นให้เกิด ภาคอุตสาหกรรม ใหม่ โดยนำเข้าสินค้า อุตสาหกรรมก่อน ขณะที่การผลิตแบบดั้งเดิมก็ยังยินยอม ให้คงอยู่เป็นคู่แข่ง ส่วนแนวที่สองนิยมน้อยกว่าคือ การเปลี่ยนจากการผลิตแบบดั้งเดิม มาเป็นอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพราะต้องการใช้แรงงานจากภาคการผลิตดั้งเดิมมากกว่าการนำเข้าเทคโนโลยี เศรษฐศาสตร์มีอิทธิพล แม้ไปยังสาขาอื่นที่เกี่ยวข้องด้วยเพราะในบรรดาสังคมศาสตร์ด้วยกันนั้น เศรษฐศาสตร์ มีการศึกษาดารงและตัวเลขที่ชัดเจนที่สุดดังนั้นจึงมีการวัดและการศึกษาเชิงปริมาณที่แน่นอนซึ่งสาขาอื่นไม่มีนักวิชาการในสาขาอื่น เช่น มานุษยวิทยารัฐศาสตร์ สังคมวิทยาและ รัฐประศาสนศาสตร์ ก็พยายามแทรกปัจจัยอื่นๆ เพิ่มเข้าไป กับการพัฒนาด้วยเช่น เห็นว่ารูปแบบของการพัฒนาบางอย่าง จะทำให้เกิดการพัฒนาได้ดีกว่ารูปแบบอื่น แต่ก็ไม่มีหลักฐานยืนยันได้ ชัดเจนเท่ากับเศรษฐศาสตร์ แนวคิด

ของ เศรษฐศาสตร์ จึงเป็นที่ยอมรับมามากกว่า ซึ่งขณะนั้นเศรษฐศาสตร์ เน้นที่การพัฒนาอุตสาหกรรม

๒. ยุคหลังจากการเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจ หลังจากที่เกิดปัญหาความเหลื่อมล้ำจากการพัฒนาตามแนวทางของนักเศรษฐศาสตร์แล้ว นักเศรษฐศาสตร์ก็ออกมาแก้ต่างว่าความร่ำรวยใหม่ที่เป็นผลมาจากการพัฒนานั้น จะแผ่กระจายผล (Trickle down) ไปยังคนจนเอง พร้อมกันนั้นยังตั้งสมมติฐานขึ้นมาใหม่ว่าความเหลื่อมล้ำเป็นรูปตัวยูคว่ำ (Inverted U) นั่นคือเมื่อมีความเจริญเติบโตเกิดขึ้น ความเหลื่อมล้ำ จะเพิ่มใน ตอนต้น แต่เมื่อถึงระยะหนึ่งแล้วจะลดลง สาเหตุที่เพิ่ม ตอนต้นก็เพราะคนบางกลุ่มมี โอกาสจากการพัฒนา ดีกว่าคนกลุ่มอื่นแต่ พอผ่านไป คนกลุ่มอื่น จะเข้ามา มีรายได้จากนั้นความเหลื่อม ล้ำจะค่อยๆ ลด ลงแต่อย่างไร ก็ตาม ประเด็นความ สัมพันธ์ระหว่างความเจริญเติบโตกับความ เป็นธรรมยังเป็นไปอย่าง สับสน การศึกษาในทศวรรษ ๑๙๖๐ และ๑๙๗๐ แน่ใจว่าความ เจริญเติบโตกระจายผลไปยังคนจนจริงหรือไม่ ในทศวรรษ ๑๙๘๐นักเศรษฐศาสตร์หลายคน เช่น วิลเลียมโลเออร์ (William Loehr) และจอห์น พาวเวลสัน (John Powelson) ก็ถือว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของบางประเทศก่อให้เกิดประโยชน์ ในวงกว้าง ขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาที่ทำมาในทศวรรษ ๑๙๕๐ นักเศรษฐศาสตร์ สองคนนี้ ยังตั้งข้อสงสัยต่อสมมติฐานรูปตัวยูคว่ำ เพราะไม่พบว่าความ เจริญเติบโตกับความไม่ เป็นธรรม มีความ สัมพันธ์กัน เหตุผลที่พบผลกลับกันนี้อาจ เป็นเพราะ ไม่ได้ ศึกษาอย่างต่อเนื่อง หรือความไม่ เป็นธรรม อาจมีมาก่อนแล้ว ทั้งยังยกการศึกษาอีกหลายชิ้นมา ยืนยันว่าความเหลื่อมล้ำเกิด จากปัญหา ทางการเมืองและประเด็นทางโครงสร้าง รวมทั้งโอกาสที่คนจนจะได้รับประโยชน์ จากการพัฒนาขนาดของการใช้จ่ายของนโยบายการคลังและผลของนโยบายเฉพาะด้านต่างๆ^๙

ไมเคิล โทดาร์โร (Michael Todaro) สรุปเอาไว้ว่าหลังสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา ทฤษฎีการพัฒนาที่สำคัญมีอยู่ ๔ ทฤษฎี แต่ขณะเดียวกันเมื่อไม่นานมานี้ก็มีความพยายามเสนอทฤษฎีที่เข้ามารวมทั้งหมดแล้วจึงเป็น ๕ ทฤษฎี^{๑๐} ดังนี้

๑. ทฤษฎีการพัฒนาตามขั้นตอน (Linear-stages theory) ทฤษฎีนี้ยึดประเทศอุตสาหกรรมเป็นแม่แบบ วิเคราะห์ว่าประเทศเกษตรกรรมส่วนใหญ่ ยังไม่ พัฒนาเศรษฐกิจจึงพยายามวางแผนให้พัฒนาไปสู่อุตสาหกรรม โดยกำหนดเป็นขั้นตอนเช่น ทฤษฎีความเจริญเติบโตของรอสทาว (Rostow's Stages of Growth) หรือตัวแบบการออมและการลงทุนเพื่อ สร้าง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของฮาร์ รอดและโดมาร์ (Harrod-Domar Growth Model) เป็นต้น

๒. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง (Structural-change models) ทฤษฎี นี้ต้องการให้ เปลี่ยนโครงสร้างจากภาคเกษตรไปเป็นภาคอุตสาหกรรมซึ่งสามารถผลิตได้มูลค่ามากกว่า อาจต้อง มีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรไปยังภาคอุตสาหกรรม เพื่อดูดซับ แรงงานส่วน เกินและพัฒนาเทคโนโลยีในการผลิตเช่น ทฤษฎีการพัฒนาของลูอิส (Lewis Theory of Development) เป็นต้น

^๙ Coralie Bryant and Louise G. White, **Managing development in the third world**, (Colorado: Westview Press, 1982), pp. 4-14.

^{๑๐} Michael P. Todaro, **Economic development**, 5th ed, (New York: Longman, 1994), pp. 66-89.

๓. ทฤษฎีพึ่งพา ระหว่าง ประเทศ (International-Dependence Revolution) นักทฤษฎีในประเทศกำลังพัฒนาหรือมองจากจุดยืนของประเทศ กำลังพัฒนาโดยเฉพาะละตินอเมริกานั้นไม่เห็นด้วยกับทฤษฎีการพัฒนำไปสู่ความทันสมัยของตะวันตกเพราะ มองว่าเป็นการครอบงำซึ่งจะทำให้เกิดการพัฒนานำที่พึ่งพาโดย เฉพาะอย่างยิ่งการพึ่งพาทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีจนมีสภาพเหมือนเป็นอาณานิคมสมัยใหม่ และยังพัฒนาไปจะมีคนรวยเพียงกลุ่มน้อยที่ได้รับผลประโยชน์ ปัญหาความเป็นธรรมและการกระจายรายได้ จะยิ่งรุนแรงยิ่งขึ้น รวมไปถึงการสร้างค่านิยมในการพัฒนาในทางที่ผิดที่ต้องพึ่งภายนอกอยู่ตลอด

๔. ทฤษฎีเสรีนิยม ใหม่ (Neoclassical Counterrevolution) ทฤษฎีนี้เกิด ในช่วงทศวรรษ ๑๙๘๐ เมื่อรัฐบาลอนุรักษ์นิยมของตะวันตกได้แก่ สหรัฐอเมริกาอังกฤษแคนาดาและเยอรมนีตะวันตกพร้อมใจกันรับเอาแนวคิดเสรีนิยม ใหม่มาเป็นหลักการกำหนดนโยบายแนวคิดนี้ จะเน้นเศรษฐศาสตร์มหภาคทางด้านอุปทาน (Supply-side macroeconomics) หมายความว่าสนใจการปรับปรุงทางการผลิต มากกว่า การบริโภคขณะเดียวกันก็เน้นการแปรรูป ลดขนาดของรัฐลดการวางแผน จากส่วนกลางลดการควบคุมและลดกฎระเบียบแนวคิดนี้มี อิทธิพลต่อองค์การระหว่างประเทศที่สำคัญ คือธนาคารโลกและกองทุนการเงิน ระหว่างประเทศ หรือ IMF ตลอดจนองค์การระหว่างประเทศอื่นๆ จึงทำให้สามารถเผยแพร่ แนวคิดของการเปิดเสรีไปอย่างรวดเร็ว

๕. ทฤษฎีความเจริญเติบโตแนวใหม่ (New Growth Theory) ทฤษฎีนี้ เห็นว่าการเปิดเสรีมีปัญหา เพราะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจพึ่งพิงภายนอกขณะที่สถานการณ์ ภายนอกผันผวนยากจะคาดการณ์ ได้นอกจากนี้การเติบโตที่เกิดขึ้นยังมีภาวะไม่ แน่นนอนขึ้นอยู่กับ การเปลี่ยนแปลงของภายนอก เช่น การเคลื่อนย้ายทุนและการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีดังนั้น การเพิ่มของผลผลิตมวลรวมจึงเป็นการ ปรับตัวระยะสั้นและอาจไม่ยั่งยืน ด้วยเหตุนี้ทฤษฎีนี้จึงหันมาสนใจความเจริญเติบโตแนวใหม่ ที่เน้นการ เติบโตจากภายใน (Endogenous growth theory) และเน้นการ เติบโตที่ยั่งยืน (Sustainable growth) ซึ่งมีความสัมพันธ์โดยตรงระหว่างทุนกับแรงงานไม่ใช่เป็นเพียงการเคลื่อนย้ายทุน

ทฤษฎีความเจริญเติบโตแนวใหม่จึงเน้นการใช้ทรัพยากรภายใน และเน้นการ พัฒนาทุนมนุษย์ (Human capital) โดยเฉพาะลงทุนทางด้านการศึกษการสร้างโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure) และการวิจัยและการพัฒนา (R&D) ซึ่งเป็นทางเลือกอีกทางเลือกหนึ่งของการลงทุนในปัจจุบัน ทฤษฎีความเจริญเติบโตจากภายในนี้เริ่มเข้ามาทดแทนทฤษฎีรุ่นเก่าที่เน้นความเจริญเติบโตจากภายนอก (Exogenous growth theory) นอกจากนี้ทฤษฎีความเจริญเติบโตจากภายในยัง มองว่าความเจริญเติบโตขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมเริ่มต้น (Initial conditions) เช่นระดับการศึกษาระดับการพัฒนาของตลาดทุน และที่สำคัญ คือแบบแผนการกระจายรายได้ก็มีผลต่อความเจริญเติบโตเช่นกัน เนื่องจากการกระจายรายได้มีผลทำให้คนมีทุนต่างกัน และมีการลงทุนต่างกัน ระบบเศรษฐกิจที่มีการกระจายรายได้ดีนั้นคนลงทุนก็มากและสามารถลงทุนพร้อมๆ กันได้จึงชักนำให้เศรษฐกิจเติบโตเข้าสู่จุดดุลยภาพที่สูงกว่าได้

สรุปได้ว่า การพัฒนาเป็นแนวคิดที่น่าสนใจเป็นการกระตุ้นให้คิดถึงลักษณะของสังคมที่ดี แต่ก็ เป็นแนวคิดที่กว้างที่ยากจะหาข้อสรุป อาจกล่าวในเบื้องต้นได้ว่าคำว่า “การพัฒนา” เป็นคำที่มีความหมาย ในทางดี เป็นคำที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการเปลี่ยนแปลงความทันสมัย หรือความ

เจริญเติบโต การพัฒนาเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ส่วนความทันสมัยก็เป็นกรณีเฉพาะอันหนึ่งของการพัฒนา สำหรับทางด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม เป็นมิติหนึ่งของการพัฒนาโดยหลักทั่วไปแล้วการพัฒนาเป็นลักษณะทางสังคมที่กำลังเปลี่ยนจากสิ่งที่เคยเป็นในอดีตไปสู่สิ่งที่ต้องการจะเป็นซึ่งขึ้นอยู่กับเป้าหมายของการพัฒนาของแต่ละสังคม

๒.๒ แนวคิดเกี่ยวกับยุทธศาสตร์

๒.๒.๑ ความหมายของยุทธศาสตร์

คำว่า “ยุทธศาสตร์” (Strategy) มีผู้ให้ความหมายของไว้อย่างหลากหลายและน่าสนใจดังต่อไปนี้

ยุทธศาสตร์ (Strategy) เรื่องการฝึกอบรม หมายถึง กลไกหรือเครื่องมือที่จะทำให้องค์การมีหรือเพิ่มความสามารถในการแข่งขันที่ต้องการ สำหรับทั้งในปัจจุบันและในอนาคต และแนวทางหรือวิธีการที่จะช่วยให้ได้มาซึ่งความสามารถในการแข่งขันดังกล่าวนี้

ยุทธศาสตร์ (Strategy) คือชุดของการปฏิบัติการซึ่งผู้บริหารเลือกนำมาใช้เพื่อเพิ่มสมรรถนะขององค์การของตนเมื่อเทียบกับคู่แข่ง หากผลของการใช้ยุทธศาสตร์ทำให้องค์การมีสมรรถนะที่เหนือกว่า สิ่งนี้หมายถึงการมีความสามารถในการแข่งขัน

ยุทธศาสตร์ (Strategic) เป็นเทคนิคที่ใช้อยู่ในกิจการทหารมีหลักฐานอยู่ในตำราพิชัยสงคราม “ซุนวู” ของจีนได้รวบรวมหลักการวางแผนยุทธศาสตร์ทางการทหารไว้ ปัจจุบันนักธุรกิจภาคเอกชน ได้ประยุกต์แนวคิดและวิธีการของแผนยุทธศาสตร์มาใช้ในการแข่งขันทางธุรกิจโดยคำนึงถึง การแข่งขันให้อยู่รอด การมุ่งหวังผลกำไรเป็นหลัก ต่อมาภาครัฐได้นำแนวทางของภาคเอกชน มาใช้ประยุกต์ต่อเพื่อให้การบริหารงานภาครัฐสามารถปรับกลไกได้ทันยุคสมัยโดยคำนึงถึงการสนองความต้องการของประชาชนเป็นหลัก

ยุทธศาสตร์ (Strategy) เป็นแผนการดำเนินงานที่ร่างขึ้นมาอย่างเป็นระบบ ซึ่งมีองค์ประกอบต่างๆ สัมพันธ์สอดคล้องกัน เป็นแผนที่มียุทธศาสตร์หรือภาพฝันที่วาดไว้ เป็นการร่วมใจ มีเป้าหมายที่ชัดเจนแสดงถึงเจตจำนงค์ร่วมของทุกฝ่าย ผนึกพลังใจของทุกฝ่ายเพื่อกระทำพันธกิจอันถือเป็นหน้าที่รับผิดชอบ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อให้เกิดผลกระทบและได้ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ แผนยุทธศาสตร์ที่ดีมาจากการวิเคราะห์อดีต รู้ปัจจุบัน เพื่อไล่ให้ทันอนาคต วิเคราะห์สถานการณ์ที่ผ่านมา วิเคราะห์ทรัพยากร ทุนต่างๆ อันเป็นศักยภาพหรือความสามารถที่ยังไม่ได้พัฒนาหรือยังไม่ได้พัฒนาเต็มที่ หรือที่ยังซ่อนเร้นอยู่ แผนยุทธศาสตร์ที่ดีเป็นผลที่เกิดจากกระบวนการวางแผนที่ดี บริหารจัดการแผนอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดเป็นประสิทธิผลที่ปรากฏจริงเป็นแผนที่มีความประสงค์ดี ก่อให้เกิดการร่วมใจ มีหลักการดีก่อให้เกิดการร่วมคิด มีส่วนร่วมของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ก่อให้เกิดการร่วมทำ และมีการแบ่งบทบาทหน้าที่จัดการดี ก่อให้เกิดการร่วมแรง ในภาษาไทยก็พูดกันเป็นวลีว่า ร่วมแรงร่วมใจ ร่วมคิดร่วมทำ

จากความหมายของยุทธศาสตร์ที่กล่าวมาแล้ว สามารถสรุปได้ว่า “ยุทธศาสตร์ คือทิศทางนโยบาย และกระบวนการที่องค์กรตัดสินใจเลือก เกี่ยวกับการบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อตอบสนองความต้องการและความคาดหวังของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมีอนาคตเป็นตัวกำหนด”

๒.๒.๒ องค์ประกอบของยุทธศาสตร์

องค์ประกอบของยุทธศาสตร์ประกอบด้วยพื้นฐาน ๕ ประการ คือ ๑) การกำหนดทิศทาง (Direction Setting) ๒) การประเมินองค์การและสภาพแวดล้อม (Environment Scanning) ๓) การกำหนดยุทธศาสตร์ (Strategy Formulation) ๔) การดำเนินยุทธศาสตร์ (Strategy Implementation) ๕) การประเมินผลและการควบคุม (Evaluation and Control)

๒.๒.๒.๑ การกำหนดทิศทาง

ในการกำหนดทิศทางขององค์การจะประกอบด้วย การกำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) และการกำหนดภารกิจ (Mission) หรือ กรอบในการดำเนินงานที่ชัดเจนจะช่วยให้องค์การสามารถกำหนดทิศทางในระยะยาว ภารกิจ (Mission) ในกระบวนการบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์นั้น ขั้นตอนองค์การจะต้องระบุภารกิจและเป้าหมายหลักที่สำคัญของบริษัท ซึ่งภารกิจหมายถึง ประกาศหรือข้อความของบริษัทที่พยายามกำหนดว่าจะทำอะไรในปัจจุบัน และกำลังจะทำอะไรในอนาคตและองค์การเป็นองค์การแบบใด และจะก้าวไปสู่การเป็นองค์การแบบใดทั้งนี้เพื่อบรรลุสู่ความเป็นเลิศเหนือคู่แข่ง ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วข้อความเรื่องภารกิจขององค์การจะประกอบไปด้วย ข้อความที่บ่งบอกถึงคุณค่าทางปรัชญาสำคัญที่ผู้บริหารตัดสินใจกระทำ ซึ่งแสดงถึงพันธะของบริษัทที่มีต่อเป้าหมายและสอดคล้องกับคุณค่าของผู้บริหาร นอกจากนี้แล้วภารกิจยังจะสร้างสภาพแวดล้อมในการกำหนดกลยุทธ์และเป้าหมาย คือการบอกถึงสิ่งที่องค์การปรารถนาให้เกิดขึ้นในอนาคต และพยายามบรรลุ โดยมีการกำหนดให้ชัดเจน กระชับ ตรงจุด และสามารถวัดได้ ทั้งนี้การกำหนดเป้าหมายจะมีการกำหนดให้ชัดเจนขึ้นกว่าการกำหนดภารกิจที่จะต้องทำสิ่งใด

๒.๒.๒.๒ การประเมินองค์การและสภาพแวดล้อม (Environment Scanning)

ในการประเมินสภาพแวดล้อมขององค์การนั้นจะประกอบไปด้วยการประเมินสภาพแวดล้อมภายนอก และการประเมินสภาพแวดล้อมภายใน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ทราบถึง จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค หรือโดยทั่วไปจะเรียกว่าการวิเคราะห์ตามตัวแบบสวอต (SWOT Analysis) เป็นเครื่องมือในการประเมินสถานการณ์ ซึ่งช่วยผู้บริหารกำหนดจุดแข็งและจุดอ่อนจากสภาพแวดล้อมภายใน โอกาสและอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอก ตลอดจนผลกระทบที่มีศักยภาพจากปัจจัยเหล่านี้ต่อการทำงานขององค์กร SWOT มาจากตัวย่อภาษาอังกฤษ ๔ ตัว ได้แก่

S มาจาก Strengths หมายถึง จุดเด่นหรือจุดแข็ง ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นข้อดีที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในบริษัท เช่น จุดแข็งด้านส่วนประสม จุดแข็งด้านการเงิน จุดแข็งด้านการผลิต จุดแข็งด้านทรัพยากรบุคคล บริษัทจะต้องใช้ประโยชน์จากจุดแข็งในการกำหนดกลยุทธ์การตลาด

W มาจาก Weaknesses หมายถึง จุดด้อยหรือจุดอ่อน ซึ่งเป็นผลมาจากปัจจัยภายใน เป็นปัญหาหรือข้อบกพร่องที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายในต่างๆ ของบริษัท ซึ่งบริษัทจะต้องหาวิธีในการแก้ปัญหา

O มาจาก Opportunities หมายถึง โอกาส ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นผลจากการที่สภาพแวดล้อมภายนอกของบริษัทเอื้อประโยชน์หรือส่งเสริมการดำเนินงานขององค์กร โอกาสแตกต่างจากจุดแข็งตรงที่โอกาสนั้นเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายนอก แต่จุดแข็ง

นั้นเป็นผลมาจากสภาพแวดล้อมภายใน นักการตลาดที่ดีจะต้องเสาะแสวงหาโอกาสอยู่เสมอ และใช้ประโยชน์จากโอกาสนั้น

T มาจาก Threats หมายถึง อุปสรรค ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอก เป็นข้อจำกัดที่เกิดจากสภาพแวดล้อมภายนอก ซึ่งธุรกิจจำเป็นต้องปรับกลยุทธ์การตลาดให้สอดคล้องและพยายามจัดอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้น

๒.๒.๒.๓ การกำหนดยุทธศาสตร์ (Strategy Formulation)

การกำหนดยุทธศาสตร์เป็นการพัฒนาแผนระยะยาวบนรากฐานของโอกาสและอุปสรรค ที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายนอกและการวิเคราะห์จุดแข็งจุดอ่อนที่ได้จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมภายใน โดยองค์การจะต้องกำหนดและเลือกยุทธศาสตร์ที่ดีที่สุดที่เหมาะสมกับองค์การที่สุด ผู้บริหารต้องพยายามตอบคำถามว่าทำอย่างไรองค์การจึงจะไปถึงเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ได้โดยใช้ความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์การกำหนดเป็นยุทธศาสตร์

๒.๒.๒.๔ การนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ (Strategy Implementation)

การนำยุทธศาสตร์ไปปฏิบัติ คือกระบวนการที่ผู้บริหารแปลงยุทธศาสตร์และนโยบาย ไปสู่แผนการดำเนินงาน กำหนดรายละเอียดด้านต่าง ๆ เช่น ด้านงบประมาณหรือวิธีการดำเนินงาน ซึ่งกระบวนการนี้อาจจะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงภายในด้านวัฒนธรรม โครงสร้าง หรือระบบการบริหาร เพื่อให้สามารถดำเนินการตามยุทธศาสตร์ได้อย่างเป็นรูปธรรม

๒.๒.๒.๕ การประเมินผลและการควบคุม (Evaluation and Control)

การควบคุมกลยุทธ์ เป็นหน้าที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลยุทธศาสตร์ที่นำไปปฏิบัติ ทั้งนี้ในการนำกลยุทธ์ไปปฏิบัตินั้นมักจะเกิดข้อผิดพลาดที่ต้องการการปรับปรุง เพื่อให้แน่ใจว่ายุทธศาสตร์นั้นจะก่อให้เกิดผลการปฏิบัติงานที่ตรงตามแผนที่ได้ตั้งไว้

๒.๒.๓ ลักษณะยุทธศาสตร์ที่ดี

๒.๒.๓.๑ การกำหนดยุทธศาสตร์ ต้องเป็นกระบวนการที่มีส่วนร่วมจากทั้งผู้บริหาร พนักงาน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากองค์การ โดยมุ่งหวังให้เกิดการยอมรับในทุกฝ่ายในองค์การ เพื่อให้ทราบถึงความสำคัญและวัตถุประสงค์ของการจัดทำยุทธศาสตร์

๒.๒.๓.๑ ยุทธศาสตร์ที่กำหนดขึ้นมา ประกอบไปด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจขององค์การ ค่านิยมร่วม ประเด็นยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ตามประเด็นยุทธศาสตร์ กลยุทธ์ ตัวชี้วัด ค่าเป้าหมาย แผนงาน/โครงการ งบประมาณ และผู้รับผิดชอบแผนงาน/โครงการ ต้องครอบคลุมทุกพันธกิจขององค์การและมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ

๒.๒.๓.๑ ยุทธศาสตร์ที่กำหนดขึ้นมาต้องมีความชัดเจน โดยในแผนยุทธศาสตร์อาจจำเป็นต้องมีคำอธิบายประกอบเพื่อให้หน่วยงานสามารถนำไปปฏิบัติได้ถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอธิบายวิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ เป้าประสงค์ ตัวชี้วัด

๒.๒.๓.๑ ทุกหัวข้อหรือประเด็นในยุทธศาสตร์ต้องสอดคล้องเชื่อมโยงกันเพื่อให้ท้ายที่สุดขององค์การสามารถบรรลุเป้าหมายหรือวิสัยทัศน์ขององค์การ กล่าวคือ หากจะมองจากล่าง

บนพื้นฐานทุกโครงการจะต้องเป็นโครงการเชิงกลยุทธ์และสามารถสนับสนุนให้กลยุทธ์ประสบความสำเร็จ ซึ่งจะส่งผลต่อความสำเร็จของยุทธศาสตร์

๒.๒.๔ ประโยชน์ของยุทธศาสตร์

ยุทธศาสตร์ที่ดีมีประโยชน์ดังนี้

๒.๒.๔.๑ ช่วยทำให้ผู้บริหารของแต่ละหน่วยงานหันมาให้ความสนใจอย่างแท้จริงในเรื่องขององค์การมากขึ้น

๒.๒.๔.๒ กระตุ้นให้ผู้บริหารทราบถึงปัญหา อุปสรรคตลอดจนการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นและเตรียมหามาตรการรองรับไว้ล่วงหน้าเป็นการลดความเสี่ยงและความเสียหาย

๒.๒.๔.๓ ช่วยทำให้ผู้บริหารเข้าใจในธรรมชาติของการดำเนินงานอย่างชัดเจนขึ้น และมองเห็นภาพของการพัฒนา

๒.๒.๔.๔ ช่วยให้การกำหนดวัตถุประสงค์ แผนงาน โครงการและการใช้ทรัพยากรขององค์การเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

๒.๒.๔.๕ ช่วยสร้างความเข้าใจทั่วทั้งองค์กรระหว่างสมาชิกขององค์การและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับทิศทางการดำเนินงาน ตลอดจนความคาดหวังต่าง ๆ

๒.๒.๔.๖ ช่วยก่อให้เกิดการประสานงานและบูรณาการทางความคิดการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ อันเป็นการผนึกกำลังภายในองค์การ

กล่าวโดยสรุป การวางแผนยุทธศาสตร์เป็นการแบ่งสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล เป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับเปลี่ยนองค์การให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง

๒.๒.๕ ขั้นตอนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์

วัฒนา พัฒนพงษ์ กล่าวว่า ขั้นตอนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์ มีขั้นตอนวิธีการดำเนินงานพอสรุปได้ ดังนี้

ขั้นตอนที่ ๑ การกำหนดวิสัยทัศน์ เป็นขั้นตอนของการกำหนดจุดมุ่งหมายที่ยาวไกลที่สุดขององค์กร โดยทั่วไปนิยมใช้เป็นจุดมุ่งหมายหลักขององค์กรไม่ควรเปลี่ยนแปลงบ่อยนัก ความจริงวิสัยทัศน์เป็นจุดมุ่งหมายที่มีอยู่แล้วในแผนแม่บทขององค์กรมาใช้หรือนำมาปรับปรุงอีกครั้งหนึ่ง เพื่อให้ทันต่อสถานการณ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งการกำหนดวิสัยทัศน์ คือ การหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “ความต้องการจะเป็นอะไร” (What do we want to be)

ขั้นตอนที่ ๒ การกำหนดพันธกิจ เป็นขั้นตอนของการกำหนดวิธีการดำเนินงานเบื้องต้นเพื่อเป็นหลักประกันว่า สิ่งที่ต้องการจะเป็นนั้นมีโอกาสที่จะบรรลุถึงได้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง พันธกิจ คือ การหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “ทำไมเราจึงต้องจัดตั้งองค์กรของเราขึ้นมา” (Why do we exist) คำตอบคือเราตั้งองค์กรขึ้นมาเพื่อต้องการจะเป็นอย่างที่เราคาดหวังไว้

ขั้นตอนที่ ๓ การกำหนดค่านิยมร่วม เป็นขั้นตอนของการกำหนดค่านิยมหลักขององค์กรที่จะสามารถทำหน้าที่เป็นเบ้าหลอมพฤติกรรมและความเชื่อของบุคคลขององค์กรให้เป็นในทิศทางเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง การกำหนดค่านิยมร่วม ก็คือ การหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “อะไรคือสิ่งที่เราเชื่อ” (What do we believe in)

ขั้นตอนที่ ๔ การกำหนดความสามารถหลัก เป็นขั้นตอนของการกำหนดความสามารถหลักขององค์กรที่จะสามารถทำหน้าที่เป็นเป้าหมายพฤติกรรมการทำงานของบุคลากรขององค์กรให้มีทักษะและความสามารถพิเศษในทิศทางที่องค์กรต้องการ กล่าวอีกนัยหนึ่งการกำหนดความสามารถหลักก็คือการหาคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “อะไรคือความสามารถหลักที่บุคลากรของเราควรมี” (What kind of core competency should we have)

ขั้นตอนที่ ๕ การกำหนดวัตถุประสงค์หลัก เป็นขั้นตอนการกำหนดวัตถุประสงค์ระยะยาวขององค์กร หรือวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในพระราชบัญญัติจัดตั้งหน่วยงานราชการหรือรัฐวิสาหกิจ หรือวัตถุประสงค์ที่ระบุไว้ในหนังสือบริคณห์สนธิในการจัดตั้งบริษัทสำหรับภาคเอกชน

ขั้นตอนที่ ๖ การกำหนดจุดมุ่งหมายเชิงกลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ ขั้นตอนการกำหนดจุดมุ่งหมายระดับกลยุทธ์ในรอบ ๓ ปี หรือ ๕ ปี ขององค์กรตามปกติองค์กรต้องกำหนดจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ ในรอบ ๓ ปี หรือ ๕ ปี ขององค์กรแต่ละด้านมีอะไรบ้าง

ขั้นตอนที่ ๗ การกำหนดดัชนีวัดความสำเร็จแบบสมดุล ขั้นตอนนี้ คือขั้นตอนการพิจารณาว่า จากจุดมุ่งหมายเชิงกลยุทธ์หรือยุทธศาสตร์ที่กำหนดไว้นั้น สามารถนำมากำหนดเป็นดัชนีวัดความสำเร็จแบบสมดุลได้กี่ด้าน หรือกี่มิติ ตามทฤษฎีของเคปแลน และ นอร์ตัน (Kaplan and Norton) ได้กำหนดมิติของ BSC ไว้ ๔ ด้าน คือ (๑) มิติด้านการเงิน (๒) มิติด้านกระบวนการภายใน (๓) มิติด้านการเรียนรู้และการเติบโต (๔) มิติด้านลูกค้า

ขั้นตอนที่ ๘ การกำหนดกลุ่มผลลัพธ์หลัก เป็นขั้นตอนของการกำหนดกลุ่มผลลัพธ์หลักขององค์กร ซึ่งจะต้องกำหนดให้ได้ว่าอะไรคือผลลัพธ์หลักที่ต้องการ

ขั้นตอนที่ ๙ การแปลงกลยุทธ์สู่การปฏิบัติด้วยการกำหนดรายชื่อแผนงานและโครงการ ขั้นตอนนี้ คือ ขั้นตอนที่เป็นหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างแผนกลยุทธ์และการนำแผน กลยุทธ์ไปปฏิบัติ กล่าวอีกนัยหนึ่ง เป็นการกำหนดคำตอบให้กับคำถามที่ว่า “เราต้องการจะทำอะไรบ้าง” ในทางปฏิบัติกิจกรรมในขั้นตอนนี้จะมีอยู่ ๒ ขั้นตอนหลักคือ

๑. ขั้นกำหนดรายชื่อแผนงาน วิธีการกำหนดรายชื่อแผนงานนิยม กำหนดโดยการระดมสมองเพื่อค้นหาปัญหาหลักขององค์กรว่าในรอบ ๓ ปี หรือในรอบ ๕ ปี องค์กรนี้น่าจะมีปัญหาหลักอะไรบ้าง คำตอบที่ได้คือรายชื่อแผนงาน นั่นเอง

๒. ขั้นตอนกำหนดรายชื่อโครงการ โดยวิธีกำหนดรายชื่อโครงการนิยมกำหนดโดยการค้นหาสาเหตุของปัญหาหลักภายใต้แต่ละแผนงานว่ามีสาเหตุมาจากอะไรบ้าง สาเหตุแต่ละสาเหตุก็คือรายชื่อโครงการแต่ละโครงการนั่นเอง

๒.๒.๖ การกำหนดยุทธศาสตร์

เมื่อวิสัยทัศน์และพันธกิจชัดเจนเป็นที่ยอมรับแล้ว ขั้นตอนต่อมา คือ การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน การกำหนดยุทธศาสตร์ควรมีความสอดคล้องกับแนวโน้มที่สำคัญที่ระบุไว้ในการวิเคราะห์ศักยภาพปัจจัยภายในและภายนอกองค์กรด้วย โดยพิจารณาโอกาสสำคัญที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมแล้วหาวิธีการที่จะใช้จุดแข็งขององค์กรให้ได้ประโยชน์และพิจารณาจุดอ่อนขององค์กร รวมทั้งการพิจารณาถึงภาวะคุกคามที่สำคัญ ใช้จุดแข็งในการป้องกันตัวหรือนำไปใช้ในโอกาสอื่นที่เกิดขึ้น การกำหนดยุทธศาสตร์ มีขั้นตอน ดังนี้

๑. การพัฒนาวิสัยทัศน์และพันธกิจ องค์การจะต้องจัดให้มี วิสัยทัศน์และระบุพันธกิจไว้อย่างชัดเจน ในระบบงบประมาณแบบใหม่ที่เรียกว่า การงบประมาณที่มุ่งเน้นผลงาน หรือ PBB (Performance Base Budgeting) องค์การจะต้องเขียนวิสัยทัศน์พันธกิจ ในแบบฟอร์มของงบประมาณ ของสำนักงานงบประมาณ

๒. การวิเคราะห์สถานการณ์ เป็นการวิเคราะห์สภาพขององค์การความต้องการของประชาชน และการวิเคราะห์สภาพทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม เป็นต้น

๓. การพัฒนายุทธศาสตร์ เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายซึ่งมาจากที่ตั้งไว้ โดยเป้าหมายมาจากผลผลิต (Output) วัตถุประสงค์มาจากผลลัพธ์ (Outcome) ส่วนเป้าประสงค์ (Goal) นั้นจะมาจากผลลัพธ์ขั้นปลาย (Ultimate outcome) ที่ได้วางเอาไว้

๔. การนำไปสู่การปฏิบัติ โดยการนำเอาดัชนีชี้วัดมาตรวจสอบว่า ได้มีการดำเนินการไปตามแผนหรือไม่ อย่างต่อเนื่องเป็นไปตามห้วงระยะเวลา ความถี่ที่กำหนด

๕. สอบทาน ตรวจสอบ เป็นการประเมินผล โดยการนำเอาผลการ ตรวจสอบและประเมิน ตามห้วงระยะเวลาต่างๆ มาสรุป

๒.๒.๗ การประเมินยุทธศาสตร์

สุวิมล ติรภานันท์ กล่าวว่ามาตรฐานการประเมินเป็นเครื่องมือใช้ในการประเมินแผนงาน และโครงการองค์การ ประกอบด้วย ๔ มาตรฐานย่อย^{๑๑} คือ

๑. มาตรฐานการนำไปใช้ประโยชน์ ประกอบด้วยมาตรฐานที่กล่าวถึงเงื่อนไขการประเมิน การนำไปใช้ประโยชน์ เป็นแนวทางที่บอกถึงประเด็นที่เกี่ยวกับความต้องการของผู้ใช้ผลการประเมิน ความน่าเชื่อถือของผู้ประเมินขอบเขต และการเลือกใช้ข้อมูลความชัดเจนของการแปลผล ความชัดเจนของการเขียนรายงาน การเผยแพร่รายงาน การรายงานผล การประเมินผลตามระยะเวลาที่กำหนด และผลกระทบจากการประเมิน

๒. มาตรฐานความเป็นไปได้ ประกอบด้วย มาตรฐานเกี่ยวกับ ความเป็นไปได้ ในการที่จะดำเนินโครงการประเมินเป็นการพิจารณานับตั้งแต่เทคนิค วิธีการที่ใช้ไปจนถึงค่าใช้จ่ายในการประเมินประกอบด้วย ประเด็นเกี่ยวกับกระบวนการเทคนิค ที่ใช้ในการปฏิบัติบรรยากาศการเมืองในองค์กรประสิทธิภาพด้านค่าใช้จ่าย

๓. มาตรฐานความเหมาะสม ประกอบด้วย มาตรฐานเกี่ยวกับด้านความเหมาะสม เนื่องจากผลการประเมินมีผลต่อโครงการและแผนงานที่จะนำไปสู่ภาคปฏิบัติให้มีความเหมาะสมกับสภาพความต้องการของบุคคลในองค์กร

๔. มาตรฐานความถูกต้อง ประกอบด้วย มาตรฐานเกี่ยวกับความถูกต้อง เป็นการกล่าวถึงวิธีการประเมินในแต่ละขั้นตอนที่จะทำให้มั่นใจว่า การประเมินมีความแม่นยำถูกต้อง ประกอบด้วย ประเด็นเกี่ยวกับการอธิบายถึงสิ่งที่ถูกประเมินการวิเคราะห์บริบท การอธิบายวัตถุประสงค์และวิธีดำเนินการอธิบายแหล่งข้อมูลคือความตรงของการวัดความเที่ยงของการจัดการเก็บข้อมูลอย่างเป็น

^{๑๑} สุวิมล ติรภานันท์, การสร้างเครื่องมือวัดตัวแปรในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวทางสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๘๐-๘๓.

ระบบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การสรุปผลอย่างมีหลักการ ความชัดเจนในการรายงานผล

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community base sustainable tourism) คือการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน” โดยมองว่าการท่องเที่ยวต้องทำงานครอบคลุม ๕ ด้าน พร้อมกัน ทั้งการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยมีชุมชนเป็นเจ้าของและมีส่วนในการจัดการ

การท่องเที่ยวยังสามารถเป็นเครื่องมือในการพัฒนา โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขและสร้างโอกาสให้องค์กรชุมชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการวางแผนทิศทางการพัฒนาชุมชนของตนในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในชุมชนที่มีแนวโน้มว่าการท่องเที่ยวจะรุกคืบเข้าไปถึง หรือต้องการเปิดเผยชุมชนของตนให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ให้มีการสร้างให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการวางแผน การบริหารจัดการทรัพยากรและกระจายอำนาจการตัดสินใจโดยเน้นความสำคัญของการจัดการธรรมชาติแวดล้อมและใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการพัฒนาชุมชนไปพร้อมกัน ในช่วง ๒ - ๓ ปีที่ผ่านมาคำว่า Community-based Tourism : CBT การท่องเที่ยวที่ให้ชุมชนเป็นฐานการบริหารจัดการ "การท่องเที่ยวโดยชุมชน" เป็นที่รู้จักและใช้กันอย่างแพร่หลายในหลายๆความหมาย ความเข้าใจและประสบการณ์ ซึ่งการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ เป็นเรื่องการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การจัดการด้านโฮมสเตย์ ที่ต้องมี “ชุมชน” เป็นส่วนประกอบสำคัญ^{๑๒}

การท่องเที่ยวกลายเป็น"เครื่องมือ"ที่รัฐบาลให้ความสำคัญเนื่องจากมีความสำคัญต่อการสร้างรายได้ เพื่อพัฒนาประเทศอย่างมากและยังเป็นรายได้ที่เป็นอันดับต้นๆ ของประเทศ และมีการกระจายไปในหลายภาคอย่างค่อนข้างชัดเจน เช่นการเดินทาง ที่พัก การซื้อของที่ระลึก ภัตตาคาร ร้านค้าต่างๆ จึงมีการประกอบกิจการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งโดยตรงและทางอ้อม ขยายมากขึ้น เช่นการเพิ่มขึ้นของสถานที่พัก ทั้งโรงแรมขนาด ๕ ดาว ๔ ดาว ไปจนถึงที่พักแบบพื้นบ้านที่เรียกว่า โฮมสเตย์ การเพิ่มขึ้นของร้านอาหาร และแหล่งบริการอื่นๆ เพื่อดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศ และการขยายตัวไปในแทบทุกภูมิภาคของไทย ก่อให้เกิดการตื่นตัวเพราะมองว่าเป็นเรื่องง่ายที่จะมีรายได้เพิ่มจากการท่องเที่ยว ที่เป็นผู้มาซื้อสินค้าถึงที่ไม่ว่าจะที่ใดก็ตาม แต่จากการที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีจำกัดไม่ว่าจะเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวทางด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น ซึ่งผู้ดูแลหรือเป็นเสมือนเจ้าของก็คือประชาชนที่อยู่ในชุมชนนั้นๆ ว่าจะมีการบริหารจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างไร เพราะทรัพยากรทุกอย่างต้องมีข้อจำกัดในการใช้ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม ใดๆคือการใช้อย่างยั่งยืน และเป็นไปได้หรือไม่ที่จะดำเนินการตามแนวทางเศรษฐกิจ

^{๑๒} การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กระบวนทัศน์ การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวยุคใหม่, (กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑), หน้า ๑๕๑.

พอเพียง และควรทำอย่างไร เมื่อ “ชุมชน” กลายเป็น “สินค้า” หรือ “เครื่องมือ” ที่เป็นทั้งผู้กระทำและผู้ถูกกระทำ ในขณะเดียวกันเป็นสิ่งที่ทำลายและละเมิดอ่อนอย่างยิ่ง เสมือนกับการที่ต้องคำนึงถึงความรู้สึก ความยินดีของผู้เกี่ยวข้อง ทั้งยังเป็นผู้ที่ถูกกล่าวอ้างถึงอยู่ตลอดเวลาในการที่รัฐบาลจะดำเนินการพัฒนาใดๆ จึงต้องให้ความสำคัญต่อชุมชนในระดับต้นๆ และชุมชนต้องได้รับประโยชน์อยู่เสมอ

เมื่อชุมชนมาเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวก็จะมีคำใหม่ๆ เกิดขึ้น อาทิเช่น การท่องเที่ยวชุมชน การท่องเที่ยวโดยชุมชน การท่องเที่ยวผ่านชุมชน การท่องเที่ยวในชุมชน ก็ขึ้นอยู่กับนิยามแห่งการสื่อความหมายต่อคำดังกล่าว แต่ที่แน่นอนก็คือ “ชุมชน” เป็นสิ่งที่ต้องถูกกระทบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และอย่างไรคือการท่องเที่ยวโดยชุมชน Community Based Tourism : CBT ที่เหมาะสมอันจะเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวในชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมและเห็นผล

๒.๓.๑ ความหมายการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน^{๑๓} มีดังนี้

๒.๓.๑.๑ ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และมีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน มีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์

๒.๓.๑.๒ ด้านองค์กรชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้และมีทักษะในเรื่องต่างๆ หลากหลาย รู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

๒.๓.๑.๓ ด้านการจัดการ มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวมีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเข้ากับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้ มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง จึงทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับคนในชุมชน สร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

๒.๓.๑.๔ ด้านการเรียนรู้ ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างกับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน มีการจัดการซึ่งทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างผู้มาเยือนกับชาวบ้านอีกทั้งยังเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม

ซูวิทย์ ศิริโชคเวชกุล กล่าวถึง การท่องเที่ยวโดยชุมชนว่าเป็นแนวทางการท่องเที่ยวที่ได้รับความสนใจอย่างมากในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของโลกและของภูมิภาค ซึ่งหัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation) ในกิจกรรม

^{๑๓} ฉลองศรี พิมลสมพงศ์, การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว, (พิมพ์ครั้งที่ ๗), (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒๑.

ทางการท่องเที่ยว เช่น การประดิษฐ์ และจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เทศกาลประเพณี การนำนักท่องเที่ยวชมกระบวนการทางการเกษตรท่องเที่ยวโดยชุมชนที่หลายประเทศนำไปปฏิบัติและประสบความสำเร็จมีรูปแบบ^{๑๔} ดังนี้

๑. การจำหน่ายสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน (Product Sales) เช่น สินค้าหัตถกรรมอาหารประจำวัน

๒. กิจกรรมการแสดงทางวัฒนธรรม (Cultural Shows) เช่น การฟ้อนรำ การละเล่นพื้นบ้านการแสดงดนตรีเฉพาะชุมชน

๓. กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงหมู่บ้าน (Village Based Activities) คือ กิจกรรมทางการท่องเที่ยว ซึ่งชุมชนในหมู่บ้านเป็นผู้ดำเนินการเพื่อเสนอแก่นักท่องเที่ยว กิจกรรมการพักค้างแรมในหมู่บ้าน สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนแห่งนั้น

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การท่องเที่ยวที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดกระบวนการทิศทาง และรูปแบบการท่องเที่ยวของตนเอง ซึ่งมีชาวบ้านที่เป็นเจ้าของชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากรท่องเที่ยวและมีส่วนร่วมในการพัฒนาจัดการแหล่งท่องเที่ยว และอนุรักษ์ทั้งธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม วิถีชีวิตและรูปแบบการดำเนินชีวิต เพื่อสร้างการพัฒนาให้เกิดการยั่งยืนสู่ชนรุ่นหลังและเกิดประโยชน์สูงสุด

๒.๓.๒ หลักการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชน

จากแนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ที่มองชุมชนเป็นศูนย์กลางหรือฐานเพื่อกำหนดทิศทาง แผนงาน แผนปฏิบัติการของตนเองโดยดำเนินการพร้อมกันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมนั้น จึงทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวมและเกี่ยวกับกลุ่มคนต่างๆ มากมาย เมื่อมองในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ต้องการให้ชุมชนมีส่วนร่วมและได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวจึงควรต้องมีหลักการร่วมกัน^{๑๕} ดังนี้

๒.๓.๓.๑ การท่องเที่ยวโดยชุมชนต้องมาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ชุมชนได้มีการวินิจฉัยวิเคราะห์สภาพปัญหา ผลกระทบการท่องเที่ยวอย่างรอบด้านแล้ว ชุมชนร่วมตัดสินใจลงมติที่จะดำเนินการตามแนวทางที่ชุมชนเห็นสมควร

๒.๓.๓.๒ สมาชิกในชุมชนต้องมีส่วนร่วมทั้งการคิดร่วม วางแผนร่วม ทำกิจกรรมร่วม ติดตามประเมินผลร่วมกัน เรียนรู้ร่วมกันและรับประโยชน์ร่วมกัน

๒.๓.๓.๓ ชุมชนต้องการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เป็นชมรม เป็นองค์กร หรือจะเป็นองค์กรชุมชนเดิมที่มีอยู่แล้วเช่นกัน องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ก็ได้ เพื่อกลไกที่ทำหน้าที่แทนสมาชิกทั้งหมดในระดับหนึ่ง และดำเนินการด้านการกำหนดทิศทาง นโยบายการบริหาร การจัดการ การประสานงาน เพื่อให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นไปตามเจตนารมณ์ของสมาชิกในชุมชนที่เห็นร่วมกัน

^{๑๔} ชูวิทย์ ศิริโชคเวชกุล, การท่องเที่ยวโดยชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๔๔), หน้า ๒๓.

^{๑๕} บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: เพรสแอนด์ ดีไซน์, ๒๕๔๘), หน้า

๒.๓.๓.๔ รูปแบบ เนื้อหา กิจกรรม ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ต้องคำนึงการอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรี มีความเท่าเทียมกัน ความเป็นธรรม และให้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรมในเชิงสร้างสรรค์และลดผลกระทบในเชิงลบ

๒.๓.๓.๕ มีกฎ กติกาที่เห็นร่วมจากชุมชน สำหรับการจัดการท่องเที่ยวที่ชัดเจน และสามารถกำกับดูแลให้เป็นไปตามกติกาที่วางไว้

๒.๓.๓.๖ ชุมชนที่จัดการท่องเที่ยว สมาชิกในชุมชน ชาวบ้านทั่วไปและนักท่องเที่ยว ควรมีกระบวนการเรียนรู้ระหว่างกันและกันอย่างต่อเนื่อง เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนากระบวนการทำงานการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้ถูกต้องเหมาะสม และมีความชัดเจน

๒.๓.๓.๗ การท่องเที่ยวโดยชุมชน จะต้องมีมาตรฐานที่มาจากข้อตกลงร่วมภายในชุมชนด้วย เช่น ความสะอาด ความปลอดภัย การกระจายรายได้ที่เป็นธรรมของผู้ที่เกี่ยวข้อง และพิจารณาถึงขีดความสามารถในการรองรับ

๒.๓.๓.๘ รายได้ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว มีส่วนไปสนับสนุนการพัฒนาชุมชนและรักษาสิ่งแวดล้อม

๒.๓.๓.๙ การท่องเที่ยวจะไม่ใช่อำชีพหลักของชุมชน และชุมชนต้องดำรงอาชีพหลักของตนเองไว้ได้ ทั้งนี้หากอาชีพของชุมชนเปลี่ยนเป็นการจัดการท่องเที่ยว จะเป็นการทำลายชีวิตและจิตวิญญาณดั้งเดิมของชุมชนอย่างชัดเจน

๒.๓.๓.๑๐ องค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งพอที่จะจัดการกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และพร้อมจะหยุดเมื่อเกินความสามารถในการจัดการ ซึ่งสิ่งเหล่านี้หากมองในแง่ความพร้อมของชุมชนและประสิทธิภาพในการบริหารจัดการท่องเที่ยวในมิติของชุมชนแล้ว การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะเป็นไปได้ด้วยดีนั้นยังต้องพิจารณาจากมิตินอกชุมชนที่เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยได้แก่ การตลาด นโยบายรัฐที่เข้ามาสนับสนุน และพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว เป็นต้น

กระบวนการทำงานเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว หากชุมชนมีความพร้อมมีปัจจัยเอื้ออำนวยต่อการเข้ามามีบทบาทจัดการการท่องเที่ยวแล้วนั้น ผู้นำชุมชนและแกนนำที่หลากหลาย ตัวแทนกลุ่มต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มสหกรณ์การเกษตร ฯลฯ และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น องค์กรบริการส่วนตำบล เจ้าหน้าที่ป่าไม้ ครูอาจารย์ในโรงเรียน เป็นต้น ร่วมกันประชุมสัมมนาเพื่อสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นการผนึกกำลังความคิดสร้างสรรค์ ประสานแนวคิดของทุกคนให้เห็นเป็นภาพเดียวกันในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน และนำวิสัยทัศน์ที่ได้มากำหนดเป็นเป้าหมาย เป็นทิศทางของการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนในระยะต่อไป

พจนา สวนศรี ได้กล่าวไว้ว่าชุมชนหลายแห่งตัดสินใจเปิดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเป็นฝ่ายจัดการเองนั้น มีรูปแบบการคิดตัดสินใจด้วยการมองวิสัยทัศน์ ๓ รูปแบบด้วยกัน^{๑๖} คือ

^{๑๖} พจนา สวนศรี, คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook), (กรุงเทพมหานคร: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๕-๑๘๘.

๑. มองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารกับคนภายนอก ให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อสภาพปัญหาชุมชนที่ประสบอยู่ และหวังว่าจะได้เพื่อนที่เข้าใจ ร่วมแก้ไขปัญหาต่างๆ ร่วมกัน อันเป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม เพื่อประสานการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาของชุมชนนั้น

๒. การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม จำเป็นที่ชุมชนต้องรวมตัวกันเข้ามามีจัดการให้นักท่องเที่ยวและผู้ที่เกี่ยวข้องให้ปฏิบัติอยู่ในกฎ กติกาของชุมชน การจัดระเบียบการแบ่งปันผลประโยชน์แก่ผู้คนที่เกี่ยวข้องและผลประโยชน์ในชุมชน การสร้างมาตรฐานต่างๆ ของการท่องเที่ยวโดยชุมชนเอง ทั้งเพื่อไม่ให้เกิดผลกระทบมากเกินไปจนขีดความสามารถที่ชุมชนจะจัดการได้

๓. การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการสร้างโอกาสในการฟื้นฟูวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และสิ่งแวดล้อม โดยมองที่รายได้เป็นเพียงแค่ผลพลอยได้จากกระบวนการเรียนรู้ท่ามกลางการท่องเที่ยว

ซึ่งทั้ง ๓ รูปแบบนี้มีพื้นฐานการคิดจากชุมชนเอง ที่มีความภูมิใจในวัฒนธรรม และภูมิปัญญาของตนเองที่พร้อมจะสื่อต่อคนภายนอก โดยใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอด นอกจากนั้นแล้ว ชุมชนเองยังต้องการความเข้าใจ ความร่วมมือของนักท่องเที่ยวในเคารพในกฎ กติกาที่ชุมชนร่วมกันสร้างไว้เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันของคนต่างวัฒนธรรม

การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งมาจากการกำหนดจากวิสัยทัศน์ที่จัดทำร่วมกันในชุมชน และนำมากำหนดเป็นวัตถุประสงค์ที่เป็นรูปธรรม ให้มีความชัดเจนขึ้นโดยชุมชนจะมีการกำหนดวัตถุประสงค์หลักอยู่ ๔ ประการด้วยกัน คือ

๑. เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตที่เน้นคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เป็นกิจกรรมที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในรูปแบบอื่นๆ ที่ต้องเอื้ออำนวยการเรียนรู้ต่อการกันและกันได้ เช่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ไปเยือนชุมชนชาวประมงพื้นบ้าน นักท่องเที่ยวควรเกิดการเรียนรู้บทบาทของประมงขนาดเล็กที่ทำหน้าที่อนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งด้วย

๒. เพื่อให้กิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นส่งเสริมให้ชุมชนโดยเฉพาะคนหนุ่มสาวได้เข้าใจ ให้คุณค่า ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมประเพณีของชุมชนให้กลับฟื้นคืนสภาพได้ในระยะต่อไป

๓. เพื่อก่อให้เกิดการรวมตัวกันของคนในชุมชน ที่เผชิญต่อผลกระทบทางการท่องเที่ยวแบบเดิม ให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการลดผลกระทบดังกล่าว และจัดระเบียบชุมชนให้เป็นระบบที่ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

๔. เพื่อเป็นเครื่องมือการเผยแพร่ให้ข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องของวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิตกับสาธารณชนภายนอก

จะเห็นได้ว่าในมิติของชุมชนไม่ได้มองเรื่องราวได้เป็นเรื่องหลัก ผิดกับในระดับนโยบาย การท่องเที่ยวมักจะให้ความสำคัญเรื่องราวได้เป็นอันดับแรก หากเอาคุณค่า วิธีคิดที่เป็นพื้นฐานที่สำคัญในสังคมไทย อันได้แก่ การมีน้ำใจ ความเอื้ออารี ประกอบกับการมีวิถีชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ ความรักในศิลปวัฒนธรรม อันเป็นทุนทางสังคมของคนไทย ก็จะทำให้การริเริ่มและมองการท่องเที่ยวได้ถูกทิศทางยิ่งขึ้น

เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนเป็นสิ่งที่ต้องเกี่ยวข้องกับคนภายนอก ดังนั้น ทักษะ ความชัดเจน การจัดการให้เหมาะสม จึงเป็นเรื่องที่ชุมชนเองยังมีความกังวลอยู่พอสมควร แม้ว่าจะมีปัจจัยที่เอื้อ และการสนับสนุนจากภายนอกพอสมควร แต่ชุมชนเองต้องสามารถคาดการณ์ และประเมินว่า วิสัยทัศน์ วัตถุประสงค์ ของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น ความเป็นไปได้มากน้อยเพียงไร โดยการร่วมกันอภิปราย ระดมความคิดเห็น จากชุมชนให้กว้างขวางจนสามารถสรุปด้วยมติของชุมชนเอง ซึ่งมีองค์ประกอบการประเมินอยู่ ๗ ประการด้วยกัน คือ

๑. ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชน สามารถวิเคราะห์สถานการณ์ภายนอก และสภาพปัญหา ชุมชนตลอดจนมองแนวทางแก้ไขปัญหได้แบบชัดเจน และมองกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมหนึ่ง หรือกิจกรรมร่วมเชื่อมต่อทิศทางในการแก้ไขปัญหาโดยภาพรวมของชุมชนได้ แล้วจึงได้กำหนดเป็นวัตถุประสงค์เป้าหมายในการทำกิจกรรมการท่องเที่ยว

๒. การมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งหมด เนื่องจากเป็นเรื่องที่ต้องเกี่ยวข้องกับสิทธิของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมชุมชนที่ชุมชนต้องมีการคิดไตร่ตรองวินิจฉัย และร่วมตัดสินใจจะเปิดหมู่บ้านรองรับอย่างไร ควรเป็นรูปแบบใด ใครบ้างที่เกี่ยวข้อง ใครมีบทบาทจัดการอย่างไร และภายหลังนักท่องเที่ยวกลับแล้วมีการลดผลกระทบอย่างไร ด้วยวิธีการใด ตลอดจนการแบ่งปันผลประโยชน์ภายในชุมชน

๓. ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดตั้งองค์กรภายในชุมชน เพื่อรับผิดชอบกิจกรรมนี้ หรือผลักดันให้องค์กรชุมชนอื่นที่พิจารณาแล้วว่า มีความพร้อมทำหน้าที่รับผิดชอบเป็นหน่วยงานหนึ่งขององค์กรนั้นๆ แต่ทั้งนี้การดำเนินการขององค์กรต้องเป็นไปด้วยความโปร่งใส เพราะมีผลประโยชน์ที่เข้ามาเกี่ยวข้อง

๔. การพิจารณาเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น หรือของดีในชุมชนเพื่อจัดปรับเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวให้สอดคล้องต่อชุมชน ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมให้น้อยที่สุดเท่าที่สามารถทำได้

๕. ความพร้อมของผู้ที่สนใจจะเกี่ยวข้องกับกิจกรรมท่องเที่ยว จะมีบทบาทหลากหลายมากขึ้น คือจะมีผู้ที่เกี่ยวข้องกับที่พัก อาหาร การดูแลความปลอดภัย การนำพานักท่องเที่ยว การสื่อความหมาย และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต้องไม่ใช่กระจุกตัวอยู่เฉพาะกลุ่มแกนนำภายในชุมชนเท่านั้น ควรมีระบบกระจายที่ทั่วถึงและเป็นธรรม

๖. การเสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ที่ระรอนักท่องเที่ยว เพื่อสามารถจัดปรับกระบวนการให้เหมาะสม สอดคล้องยิ่งขึ้น และร่วมแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการลดผลกระทบของการท่องเที่ยวในครั้งต่อไป

๗. ประสบการณ์ทักษะในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ต้องบูรณาการความต้องการ ความเพลิดเพลิน ความตื่นตัวและการเรียนรู้ ให้เป็นโปรแกรมและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของแต่ละพื้นที่

๒.๓.๓ การเตรียมความพร้อมของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเป็นเสมือนงานพัฒนาชุมชนอย่างหนึ่ง เป็นสิ่งที่ดูเหมือนง่ายแต่ทำยาก ที่ว่ายากนั้นก็เพราะการท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาที่ตอบสนองกระแสบริโภคนิยม การท่องเที่ยวทำให้ชุมชนหลุดออกจากฐานการผลิตเดิมในภาคการเกษตร สู่อุตสาหกรรมบริการ กำลังซื้อที่สูงกว่าของ

นักท่องเที่ยวจะสามารถกำหนด “สินค้า” และ “บริการ” ได้ตามความต้องการ ทำให้สภาพทางสังคมและวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะที่กลมกลืนกับวัฒนธรรมภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับนักท่องเที่ยวเป็นดาบสองคมและมีความเสี่ยงอย่างยิ่งในการนำไปใช้ในการพัฒนา

พจนนา สวนศรี^{๑๗} ได้กล่าวไว้ว่า ก่อนที่จะเปิดหมู่บ้านต้อนรับนักท่องเที่ยว ชุมชนควรจะต้อง “รู้ตัว” เข้าใจและตระหนักต่อการท่องเที่ยวนี้ตลอดจนการสร้างภูมิคุ้มกัน โดยการเตรียมความพร้อมชุมชน ซึ่งผู้ดำเนินการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนควรมีกระบวนการทำงาน

ขั้นที่ ๑ ให้ข้อมูลด้านการท่องเที่ยวให้ชุมชนในการพิจารณาทั้งด้านบวกและลบของการท่องเที่ยว ซึ่งในขั้นตอนนี้อาจจะมีเฉพาะผู้นำหรือกลุ่มสนใจ

ขั้นที่ ๒ สร้างการมีส่วนร่วม เป็นการดึงเอากลุ่มที่สนใจการท่องเที่ยวโดยชุมชน และกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชน เช่น กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรี กลุ่มออมทรัพย์ และผู้นำที่เป็นทางการและผู้นำทางธรรมชาติดมาพูดคุยเรื่องผลดี-ผลเสีย อีกครั้ง เพื่อให้เขาเหล่านั้นได้ร่วมกันตัดสินใจเรื่องนี้ร่วมกัน

ขั้นที่ ๓ ศึกษาชุมชนร่วมกับชาวบ้าน โดยการทำงานร่วมกับชาวบ้านเพื่อศึกษาในหัวข้อ ดังนี้ การสำรวจทางกายภาพ ทำแผนที่รอบนอก (แสดงแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและที่ดินทำกิน) แผนที่รอบในหมู่บ้าน (แสดงที่ตั้งของบ้านเรือน ทรัพยากรคนสร้างและทรัพยากรธรรมชาติ) ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีของชุมชน ศึกษาความสัมพันธ์ของชุมชนกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว ศึกษากลุ่มต่างๆ ในชุมชน ซึ่งผลการศึกษานี้จะทำให้เห็นศักยภาพ-ข้อจำกัดของชุมชน และปัญหาของชุมชนร่วมกัน

ขั้นที่ ๔ วิเคราะห์ข้อมูลร่วมกัน ทั้งในด้านศักยภาพ-ข้อจำกัด โอกาสและความเสี่ยง ในขั้นตอนนี้จะทำให้ชุมชนได้มองเห็นได้ด้วยตนเอง และสามารถเชื่อมโยงเรื่องท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนได้ การวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้จะทำให้เกิดการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา และอาจพบว่าเพื่อแก้ปัญหาให้ตรงจุด อาจจะไม่จำเป็นต้องใช้เรื่องการท่องเที่ยวเลยก็ได้

ขั้นที่ ๕ ร่วมกันพัฒนาศักยภาพและแก้ไขจุดอ่อน อาทิ รวบรวมองค์ความรู้ ซึ่งแต่ละชุมชนจะแตกต่างกันออกไปมีเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน เช่น บางชุมชนเด่นด้านการพัฒนาชุมชน บางชุมชนเด่นระบบการจัดการนิเวศที่ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้เหมาะสม เป็นต้น ซึ่งชุมชนต้องร่วมกันดึงเอกลักษณ์ ให้เห็นร่วมกันก่อนนำเสนอสู่การเผยแพร่ออกไป ปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้เหมาะสม สอดคล้อง ปลอดภัย ไม่ทำลายระบบนิเวศเดิมมากนัก เช่น การปรับทางเดินในป่าเขา เป็นต้น ปรับปรุงบ้านพักและความสะอาดภายในชุมชนให้เป็นมาตรฐานของชุมชน แต่ละแห่งที่ตกลงร่วมกัน โดยมีคณะกรรมการของชุมชน ตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ ฝึกอบรมบุคลากรด้านการท่องเที่ยวในชุมชน เช่น นักสื่อความหมาย การสร้างเวทีเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งในขั้นตอนนี้จะเห็นความสามารถของชุมชน ในการรองรับการท่องเที่ยวทั้งความพร้อมจำนวนบุคลากร และขีดความสามารถในการรองรับทั้งพื้นที่ทางธรรมชาติ และรูปแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชุมชน

^{๑๗} “อ้าวแล้ว, พจนนา สวนศรี, คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook), หน้า ๑๘๙-๑๙๐.

ขั้นที่ ๖ วางรูปแบบการบริหารจัดการ ในขั้นตอนนี้จะเป็นการจัดตั้งองค์กรขึ้นมาทำงาน หรืออาจใช้องค์กรที่ชุมชนมีอยู่เดิมแต่เพิ่มเติมบทบาทหน้าที่ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน กำหนดรูปแบบของการท่องเที่ยว โปรแกรมและราคาการจัดสรรผลประโยชน์ สู่ชาวบ้านและชุมชน และมาตรการในการป้องกันผลกระทบ โดยอาจจะเป็นการสร้างกฎ-กติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติทั้ง ชาวบ้านและนักท่องเที่ยว

ขั้นที่ ๗ ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้รับรู้และช่วยให้ข้อมูลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

ขั้นที่ ๘ ทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขั้นตอนนี้อาจมีการจัดท่องเที่ยวนำร่อง เพื่อทดสอบความพร้อมของชุมชน โดยการเชิญบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกที่มีประสบการณ์หรือ เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว โดยชุมชนเข้าร่วมกิจกรรม ให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ เพื่อเป็น ทิศทางต่อไปในอนาคต

ขั้นที่ ๙ ประเมินผล ในขั้นตอนประเมินผล อาจแยกออกมาเป็น ๒ ส่วน คือ การ ประเมินผลและสรุปบทเรียนหลังเสร็จกิจกรรมทุกครั้ง และการประเมินผลเป็นช่วงๆ ทุกๆ ๓-๖ เดือน เป็นต้น ซึ่งการประเมินผลจะช่วยให้เกิดการทบทวนตนเอง และแก้ไขข้อบกพร่อง

ขั้นที่ ๑๐ พัฒนานองค์กร การฝึกอบรม เช่น การบริหารจัดการ การสร้างการมีส่วนร่วม การสื่อความหมาย เป็นต้น การศึกษาดูงาน สำหรับแกนนำองค์กรชุมชนเพื่อจัดการท่องเที่ยว เพื่อ เสริมโลกทัศน์ พัฒนาทักษะการบริหาร การจัดการในชุมชนอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายๆ กัน เพื่อเป็น ตัวอย่างนำไปประยุกต์ หรือเป็นบทเรียนที่ชุมชนต้องพึงระวังผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นได้ และวาง มาตรการป้องกันไว้แต่เริ่มแรก

กระบวนการทั้ง ๑๐ ขั้นตอนแล้ว จะเหมือนการทำงานพัฒนาปกติแน่นอน แต่สิ่งที่ยากก็ คือเรื่องท่องเที่ยวเป็นเรื่องที่ชาวบ้านไม่คุ้นเคยมาก่อน และไม่มั่นใจว่าตนเองจะทำได้ แต่ละคำถามใน แต่ละขั้นตอนในกระบวนการเตรียมชุมชน จะต้องเป็นการปลุกกระตือรือร้นของท้องถิ่น ให้คนท้องถิ่น อยากรู้จักตนเอง และเกิดความภาคภูมิใจในตนเอง การท่องเที่ยวก็จะเกิดความชัดเจนมากขึ้นว่า เป็น การเข้ามาเพื่อให้ชุมชนได้นำเสนอตัวอย่างต่อสาธารณะ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการ ท่องเที่ยว นอกจากปลุกสำนึกของชุมชนแล้วยังเป็นการสร้างจิตสำนึกของนักท่องเที่ยวต่อการ อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการเห็นคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชนที่ได้เข้ามาเยี่ยมชม

สรุปหลักการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีเป้าหมาย อยู่ที่การอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนภายใต้เงื่อนไข การบีบคั้นจากนโยบาย ที่ทำให้มี การแย่งชิงทรัพยากร (ความรู้ อำนาจ กฎหมายอยู่ในมือของภาครัฐ) เช่น ความขัดแย้งเรื่องไร้ หมุนเวียน การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนถูกมองว่าเป็นทัวร์เถื่อน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ ความเป็นชุมชน วัฒนธรรมชนเผ่า กฎหมายบางอย่างไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชนเผ่า เกิดเครือข่าย การจัดการท่องเที่ยว โดยสร้างผลกระทบ คือ พื้นวิถีชีวิต เกิดรายได้เสริม หน่วยงานและ บุคคลภายนอกเข้าใจวิถีชีวิต กระบวนการทำงานของโครงการในประเด็นการท่องเที่ยว เตรียมความ พร้อมชุมชน งานสร้างเครือข่าย งานพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน / ของที่ระลึก

๒.๔ สถานการณ์การท่องเที่ยวไทย

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ (ท.ท.ช.) มีอำนาจและหน้าที่หลักในการส่งเสริมการบริหารและพัฒนาการท่องเที่ยว รวมทั้งจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติเสนอต่อคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาอนุมัติ ซึ่งที่ผ่านมาได้มีการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวของประเทศไทยในระยะ ๕ ปี ทั้งนี้ เพื่อมุ่งให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้สู่ชุมชนและท้องถิ่น โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน ผลการพัฒนาตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ พบว่า การดำเนินงานของแผนประสบความสำเร็จ ทั้ง ๓ ตัวชี้วัด ได้แก่ ๑) ตัวชี้วัดด้านขีดความสามารถทางการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว จากการจัดอันดับโดย World Economic Forum ด้วยดัชนี Travel & Tourism Competitive Index ในปี ๒๕๕๘ ประเทศไทยมีขีดความสามารถอยู่ที่อันดับ ๓๕ จาก ๑๔๑ ประเทศทั่วโลก แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาที่สามารถเพิ่มขีดความสามารถของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยได้ ๒) ตัวชี้วัดด้านรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักท่องเที่ยวไทย พบว่ารายได้จากการท่องเที่ยวในช่วงระหว่าง ปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๘ เพิ่มขึ้นร้อยละ ๑๕.๖ ต่อปี บรรลุเป้าหมาย ซึ่งตั้งไว้ที่ร้อยละ ๕ และ ๓) ตัวชี้วัดความสำเร็จสุดท้ายในด้านการจัดตั้งเขตพัฒนาการท่องเที่ยว ซึ่งได้มีการจัดตั้งทั้งหมด ๘ เขต ตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้น อาจกล่าวได้ว่าการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ สำเร็จลุล่วงในทุกตัวชี้วัดความสำเร็จ

อย่างไรก็ดี แม้การดำเนินงานในระยะที่ผ่านมาจะประสบผลสำเร็จในด้านการเพิ่มปริมาณนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยว แต่ยังประสบปัญหาและอุปสรรคสำคัญหลายประการ อาทิ จำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ยังคงกระจุกตัวอยู่ในเมืองท่องเที่ยวหลัก ภาพลักษณ์การท่องเที่ยวในแง่ลบที่ต้องเร่งแก้ไขปรับปรุง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นของนักท่องเที่ยว รวมทั้งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรการท่องเที่ยว และขาดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวใหม่ ปัญหาการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวและการเชื่อมโยงระหว่างแหล่งท่องเที่ยว ข้อจำกัดในการพัฒนาและยกระดับบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ความล่าช้าและความขัดแย้งของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว การขาดข้อมูลเชิงลึกเพื่อการวิเคราะห์และวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนขาดการบูรณาการทำงานของกลไกการบริหารจัดการการท่องเที่ยวทั้งระบบ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีความจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ประกอบกับสภาพแวดล้อมและบริบทต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาทั้งที่เป็นปัจจัยภายใน เช่น สถานการณ์การเมืองของประเทศ นโยบายของภาครัฐ การปรับตัวของภาคเอกชน ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของทุกภาคที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น และปัจจัยภายนอก อาทิ สภาวะการแข่งขันในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความคาดหวังของนักท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ แนวโน้มการพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรม ความร่วมมือและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งในระดับภูมิภาคและระดับโลก และนอกจากนี้ ปัจจุบันประเทศไทยอยู่ในช่วงเวลาแห่งการปฏิรูป เพื่อให้ก้าวไปสู่การเป็นประเทศที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยประชาชนทุกภาคส่วนของสังคมเข้ามามี

ส่วนร่วมในการปฏิรูป เพื่อประสานประโยชน์และสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข จึงนับเป็นโอกาสอันดีที่ประเทศไทยให้ความสำคัญกับการกำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยว ๒๐ ปี และแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๖๔) โดยมีหลักการสำคัญ คือ การส่งเสริมความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของประเทศ การวางตำแหน่งทางการตลาดในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพการเป็นแหล่งเพิ่มรายได้และกระจายความเจริญสู่ประชาชนและชุมชน รวมถึงการเชิดชูอัตลักษณ์และส่งเสริมวัฒนธรรมไทย โดยมีเป้าหมายของการพัฒนา คือ การยกระดับประเทศไทยให้เป็นประเทศพัฒนาแล้ว การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และการเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพอย่างยั่งยืน

๒.๔.๑ สภาพแวดล้อมและบริบทการท่องเที่ยว

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวถือเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมหลักของโลก ซึ่งในปี ๒๕๕๘ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั่วโลกมีมูลค่ากว่า ๗.๘๖ ล้านล้านเหรียญสหรัฐ หรือร้อยละ ๙.๘ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศทั่วโลก (Gross Domestic Product: GDP) ในส่วนของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยนั้นได้สร้างรายได้กว่า ๒.๒๓ ล้านล้านบาท มีมูลค่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกว่าร้อยละ ๑๗ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ ซึ่งถือได้ว่าเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมสำคัญที่ช่วยขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ กอปรกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวนั้นมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาตามสถานการณ์โลกและพฤติกรรมของผู้บริโภค อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยจึงต้องมีการปรับตัวตามกระแสโลกที่เปลี่ยนแปลงไป และวางแผนการพัฒนาให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด เพื่อรักษาและพัฒนาขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวของประเทศ ดังนี้^{๑๘}

๒.๔.๑.๑ สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยวในตลาดโลก

(๑) การท่องเที่ยวทั่วโลกมีการเติบโตและขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จากรายงานขององค์การการท่องเที่ยวโลก (The United Nations World Tourism Organization: UNWTO) พบว่าในปี ๒๕๕๘ มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกอยู่ที่ ๑.๒ พันล้านคน โดยในช่วงปี ๒๕๕๓ - ๒๕๕๘ จำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกมีอัตราการเติบโตอยู่ที่ร้อยละ ๖ ทั้งนี้ UNWTO ได้คาดการณ์ว่าในปี ๒๕๗๓ จะมีนักท่องเที่ยวที่เดินทางท่องเที่ยวระหว่างประเทศทั่วโลกจำนวนกว่า ๑.๘ พันล้านคน หรือคิดเป็นอัตราการขยายตัวเฉลี่ยร้อยละ ๓.๓ ต่อปี ซึ่งคาดการณ์เป็นนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก จำนวน ๕๓๕ ล้านคน คิดเป็นอัตราเพิ่มขึ้นเฉลี่ยร้อยละ ๕๗ ในจำนวนดังกล่าวแบ่งออกเป็นนักท่องเที่ยวในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือ จำนวน ๒๙๓ ล้านคน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จำนวน ๑๘๗ ล้านคน โอเชียเนีย จำนวน ๑๙ ล้านคน และเอเชียใต้ จำนวน ๓๖ ล้านคน

(๒) ในปี ๒๕๕๘ การท่องเที่ยวทั่วโลกมีมูลค่าประมาณ ๗.๘๖ ล้านล้านเหรียญสหรัฐ คิดเป็นร้อยละ ๙.๘ ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศทั่วโลก (Gross Domestic Product: GDP) มีการเติบโตจากปี ๒๕๕๐ ซึ่งมีมูลค่าอยู่ที่ ๖.๓ ล้านล้านเหรียญสหรัฐ ร้อยละ ๓ ต่อปี ทั้งนี้ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการขยายตัวของการท่องเที่ยว ได้แก่ ๑) ปัจจัยโดยตรง (Direct

^{๑๘} คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการท่องเที่ยวและการส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ, ๒๕๖๐), หน้า ๔ - ๑๓.

Contribution) ประกอบด้วย การใช้จ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยวต่างชาติ และนักท่องเที่ยวในประเทศ รวมถึงการใช้จ่ายของรัฐบาลในภาคบริการด้านการท่องเที่ยวส่งผลโดยตรงต่อ GDP ของการท่องเที่ยวโลกประมาณ ๒.๕ ล้านล้านเหรียญสหรัฐ หรือประมาณร้อยละ ๓๑ และ ๒) ใช้จ่ายโดยอ้อม (Indirect Contribution) ประกอบด้วย การลงทุนจากอุตสาหกรรมอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยว การใช้จ่ายของรัฐบาลในการสนับสนุนกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยทั่วไป และการซื้อสินค้าและบริการโดยธุรกิจในการอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อนำมาใช้ผลิตผลิตภัณฑ์ขั้นสุดท้ายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้ล้วนส่งผลอย่างมีนัยสำคัญต่อ GDP การท่องเที่ยวโลก ทำให้ในปี ๒๕๕๘ มีมูลค่าต่อ GDP การท่องเที่ยวโลก ประมาณ ๕.๔ ล้านล้านเหรียญสหรัฐหรือคิดเป็นร้อยละ ๖๙ ของมูลค่าของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวโลก

๒.๔.๑.๒ สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยวของประเทศไทย

(๑) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยขยายตัวอย่างต่อเนื่อง จากจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เพิ่มสูงขึ้นติดอันดับที่ ๑๑ ของโลก สะท้อนให้เห็นจากแนวโน้มจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้ที่ขยายตัวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง โดยในระยะที่ผ่านมาจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จาก ๑๔ ล้านคน ในปี ๒๕๕๒ มาเป็น ๒๙.๘ ล้านคน ในปี ๒๕๕๘ ซึ่งมากเป็นอันดับที่ ๑๑ ของโลก ประเทศที่เดินทางมาท่องเที่ยวประเทศไทยมากที่สุดได้แก่ จีน มาเลเซีย ญี่ปุ่น เกาหลี และลาว ตามลำดับ สำหรับแนวโน้มนักท่องเที่ยวภายในประเทศ (ไทยเที่ยวไทย) พบว่าในช่วงปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๘ มีการเติบโตกว่าร้อยละ ๙ ต่อปี โดยในปี ๒๕๕๗ นักท่องเที่ยวไทยเดินทางคิดเป็น ๑๓๖.๒ ล้านคนครั้ง และเพิ่มสูงขึ้นในปี ๒๕๕๘ ที่ ๑๓๘.๘ ล้านคนครั้ง

(๒) รายได้จากการท่องเที่ยวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามจำนวนนักท่องเที่ยว โดยในปี ๒๕๕๖ ประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวอยู่ที่ ๑.๒ ล้านล้านบาท เพิ่มขึ้น ร้อยละ ๑๙.๐๘ จากปีที่ผ่านมา แม้ว่าในปี ๒๕๕๗ จะมีเหตุการณ์ชุมนุมทางการเมือง ซึ่งส่งผลให้รายได้จากการท่องเที่ยวลดลงเหลือจำนวน ๑.๑๗ ล้านล้านบาท เพิ่มขึ้นเพียงร้อยละ ๔.๙๓แต่รายได้ก็สามารถปรับตัวขึ้นสูงกว่าระดับเดิมมาอยู่ที่ ๒.๒๓ ล้านล้านบาท ในปี ๒๕๕๘ ซึ่งในจำนวนนี้แบ่งเป็นรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ จำนวน ๑.๔๔ ล้านล้านบาท และรายได้จากนักท่องเที่ยวไทย จำนวน ๐.๗๙ ล้านล้านบาท นอกจากนั้น จากการเก็บสถิติของ UNWTO ประเทศไทยมีรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติสูงถึง ๔๔.๖ พันล้านเหรียญสหรัฐ หรือสูงเป็นอันดับที่ ๖ ของโลก ทั้งนี้ คาดการณ์ว่ารายได้จากการท่องเที่ยวทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ในปี ๒๕๕๙ จะมีรายได้รวม ๒.๔ ล้านล้านบาท และในปี ๒๕๖๐ จะมีรายได้สูงถึง ๒.๕ ล้านล้านบาท

(๓) การใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวต่อครั้งสูงขึ้นถึงแม้วันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวจะลดลง โดยในปี ๒๕๕๘ นักท่องเที่ยวต่างชาติมีการใช้จ่ายเป็นจำนวน ๕,๐๗๒.๖๙ บาทต่อวัน เพิ่มขึ้นจากปีก่อนหน้ากว่าร้อยละ ๖.๒๓ ในทางตรงกันข้าม จำนวนวันพักเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวลดลงมาอยู่ที่เฉลี่ย ๙.๕๕ วัน ซึ่งลดลงร้อยละ ๓.๕ จากปีที่ผ่านมาทั้งนี้เป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวในระยะใกล้ โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวจากประเทศจีนและมาเลเซียรวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านในอาเซียน อนึ่ง ปัจจัยโดยรวมยังส่งเสริมการพัฒนาของนักท่องเที่ยวต่างชาติ อาทิ สถานการณ์ภายในประเทศที่เริ่มดีขึ้นทำให้การท่องเที่ยวไทยฟื้นตัวอย่างรวดเร็ว การเพิ่มขึ้นของ

จำนวนนักท่องเที่ยวจีน และค่าโดยสารสายการบินระหว่างประเทศที่ลดลงการเติบโตของค่าใช้จ่ายต่อการเดินทางของนักท่องเที่ยว ๑๐ ประเทศหลักของไทย

๒.๔.๑.๓ การประเมินศักยภาพอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย

(๑) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา ทำให้ในปัจจุบันการท่องเที่ยวได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ โดยหากจะพิจารณาจากความพร้อมและศักยภาพของประเทศไทยที่มีต่อการท่องเที่ยวพบว่าประเทศไทยยังมีจุดเด่นและข้อได้เปรียบจากประเทศคู่แข่งหลายประการ เช่น ท่าเลที่ตั้งเป็นจุดศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ความหลากหลายของทรัพยากรธรรมชาติ ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์ อัญมณีไมตรีของคนไทย เป็นต้น นอกจากนี้ ในปี ๒๕๕๘ World Economic Forum: WEF ได้จัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๓๕ จาก ๑๔๑ ประเทศทั่วโลก โดยหากพิจารณาในด้านที่สำคัญ พบว่าด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๑๖ ด้านโครงสร้างพื้นฐานของการคมนาคมทางอากาศ อยู่ในอันดับที่ ๑๗ ด้านแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อยู่ในอันดับที่ ๓๔ ด้านความพร้อมของระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ อยู่ในอันดับที่ ๖๐ ทั้งหมดนี้ล้วนแล้วแต่เป็นจุดแข็งของการท่องเที่ยวของไทย

(๒) การท่องเที่ยวของประเทศไทยได้รับการคัดเลือกให้เป็นที่สุดของโลกในการจัดอันดับระดับนานาชาติหลายอันดับ เช่น กรุงเทพฯ ได้รับเลือกเป็นเมืองท่องเที่ยวที่ดีที่สุดในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ในปี ๒๕๕๘ โดย Master Card (Master Card's Asia Pacific Destinations Index ๒๐๑๕) รางวัลชายหาดที่ดีที่สุดของเอเชียในปี ๒๕๕๘ จาก World Travel Awards รางวัลประเทศท่องเที่ยวที่ดีที่สุดในด้านการท่องเที่ยวครอบครัว การท่องเที่ยวเชิงพักผ่อน สถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการวิเวก ในปี ๒๕๕๗ รางวัลสถานที่เพื่อการประชุมและจัดงานยอดเยี่ยมจาก TTG Travel Awards ในปี ๒๕๕๗ และประเทศไทยได้รับรางวัลด้านการท่องเที่ยว Grand Travel Award จากนิตยสารTravel News นิตยสารธุรกิจท่องเที่ยวชื่อดังจากภูมิภาคสแกนดิเนเวีย ในปี ๒๕๕๔ ติดต่อกันเป็นเวลา ๙ ปี เนื่องจากความมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและความหลากหลายของสถานที่ท่องเที่ยว ทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงความสามารถของประเทศไทยในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมระดับโลก อย่างไรก็ตาม ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สามารถคงความนิยมและรักษาอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

(๓) อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทย ยังคงมีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน และศักยภาพในการพัฒนาตามวงจรการท่องเที่ยว ดังนี้

(๓.๑) การวางแผนและตัดสินใจเที่ยว ที่ผ่านมามีประเทศไทยมีการจัดการและการทำการตลาดได้เป็นอย่างดี จากการจัดอันดับของ WEF ทางด้านประสิทธิภาพของการตลาดประเทศในการดึงดูดนักท่องเที่ยวในปี ๒๕๕๘ ประเทศไทยได้รับคะแนน ๕.๔ จาก ๗.๐ หรือเป็นอันดับที่ ๒๓ จาก ๑๔๑ ประเทศ ทั่วโลก อย่างไรก็ตามพบว่ายังมีโอกาที่จะพัฒนาต่อยอดและสร้างมูลค่าเพิ่มทางการตลาดได้ อาทิ การอำนวยความสะดวกในขั้นตอนการดำเนินการขอวีซ่า การพัฒนาระบบวางแผนท่องเที่ยวและระบบจองบัตรโดยสาร รวมทั้งการปรับใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวอย่างครบวงจร

(๓.๒) การเดินทางเข้าสู่ประเทศไทย ความครอบคลุมของเครือข่ายเที่ยวบินระหว่างประเทศและการเป็นศูนย์กลางในการท่องเที่ยวเชื่อมโยงประเทศอื่นในภูมิภาค ถือเป็นจุดแข็งของประเทศไทย จากการจัดอันดับของ International Air Transport Association ในด้านอัตราส่วนที่นั่งต่อกิโลเมตร บินต่อสัปดาห์ (Available International Seat-Km per Week) ในปี ๒๕๕๘ ประเทศไทยมีอัตราส่วนดังกล่าวสูงถึง ๒,๒๐๖ ที่นั่ง ซึ่งอยู่ในอันดับที่ ๑๓ จาก ๑๔๑ ประเทศทั่วโลก อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังมีข้อจำกัดในด้านความเชื่อมโยงของระบบขนส่งมวลชนระหว่างสนามบินและตัวเมือง ขาดสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว ปัญหาขีดความสามารถในการรองรับของสนามบิน และปัญหาขาดแคลนบุคลากร เป็นต้น

(๓.๓) การพักอาศัยในประเทศไทย จากการสำรวจข้อมูลโรงแรมและสถานที่พักแรมในประเทศไทย พบว่า มีจำนวนที่เพียงพอ มีความหลากหลาย และอยู่ในระดับราคาที่เหมาะสม จากผลสำรวจ ห้องพักโดย Euro monitor และธนาคารแห่งประเทศไทย ในปี ๒๕๕๘ พบว่าประเทศไทยมีจำนวนห้องพักมากกว่า ๖๓๒,๐๐๐ ห้อง โดยมีการเติบโต กว่าร้อยละ ๓ ต่อปี ในช่วงปี ๒๕๕๔ - ๒๕๕๘ และยังได้รับคะแนนจาก Trip Advisor ในปี ๒๕๕๘ ด้านคุณภาพของโรงแรมสูงถึง ๔.๘ จาก ๕.๐ อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดในด้านมาตรฐานและการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการพัฒนาต่อยอดเพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์โลก

(๔) การเดินทางภายในประเทศไทย ระบบการคมนาคมขนส่งและโลจิสติกส์ของประเทศไทยมีความพร้อมในระดับหนึ่ง โดยมีเส้นทางการคมนาคมทางอากาศเชื่อมโยงสู่เมืองหลักและเมืองรองอย่างครอบคลุมทั้งประเทศ มีเส้นทางการคมนาคมทางถนนที่ได้มาตรฐาน แต่ยังมีปัญหาในด้านการบริหารจัดการและการเชื่อมโยงของระบบขนส่งมวลชน ปัญหาในด้านคุณภาพและมาตรฐานของระบบขนส่งมวลชนสาธารณะ เส้นทางที่เชื่อมโยงไปยังแหล่งท่องเที่ยวรอง ตลอดจนการขาดระบบข้อมูลและสารสนเทศที่นำมาใช้พัฒนาและสนับสนุนการเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศ

(๕) ความพึงพอใจในการท่องเที่ยว ประเทศไทยมีแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและมีชื่อเสียงจำนวนมากซึ่งกระจายไปทั่วทุกภูมิภาค อีกทั้งบุคลากรไทยมีความโดดเด่นด้านการบริการแต่ยังมีปัญหาในเรื่องความเสื่อมโทรมของแหล่งท่องเที่ยว การกระจุกตัวของแหล่งท่องเที่ยวหลักในบางพื้นที่ ทำให้เกิดปัญหาด้านขีดความสามารถในการรองรับปัญหามลพิษและสิ่งแวดล้อมที่ไม่ยั่งยืน ปัญหาด้านความสามารถทางภาษาซึ่งจะส่งผลกระทบต่อศักยภาพของการท่องเที่ยวไทยในอนาคต หากยังไม่มีการจัดการด้านการบริหารจัดการอย่างเร่งด่วนเพื่อรักษาขีดความสามารถในการแข่งขันและพัฒนาอย่างยั่งยืน

(๖) ความสะดวกสบายและความปลอดภัยในการท่องเที่ยว แม้ว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยได้รับการยอมรับในด้านคุณภาพการบริการและมีเครือข่ายอำนวยความสะดวกด้านการสื่อสารที่ค่อนข้างครอบคลุมแต่ในด้านความปลอดภัยและสุขอนามัยยังมีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในเรื่องมาตรฐานด้านความปลอดภัยและสุขอนามัยของประเทศไทยยังอยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ เกิดอาชญากรรม อุบัติเหตุ และการหลอกลวงนักท่องเที่ยวบ่อยครั้ง ซึ่งจากการจัดอันดับขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย ในปี ๒๕๕๘ ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ ๘๙ ของโลก ในด้านสุขอนามัย อันดับที่ ๑๑๖ ใน

ด้านความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม และอันดับที่ ๑๓๒ ในด้านความปลอดภัย โดยทั้งสามมิตินี้เป็นจุดที่ประเทศไทยต้องเร่งพัฒนา เพื่อส่งเสริมขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยว พร้อมทั้งจะรองรับการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

(๗) การทบทวนประสบการณ์การท่องเที่ยวหลังจากเดินทางกลับ สถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของประเทศไทยได้รับคะแนนความพึงพอใจที่สูงเมื่อเทียบกับประเทศคู่แข่งในภูมิภาค โดยมีระดับคะแนนเฉลี่ยโดย Trip Advisor ในปี ๒๕๕๘ ที่สูงถึง ๔.๖ จาก ๕.๐ คะแนน อย่างไรก็ตาม จำนวนข้อความแสดงความคิดเห็นเชิงบวกผ่านสื่อออนไลน์ยังอยู่ในระดับต้น เมื่อเทียบกับจำนวนนักท่องเที่ยวขาเข้า พบว่ามีเพียง ๑๒๐ ข้อความต่อนักท่องเที่ยวต่างชาติ ๑,๐๐๐ คน เมื่อเทียบกับประเทศออสเตรเลียซึ่งเป็นประเทศชั้นนำในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกที่ประสบความสำเร็จในการได้รับความความคิดเห็นเชิงบวก จากนักท่องเที่ยวกว่า ๗๑๘ ข้อความต่อนักท่องเที่ยวต่างชาติ ๑,๐๐๐ คนบน Trip Advisor ในปีเดียวกัน จากการประเมินศักยภาพการท่องเที่ยวของไทยตามวงจรการท่องเที่ยว พบว่าประเทศไทยมีความโดดเด่นเรื่องสถานที่ท่องเที่ยวที่สามารถสร้างความพึงพอใจได้สูง แต่ยังขาดการรักษาแหล่งท่องเที่ยว ความปลอดภัยสำหรับนักท่องเที่ยว ยังต้องปรับปรุงและภาพลักษณ์ด้านลบต่อเนื่องที่ต้องเร่งแก้ไข ความสะอาดและสุขอนามัยของสถานที่ท่องเที่ยวเป็นอีกประเด็นที่ประเทศไทยต้องให้ความใส่ใจในการพัฒนา เพื่อยกระดับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้มีมาตรฐานสูงขึ้นและดึงดูดนักท่องเที่ยวตลาดคุณภาพ

๒.๔.๑.๔ แนวโน้มสำคัญที่จะส่งผลต่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยวของโลกใน

อนาคต

เนื่องจากอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามแนวโน้มของโลก ดังนั้น จึงต้องมีการวิเคราะห์แนวโน้มหลักของโลกหลายประการที่จะเป็นปัจจัยขับเคลื่อนการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวและส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวของไทย โดยปัจจัยและแนวโน้มที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยอย่างมีนัยสำคัญ สรุปได้ดังนี้

(๑) การเติบโตของชนชั้นกลางและรายได้ที่เพิ่มขึ้น (Growing middle class and rising disposable income) ด้วยพัฒนาการทางเศรษฐกิจโลกอย่างต่อเนื่องและโอกาสทางธุรกิจที่เพิ่มสูงขึ้น ประชากรในกลุ่มชนชั้นกลางทั่วโลก มีแนวโน้มการเติบโตกว่าร้อยละ ๕ ต่อปี ในช่วงปี ๒๕๕๒ – ๒๕๗๓ โดยปัจจัยขับเคลื่อนหลักมาจากประเทศในกลุ่มเอเชียแปซิฟิก และเมื่อพิจารณา ๑๐ อันดับสูงสุดของนักท่องเที่ยวขาเข้าในประเทศไทย พบว่าเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาจากประเทศที่มีสัดส่วนของกลุ่มคนชนชั้นกลางค่อนข้างสูง โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวชาวจีนและชาวอินเดีย อีกทั้งคาดว่าจะมีอัตราการเติบโตของสัดส่วนของกลุ่มคนชนชั้นกลางเพิ่มสูงขึ้นอีกในอนาคตซึ่งกลุ่มนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้มีความเต็มใจในการใช้จ่ายระหว่างการท่องเที่ยวในระดับสูง ดังนั้น จึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการทางด้านคุณค่าและมีความสอดคล้องทางด้านภาษากับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ เพื่อเป็นการแปรแนวโน้มของโลกให้เป็นการพัฒนาทางด้านรายได้ให้แก่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทย

(๒) การเติบโตของสายการบินต้นทุนต่ำ (Low cost carriers [LCC] on the rise) จะส่งผลต่อการพัฒนาการเชื่อมต่อและเพิ่มความสะดวกในเส้นทางการเดินทางภายในและระหว่างประเทศทั่วโลก อันจะเป็นการเพิ่มทางเลือกในการเดินทางและลดค่าใช้จ่าย จึงเป็นปัจจัย

ที่ส่งผลต่อการเติบโตของการเดินทางและจำนวนของนักท่องเที่ยวทั่วโลก โดยคาดการณ์ว่าความต้องการท่องเที่ยวด้วยบริการสายการบินต้นทุนต่ำจะได้รับความนิยมมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ในปัจจุบันการใช้บริการสายการบินต้นทุนต่ำเพื่อเดินทางท่องเที่ยว มีส่วนแบ่งการตลาดอยู่ที่ร้อยละ ๒๖ ของการเดินทางทางอากาศทั่วโลก โดยในประเทศไทยมีส่วนแบ่งการตลาดอยู่ที่ร้อยละ ๒๔ สำหรับเที่ยวบินระหว่างประเทศ และร้อยละ ๖๓ สำหรับเที่ยวบินในประเทศ สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการสนับสนุนและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำหรับเส้นทางคมนาคมทางอากาศ รวมถึง การส่งเสริมความร่วมมือของสายการบินในการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวภายในประเทศสู่เมืองรองต่างๆ การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวกับประเทศเพื่อนบ้านและการเชื่อมต่อระหว่างประเทศ เชิงยุทธศาสตร์ที่สำคัญ อาทิ จีน และอินเดีย เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากกลุ่มประเทศดังกล่าวให้เดินทางสู่ประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น

(๓) การเติบโตของสังคมผู้สูงอายุซึ่งมีการใช้จ่ายใช้สอยเพื่อการท่องเที่ยวสูง (Ageing population with high willingness to spend) จากการคาดการณ์ของ Horvath HTL ในอีก ๓๕ ปี ข้างหน้าหรือภายในปี พ.ศ. ๒๕๙๓ จะมีสัดส่วนผู้สูงอายุหรือผู้ที่มีอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปต่อประชากรโลกเพิ่มสูงขึ้นกว่าร้อยละ ๒๑ เมื่อเทียบกับปี ๒๕๕๖ ซึ่งมีสัดส่วนผู้สูงอายุต่อประชากรทั้งหมดเพียงร้อยละ ๑๒ โดยกลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มที่มีความเต็มใจในการใช้จ่ายใช้สอยระหว่างการเดินทางท่องเที่ยวต่อปีสูงกว่านักท่องเที่ยวในช่วงอายุอื่น เช่นกลุ่ม Millennials หรือกลุ่ม Gen Y ถึง ๓ เท่า โดยในปี ๒๕๕๘ นักท่องเที่ยวกลุ่มผู้สูงอายุทั่วโลก มีค่าใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยอยู่ที่ ๘,๗๓๖ เหรียญสหรัฐต่อคนต่อปี ในขณะที่ค่าใช้จ่ายด้านการท่องเที่ยวของกลุ่ม Millennials เฉลี่ยอยู่ที่ ๒,๙๑๕ เหรียญสหรัฐ ดังนั้น กลุ่มนักท่องเที่ยวผู้สูงอายุนับเป็นกลุ่มเป้าหมายที่มีศักยภาพสูงและควรให้ความสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้โดยการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวตามหลักการ Tourism For All เพื่อสร้างโอกาสในการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยว

(๔) การใช้เทคโนโลยีระหว่างการเดินทาง (Adoption of travel technology during the travel journey) ความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทำให้สื่อสังคมออนไลน์หรือช่องทางออนไลน์มีส่วนสำคัญในการสืบค้นข้อมูลและเพิ่มความสะดวกสบายตลอดการเดินทางของนักท่องเที่ยว จากการคาดการณ์ของ Euro monitor พบว่าอัตราการเติบโตโดยเฉลี่ยของรายได้จากการใช้ช่องทางออนไลน์สำหรับการท่องเที่ยวทั่วโลก (Global online travel revenues growth) อยู่ที่ร้อยละ ๑๐ ต่อปี โดยเพิ่มขึ้นจาก ๑๖๖ พันล้านเหรียญสหรัฐ ในปี ๒๕๕๔ เป็น ๓๖๓ พันล้านเหรียญสหรัฐในปี ๒๕๖๓ อย่างไรก็ตาม โครงสร้างพื้นฐานและศักยภาพด้านระบบสารสนเทศและการสื่อสารของประเทศไทยในปัจจุบันยังเป็นข้อก้ำกัณฑ์การพัฒนา ดังนั้น รัฐบาลควรให้ความสำคัญในการลงทุนพัฒนาและส่งเสริมระบบการท่องเที่ยวผ่านช่องทางออนไลน์และสนับสนุนการลงทุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศสมัยใหม่ให้กับธุรกิจท้องถิ่น เพื่อตอบสนองต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งในปัจจุบันการท่องเที่ยวของไทยยังล้าหลังด้านการส่งเสริมข้อมูลและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวทางออนไลน์ที่ต้องเร่งพัฒนาเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวในอนาคต

(๕) นักท่องเที่ยวมุ่งเน้นประสบการณ์และให้ความสำคัญกับความรู้เชิงลึกของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ (Experiential travelers with more sophisticated expectations) ปัจจุบันนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับการแสวงหาประสบการณ์ที่มากกว่าการท่องเที่ยวรูปแบบเดิมๆ ทั่วไป โดยต้องการสัมผัสวิถีชีวิตผู้คนและประเพณีท้องถิ่นอย่างแท้จริง มากกว่าการเยี่ยมชมสถานที่ท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่กำลังได้รับความนิยมเป็นอย่างสูงในปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ๆ และการจัดสรรแพ็คเกจการท่องเที่ยวที่สามารถให้ประสบการณ์การท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้โดยการร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่น

(๖) แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปแบบการท่องเที่ยว (Tourism segment trends) เนื่องด้วยปัจจัยและแนวโน้มที่กำลังเปลี่ยนไปในทุกมิติ ส่งผลให้กลุ่มนักท่องเที่ยวในอนาคตมีจุดประสงค์ในการท่องเที่ยวที่แปรเปลี่ยนจากเดิม อีกทั้งวิวัฒนาการดังกล่าวยังจะส่งผลสำคัญต่อตลาดการท่องเที่ยวโลก โดยสามารถจำแนกตามพฤติกรรมของกลุ่มนักท่องเที่ยว ออกเป็น ๑๓ กลุ่ม ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) การท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด (Sea Sun Sand Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sport Tourism) การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย (Adventure Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อการเลือกซื้อสินค้า (Shopping Tourism) การท่องเที่ยวเชิงอาหาร (Gastronomy tourism) การท่องเที่ยวเพื่อสันทนาการและความบันเทิง (Entertainment Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health & Wellness Tourism) การท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ (Medical Tourism) การท่องเที่ยวเรือสำราญ (Cruise Tourism) และการท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious Tourism)

แนวโน้มในระยะ ๑๐ ปีข้างหน้า นักท่องเที่ยวที่ยังคงเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวหลักของโลก ได้แก่ นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นักท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด และนักท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีส่วนแบ่งทางตลาดเชิงมูลค่าอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และทางทะเลและชายหาด อีกทั้งยังมีแนวโน้มการเดินทางท่องเที่ยวในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น สาเหตุประการหนึ่งมาจากความแพร่หลายของข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยว ที่แปลกใหม่ผ่านกระแสโลกสังคมออนไลน์หรือสื่อสังคมดิจิทัล อีกทั้งความต้องการสัมผัสแหล่งวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม นอกจากนี้ กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงกีฬาเริ่มมีแนวโน้มเติบโตอย่างชัดเจน เช่นเดียวกับกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ รวมไปถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ คาดว่าจะมีอัตราการเติบโตเพิ่มขึ้นแบบทวีคูณเช่นเดียวกัน ทั้งหมดนี้เป็นผลสืบเนื่องจากรายได้ของนักท่องเที่ยวที่เติบโตขึ้นและความต้องการในบริการแบบครบวงจรที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้บ่งชี้ถึงนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาผลิตภัณฑ์และแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพ เพื่อเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศ

๒.๔.๑.๕ ผลกระทบจากแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงต่อภาพรวมอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในอนาคต

(๑) ประเทศไทยมีโอกาสรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มสูงขึ้นทั้งจากนักท่องเที่ยวต่างประเทศและนักท่องเที่ยวภายในประเทศ แนวโน้มการท่องเที่ยวที่กำลังเปลี่ยนแปลงไป เนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางพฤติกรรมของนักท่องเที่ยวและการเปลี่ยนแปลงเชิงรูปแบบการท่องเที่ยว แต่ด้วยปัจจัยพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวที่แข็งแกร่งและมีการเติบโตของปัจจัยสนับสนุนอื่นๆ ของอุปสงค์หรือศักยภาพด้านความต้องการของนักท่องเที่ยว จึงทำให้ประเทศไทยมีโอกาสรายได้จากการท่องเที่ยวได้มากขึ้น โดยเฉพาะการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สินค้าและบริการการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมาตรฐานเพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวในอนาคต

(๒) การพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคตควรมุ่งเน้นการบรรลุเป้าหมายเชิงคุณภาพของการเติบโตด้านรายได้จากนักท่องเที่ยวในกลุ่มต่างๆ อุตสาหกรรมท่องเที่ยวของไทยมีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ต่อประเทศรัฐบาลไทยรวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าใจพฤติกรรมและความต้องการที่แตกต่างกันของนักท่องเที่ยว แต่ละกลุ่มที่มีศักยภาพในการเติบโตในอนาคตเพื่อตอบสนองต่ออุปสงค์ของตลาดการท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปดังนี้

(๒.๑) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงสุดสำหรับประเทศไทย ประกอบด้วยกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศ กลุ่มนักท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาด กลุ่มนักท่องเที่ยว เชิงการแพทย์ และกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เนื่องมาจากประเทศไทยมีศักยภาพและความได้เปรียบในเชิงปริมาณและความหลากหลายของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ อีกทั้งมีความพร้อมและความครบถ้วนทางการแพทย์และคุณภาพการให้บริการด้านสุขภาพอย่างครบวงจรในราคาย่อมเยาเมื่อเทียบกับประเทศคู่แข่งในภูมิภาค หากแต่ถ้าแหล่งท่องเที่ยวหลักของประเทศไทยล้วนแล้วแต่เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่มีความเปราะบาง อีกทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมหลายแห่งของประเทศยังขาดการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังนั้น เพื่อรักษาและดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มที่มีศักยภาพเหล่านี้ รัฐบาลควรมุ่งเน้นยกระดับการท่องเที่ยวเหล่านี้ให้ทัดเทียมประเทศที่พัฒนาแล้ว รวมทั้งจำเป็นต้องมีการอนุรักษ์และจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเสี่ยงต่อการเสื่อมโทรม อาทิ แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและธรรมชาติ

(๒.๒) กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงระดับรองสำหรับประเทศไทย ประกอบด้วย กลุ่มนักท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ กลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงอาหาร กลุ่มนักท่องเที่ยวเพื่อการเลือกซื้อสินค้า และกลุ่มนักท่องเที่ยวทางน้ำและเรือสำราญ โดยการพัฒนาเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวกลุ่มนี้ รัฐบาลควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวให้เพียงพอกับความต้องการของนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มทางการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีรายได้ค่อนข้างสูงและเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีค่าใช้จ่ายสูง

เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลและพิจารณารายได้ของนักท่องเที่ยวกลุ่มต่างๆ พบว่ากลุ่มนักท่องเที่ยวในแต่ละสาขาการท่องเที่ยวมีรายได้ที่แตกต่างกัน อาทิ นักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและนักท่องเที่ยวทางทะเลและชายหาดจะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วไปที่มีรายได้ระดับปานกลาง ใน

ขณะเดียวกันนักท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศนักท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และนักท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ จะเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวชั้นดีหรือมีรายได้ค่อนข้างสูง ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่มุ่งเน้นการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพและมีเป้าหมายด้านรายได้จากการท่องเที่ยวจึงควรให้ความสำคัญในระดับสูง (Priority) และระดับสูงมาก (High Priority) กับการพัฒนาสาขาการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพสูงและมีขีดความสามารถเหนือประเทศอื่นในภูมิภาค อีกทั้งต้องเล็งเห็นการเติบโตของความต้องการในตลาด เพื่อคว้าโอกาสที่จะก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำในภูมิภาคในกลุ่มท่องเที่ยวที่ประเทศไทยโดดเด่น เช่น กลุ่มการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกลุ่มการท่องเที่ยวเชิงสิ่งแวดล้อมและนิเวศกลุ่มท่องเที่ยวเชิงการแพทย์ และกลุ่มท่องเที่ยว ทางทะเลและชายหาด เป็นต้น

สรุปการศึกษาทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศต้นแบบและประเทศคู่แข่งรายสำคัญจากการศึกษาสถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวและแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติของประเทศคู่แข่งและประเทศต้นแบบรายสำคัญทั้ง ๗ ประเทศ สามารถสรุปสาระสำคัญได้ว่า หลายประเทศเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน อันรวมถึงการพัฒนาคุณภาพของสิ่งอำนวยความสะดวก การคมนาคม การอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวเพื่อการเข้ามาท่องเที่ยว และการพัฒนาคุณภาพของบุคลากร อีกทั้งข้อเรียนรู้คือการนำเอาเทคโนโลยีมาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพและเพื่ออำนวยความสะดวกด้านข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ในด้านทิศทางการพัฒนาบางประเทศเลือกที่จะตั้งเป้าหมายดึงดูดนักท่องเที่ยวอย่างเฉพาะเจาะจง ในขณะที่บางประเทศตั้งเป้าหมายการพัฒนาเชิงกลุ่มการท่องเที่ยวที่ประเทศนั้นๆ มีศักยภาพ การบูรณาการเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ได้รับการเน้นย้ำในทุกแผนพัฒนาฯ เนื่องจาก การบูรณาการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยผลักดันแผนให้เป็น รูปธรรม และช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการปรับตัวให้เข้ากับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

๒.๔.๒ นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว

ปัจจุบันอุตสาหกรรมท่องเที่ยวถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาและขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอีกทั้งมีขีดความสามารถทางการแข่งขันในระดับสูง ตลอดจนภาครัฐยังได้ให้ความสำคัญและให้การสนับสนุนอย่างต่อเนื่องผ่านยุทธศาสตร์และแผนงานด้านการท่องเที่ยว ในทุกระดับ ได้แก่ ระดับนานาชาติ เช่น แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน (พ.ศ. ๒๕๕๙ – ๒๕๖๘) แผนการตลาดการท่องเที่ยวอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง (พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๓) กรอบความร่วมมือระหว่างประเทศอื่นๆ เช่น CLMVT (กัมพูชา ลาว เมียนมา เวียดนาม ไทย) ระดับนโยบาย เช่น (ร่าง) ยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) ระดับส่วนกลาง เช่น ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย (พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๐) แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ ระดับจังหวัดและท้องถิ่น เช่น แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจังหวัด แผนพัฒนาจังหวัดและกลุ่มจังหวัด แผนพัฒนาเขต

พื้นที่ท่องเที่ยวระดับสาขา เช่น แผนแม่บทอุตสาหกรรมการจัดประชุมและงานแสดงสินค้านานาชาติ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) แผนยุทธศาสตร์ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๒)^{๑๙}

๑. รายงานการคาดการณ์อนาคตการท่องเที่ยวโลกสู่ปี ๒๕๗๓ (Tourism Towards ๒๐๓๐) โดยองค์การการท่องเที่ยวโลก (UNWTO) คาดว่า แหล่งท่องเที่ยวใหม่จะได้รับผลประโยชน์จากแนวโน้มและโอกาสที่จะเกิดขึ้น ดังนั้นจึงควรเตรียมความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงและความท้าทายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยการกำหนดนโยบาย ตลอดจนมาตรการต่างๆ ในด้านการส่งเสริมและพัฒนาสภาพแวดล้อมทางธุรกิจ โครงสร้างพื้นฐาน สิ่งอำนวยความสะดวก การตลาดและการพัฒนาบุคลากร เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ พร้อมทั้งสามารถป้องกันและลดผลกระทบทางลบต่างๆ ให้การท่องเที่ยวสามารถเติบโตได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

๒. แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวอาเซียน (พ.ศ. ๒๕๕๙ – ๒๕๖๘) ได้มุ่งเน้นการผลักดันการบูรณาการของอาเซียนในทุกมิติอย่างสมบูรณ์ โดยมุ่งพัฒนาการตลาด มาตรฐานคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ ความเชื่อมต่อการลงทุนและการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและวัฒนธรรมระหว่างประเทศในภูมิภาค ทั้งนี้ เพื่อพัฒนาอาเซียนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพที่มีขีดความสามารถในการแข่งขันอย่างยั่งยืน โดยมีเป้าหมายการพัฒนา คือ การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของการท่องเที่ยวของอาเซียน และเสริมสร้างความยั่งยืนและการกระจายรายได้สู่ทุกภาคส่วนของการท่องเที่ยว

๓. (ร่าง) ยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๗๙) เป็นแผนแม่บทระดับชาติ ที่วางรากฐานการพัฒนาของประเทศไทย ที่มุ่งพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้วด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีเป้าหมายหลัก คือ การพัฒนาให้ประเทศมีขีดความสามารถในการแข่งขันสูง มีรายได้สูงอยู่ในกลุ่มประเทศพัฒนาแล้ว คนไทยมีความสุข อยู่ดี กินดี สังคมมีความมั่นคง เสมอภาคและเป็นธรรมซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพของประเทศไทยในทุกภาคส่วนและนำพาประเทศไทยให้หลุดพ้นทั้งปัญหาทางเศรษฐกิจปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน และปัญหาความขัดแย้งในสังคม ตลอดจนสามารถรับมือกับภัยคุกคามและบริหารจัดการกับความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

๔. (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) จะมุ่งบรรลุเป้าหมายในระยะ ๕ ปีที่จะสามารถต่อยอดในระยะต่อไปเพื่อให้บรรลุเป้าหมายการพัฒนาระยะยาวตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีโดยในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวนั้น จะมุ่งพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเชิงบูรณาการให้เติบโตอย่างสมดุลและยั่งยืนโดยมีแนวทางการพัฒนา ๓ แนวทาง คือ (๑) ส่งเสริมการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว โดยส่งเสริมการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับสินค้าและบริการ พัฒนา กลุ่มคลัสเตอร์ท่องเที่ยว พัฒนา ความเชื่อมั่นและดำเนินกลยุทธ์ทางการตลาดพัฒนาทักษะฝีมือบุคลากร และพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งให้เกิดความเชื่อมโยงกันเป็นโครงข่าย

^{๑๙} “อ้าวแล้ว, คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔), หน้า ๑๗ – ๑๘.”

(๒) ปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวให้มีความทันสมัย จัดทำและบังคับใช้มาตรฐานด้านการท่องเที่ยว โดยปรับปรุงให้เอื้อต่อการพัฒนาสำหรับอนาคต สอดคล้องกับสถานการณ์ และส่งเสริมให้คนทุกกลุ่มสามารถเข้าถึงการท่องเที่ยวได้ (๓) ปรับโครงสร้างการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

๕. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย (พ.ศ. ๒๕๕๘ – ๒๕๖๐) เป็นแผนพัฒนาการท่องเที่ยวไทยในช่วงรอยต่อของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติฉบับแรกและฉบับที่ ๒ โดยมีการเน้นย้ำเรื่องการวางรากฐานการพัฒนามีการปรับตัวให้สอดคล้องกับทิศทางการเปลี่ยนแปลงของโลก และส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน โดยมี ๓ ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ (๑) การส่งเสริมตลาดท่องเที่ยว (๒) การพัฒนาสินค้าและบริการ และ (๓) การบริหารจัดการการท่องเที่ยว เพื่อเป้าหมายการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว ๒.๕ ล้านล้านบาทในปี ๒๕๖๐ และเป็นแหล่งกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น รวมทั้งการเสริมสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีและชุมชนมีความเข้มแข็งและการมีจิตสำนึกในการพัฒนาบนพื้นฐานของความสมดุลและยั่งยืน

๖. แผนส่งเสริมตลาดการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (พ.ศ. ๒๕๖๐) ที่จัดทำขึ้นเพื่อมุ่งเน้นการขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่การเป็น “แหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม หรือ Preferred Destination” ซึ่งรวมถึงการปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของประเทศจาก “Value for Money” ไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่รองรับนักท่องเที่ยวระดับคุณภาพมากขึ้น อีกทั้งเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อผลักดันการท่องเที่ยวของประเทศไทยสู่ความยั่งยืน ซึ่งคงไว้ด้วยเอกลักษณ์ความเป็นไทยรักษาสมดุลของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสริมสร้างผู้ประกอบการและแหล่งท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานและคำนึงถึงชุมชนและสังคมในด้านการสร้างรายได้อย่างเท่าเทียมทุกภาคส่วน โดยให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการตลาดและ ประชาสัมพันธ์เพื่อเน้นคุณค่าการท่องเที่ยวของประเทศไทย การขับเคลื่อนห่วงโซ่มูลค่า (Value Chain) ในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว สร้างมูลค่าเพิ่ม และกระจายรายได้ไปยังยืนทุกภาคส่วนและการพัฒนาข้อมูลเชิงลึกด้านความต้องการของตลาดท่องเที่ยวจากนโยบายและยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ดังกล่าว นำมาสู่แนวคิดหลักในการจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) โดยแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของไทยในระยะ ๕ ปีถัดไปควรกำหนดภายใต้กรอบแนวคิดหลักๆ ดังนี้

หลักการสำคัญ คือ ส่งเสริมความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของประเทศ วางตำแหน่งทางการตลาดเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพ เป็นแหล่งเพิ่มรายได้ และกระจายความเจริญสู่ประชาชน เชิดชูอัตลักษณ์และวัฒนธรรมไทย

เป้าหมายของการพัฒนา คือ การยกระดับประเทศไทยให้เป็นประเทศพัฒนาแล้ว การบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ การเป็นแหล่งท่องเที่ยวคุณภาพอย่างยั่งยืน

ประเด็นยุทธศาสตร์หลัก คือ การยกระดับสินค้าและบริการ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ การพัฒนาการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยว

๒.๔.๓ ผลการดำเนินงานตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙

แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๕๕ – ๒๕๕๙ กำลังจะสิ้นสุดภายในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ ซึ่งได้มีการกำหนดวิสัยทัศน์ไว้ดังนี้ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้

โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน” โดยได้กำหนดเป้าหมายไว้ ๓ ด้าน คือ ๑) อันดับขีดความสามารถในด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่า ๕ อันดับ หรือ เป็นลำดับ ๑ - ๗ ของทวีปเอเชีย ๒) รายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศไทยเพิ่มขึ้นไม่น้อยกว่าร้อยละ ๕ และ ๓) กลุ่มท่องเที่ยวได้รับการพัฒนา ๘ กลุ่มท่องเที่ยว และเพื่อให้การพัฒนาสามารถบรรลุได้ตามวิสัยทัศน์ และเป้าหมายดังกล่าว จึงได้กำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนา ๕ ยุทธศาสตร์ ได้แก่ ๑) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว ๒) การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน ๓) การพัฒนาสินค้า บริการและปัจจัยสนับสนุนการท่องเที่ยว ๔) การสร้างความเชื่อมั่นและส่งเสริมการท่องเที่ยว และ ๕) การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการประเมินผลการพัฒนาเมื่อสิ้นสุดระยะของแผนพัฒนาฯ สามารถสรุปได้ดังนี้^{๒๐}

๒.๔.๓.๑ ประสิทธิภาพและความสำเร็จของแผนฯ การประเมินประสิทธิภาพใน ๔ มิติ คือ วิสัยทัศน์ เป้าประสงค์การพัฒนา ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อน และตัวชี้วัดความสำเร็จ มีผลการประเมินที่สำคัญ ดังนี้

(๑) วิสัยทัศน์ จากการสำรวจ พบว่ากว่าร้อยละ ๖๑ เห็นด้วยอย่างยิ่งว่าวิสัยทัศน์ของแผนพัฒนาฯ นั้นมีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวประเทศไทย ซึ่งมีการเสนอแนะจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ให้เพิ่มการมุ่งเน้นการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพ เพื่อดึงดูดกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ ซึ่งมีการใช้จ่ายต่อนักท่องเที่ยวและระยะเวลาในการท่องเที่ยวสูงขึ้น ปัจจัยดังกล่าวจะสามารถเพิ่มความมั่นคงและกระจายรายได้สู่ชุมชนได้

(๒) เป้าประสงค์การพัฒนา กว่าร้อยละ ๘๔ เข้าใจถึงเป้าประสงค์ในการพัฒนาการท่องเที่ยวไทยนั้นคือการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน การสร้างและกระจายรายได้อย่างยั่งยืน และการเพิ่มรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างไรก็ตาม จากการสอบถามความคิดเห็นเชิงลึก พบว่ามีเพียงร้อยละ ๓๕ เท่านั้นที่เห็นด้วยกับเป้าประสงค์ทั้งหมดซึ่งได้มีการนำเสนอว่าในการพัฒนาแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในฉบับต่อไป ควรจะมีการกำหนดเป้าหมาย หน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อย่างชัดเจน อีกทั้งต้องมีการนิยามเป้าประสงค์ของแผนอย่างชัดเจนเพื่อให้ง่ายต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่จะนำไปเป็นแนวทางพัฒนา

(๓) ยุทธศาสตร์ขับเคลื่อน พบว่ามีเพียงร้อยละ ๔๑ ที่สามารถนำแนวทางทั้งหมดจากแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพราะการขับเคลื่อนแผนสู่การปฏิบัติที่ยังขาดการบูรณาการเชิงรวมระหว่างภาคีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน อีกทั้งหลายหน่วยงานยังไม่เห็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นหน้าที่หลักของหน่วยงานจากสาเหตุดังกล่าวทำให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐานไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้

^{๒๐} “อ้างแล้ว, คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔), หน้า ๑๙ - ๒๐.”

ตามที่คาดหวังและหากพิจารณาการประเมินผลตามเป้าหมายหรือตัวชี้วัดที่ได้กำหนดไว้ พบว่าในภาพรวมแผนพัฒนาฯ พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๙ ประสบความสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายในทุกด้าน ดังนี้

เป้าหมายที่ ๑ ด้านขีดความสามารถทางการแข่งขันด้านการท่องเที่ยว จากการจัดอันดับโดย World Economic Forum ด้วยดัชนี Travel & Tourism Competitive Index ซึ่งประกอบไปด้วย ๔ กลุ่ม ตัวชี้วัดครอบคลุม ๑๔ ตัวชี้วัดย่อย อาทิ สถานะแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาธุรกิจในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน นโยบายการท่องเที่ยวและปัจจัยเกื้อหนุน รวมไปถึงทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยประเทศไทยมีเป้าหมายการเพิ่มอันดับขีดความสามารถอย่างน้อย ๕ อันดับ ภายในปี ๒๕๕๙ หรือเป็นลำดับ ๑ - ๗ ของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ทั้งนี้พบว่าอันดับขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวของไทยโดยรวมพัฒนาขึ้น ๖ อันดับมาอยู่ที่อันดับ ๓๕ ของโลก ในปี ๒๕๕๘ ซึ่งบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวโดยรวมเปรียบเทียบกับภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก คงที่ที่อันดับ ๑๐ ในภูมิภาคเมื่อเปรียบเทียบกับการจัดอันดับในปี ๒๕๕๔

๒. ขีดความสามารถด้านทรัพยากรมนุษย์ ธรรมชาติ และวัฒนธรรมในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ดีขึ้น ๒ อันดับจากอันดับที่ ๖ มาสู่อันดับที่ ๔

๓. ขีดความสามารถด้านสถานะแวดล้อมและสิ่งอำนวยความสะดวกในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก คงที่อยู่ที่อันดับ ๙

๔. ขีดความสามารถด้านกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ถดถอยลง ๓ อันดับจากอันดับที่ ๑๐ มาสู่อันดับที่ ๑๓ แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาของประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคที่เร็วกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวยังไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวมากนัก

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาขีดความสามารถด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทยในรายละเอียด พบว่าความสามารถด้านความปลอดภัย และความสามารถด้านความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อมยังอยู่ในลำดับที่น่าเป็นห่วง คืออยู่ในลำดับที่ ๑๓๒ และ ๑๑๖ ของโลก ตามลำดับ แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะพัฒนาความปลอดภัยและภาพลักษณ์ด้านความปลอดภัยในการมาท่องเที่ยวในประเทศไทย รวมถึงการวางมาตรการอย่างมีระบบ เพื่อส่งเสริมการฟื้นฟู อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของประเทศ

เป้าหมายที่ ๒ ด้านรายได้จากนักท่องเที่ยว ในระยะ ๕ ปีที่ผ่านมา หรือช่วงระหว่างปี ๒๕๕๔-๒๕๕๘ รายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติและนักท่องเที่ยวไทย เพิ่มขึ้นในอัตราร้อยละ ๑๕.๖ ต่อปี สูงกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ร้อยละ ๕ ต่อปี นอกจากนี้ พบว่าที่พักและการเลือกซื้อสินค้าเป็นปัจจัยหลักในการสร้างรายได้จากนักท่องเที่ยวโดยส่งผลกว่าร้อยละ ๕๐ ของรายได้ทั้งหมดในช่วงปี ๒๕๕๗ - ๒๕๕๘

เป้าหมายที่ ๓ ด้านการจัดตั้งเขตพัฒนาการท่องเที่ยว (Cluster) พบว่าในระยะที่ผ่านมาได้มีการออกกฎกระทรวงกำหนดเขตพัฒนาการท่องเที่ยวไปแล้วรวม ๘ เขต ประกอบด้วย เขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันตกเขตพัฒนาการท่องเที่ยวฝั่งทะเลตะวันออกเขตพัฒนาการท่องเที่ยวอันดามัน เขตพัฒนาการท่องเที่ยวอารยธรรมล้านนาเขตพัฒนาการท่องเที่ยว

อารยธรรมอีสานใต้ เขตพัฒนาการท่องเที่ยวมรดกโลกด้านวัฒนธรรม เขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มแม่น้ำโขง และเขตพัฒนาการท่องเที่ยววิถีชีวิตลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนกลาง พร้อมทั้งได้มีการจัดทำแผนปฏิบัติการพัฒนาการท่องเที่ยว ภายในเขตพัฒนาการท่องเที่ยวทั้ง ๘ เขต เพื่อใช้เป็นกรอบแนวทางการบูรณาการการพัฒนาในเขตพื้นที่ในระยะ ๕ ปีถัดไป

๒.๔.๓.๒ ตัวชี้วัดความสำเร็จ ร้อยละ ๕๐ เห็นด้วยกับประสิทธิภาพของตัวชี้วัดความสำเร็จของแผนพัฒนาในขณะที่กลุ่มผู้สำรวจที่น้อยกว่าร้อยละ ๒๐ เห็นว่าควรมีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จในด้านความยั่งยืนของการพัฒนา อาทิ จำนวนแหล่งท่องเที่ยวเชิงคุณภาพที่ได้รับการปรับปรุงและพัฒนา หรือจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีการใช้จ่ายต่อนักท่องเที่ยวและระยะเวลาในการท่องเที่ยวที่ยาวนานขึ้น และในด้านความต่อเนื่องของแผนในการพัฒนาระยะยาว

๒.๔.๔ สรุปผลการวิเคราะห์ศักยภาพและโอกาสการพัฒนาการท่องเที่ยวไทย

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั่วโลกมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยมีปัจจัยขับเคลื่อนมาจากเศรษฐกิจโลกที่พัฒนาขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการเพิ่มขึ้นของชนชั้นกลางที่มีศักยภาพในการท่องเที่ยว กอปรกับการเติบโตของสายการบิน ต้นทุนต่ำที่ช่วยลดค่าใช้จ่ายในการเดินทางและเพิ่มการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวรอง ทำให้มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกเพิ่มสูงขึ้นอีกทั้งการเติบโตของประชากรสูงวัยซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความสามารถในการใช้จ่ายใช้สอยสูง ซึ่งช่วยสนับสนุนการเติบโตของกลุ่มนักท่องเที่ยวทั่วโลก ดังนั้น การพัฒนาการท่องเที่ยวควรให้ความสำคัญกับการอำนวยความสะดวกกลุ่มนักท่องเที่ยวสูงวัย อีกหนึ่งแนวโน้มสำคัญ คือการปรับใช้เทคโนโลยีในการท่องเที่ยว เนื่องจากการเติบโตอย่างก้าวกระโดดของการใช้เทคโนโลยีในชีวิตประจำวันและสื่อสังคมออนไลน์ การพัฒนาการท่องเที่ยวในอีก ๕ ปีข้างหน้าต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยี ทั้งในด้านการเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญและการเป็นเครื่องมืออำนวยความสะดวกเพื่อการท่องเที่ยว นอกจากนี้ ความต้องการของนักท่องเที่ยวมีการเปลี่ยนแปลงไปเช่นเดียวกันจากการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมชมสถานที่เป็นการท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นประสบการณ์ ซึ่งนับเป็นโอกาสของประเทศไทยที่จะนำจุดเด่นด้านวัฒนธรรมและความเป็นอยู่วิถีไทยมานำเสนอต่อนักท่องเที่ยวได้อย่างมีเอกลักษณ์

ในขณะเดียวกัน ประเทศต้นแบบและคู่แข่งรายสำคัญของประเทศไทยได้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็วโดยมีการเน้นย้ำที่การพัฒนาคุณภาพของการท่องเที่ยวอย่างองค์รวม อันประกอบด้วยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการคมนาคม การอำนวยความสะดวก คุณภาพของบุคลากร และการปรับใช้เทคโนโลยี อีกทั้งยังมีการผลักดันการดำเนินงานอย่างบูรณาการ ทั้งระหว่างภาครัฐ ภาครัฐกับเอกชน และภาครัฐกับประชาชน ซึ่งเป็นบทเรียนสำคัญของประเทศไทยในการพัฒนาระบบการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะเป็นกลไกนำไปสู่การพัฒนาอย่างมีส่วนร่วมและเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ จากการศึกษาแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี ซึ่งมุ่งให้ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน เป็นการวางหลักการการพัฒนาให้อุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อให้การท่องเที่ยวสามารถเป็นแหล่งสร้างรายได้และกระจายรายได้ได้อย่างยั่งยืน อันจะช่วยขับเคลื่อนประเทศไทยให้เป็นประเทศรายได้สูงที่พัฒนาแล้วตามเจตจำนงของแผนยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี

อย่างไรก็ดี ประเทศไทยยังประสบปัญหาในด้านความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ความปลอดภัยความสะอาด คุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว และการกระจายตัวของนักท่องเที่ยว ดังนั้น แนวทางการพัฒนาตามแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ – ๒๕๖๔) จึงควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพของอุตสาหกรรมพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเพิ่มความสะดวก ความปลอดภัย และการเชื่อมต่อสู่พื้นที่ท่องเที่ยวต่างๆ รวมทั้งการพัฒนาคุณภาพบุคลากรการท่องเที่ยว การสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน เพื่อเปิดโอกาสการพัฒนาและสนับสนุนการกระจายรายได้อย่างแท้จริง โดยมีการส่งเสริมการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพและมีการปรับใช้เทคโนโลยีรวมถึงการวางระบบบริหารอย่างเป็นรูปแบบเพื่อเพิ่มการบูรณาการในการทำงาน

๒.๔.๕ ปัจจัยการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว

การศึกษาวิเคราะห์ถึงปัจจัยการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในอนาคต จะเป็นประโยชน์ต่อการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวในอนาคต ทั้งในประเด็นการเตรียมพร้อมรองรับจากภาวะความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้น และการพัฒนาเพิ่มศักยภาพของประเทศไทยเพื่อใช้ประโยชน์จากโอกาสใหม่ๆ ที่จะเกิดขึ้นจากภาวะการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไปพร้อมๆ กัน โดยสามารถสรุปกระแสการเปลี่ยนแปลงในอนาคตที่อาจจะกระทบต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยได้ ดังนี้

๒.๔.๕.๑ กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) การเชื่อมโยงของโลกได้ส่งผลกระทบต่อถึงกันหมดทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เทคโนโลยีและการเคลื่อนย้ายของแรงงาน (Workforce flow) การรวมตัวกันของประเทศต่างๆ ในการเพิ่มอำนาจต่อรอง การไหลเวียนเงินทุน การขยายขอบเขตตลาดซึ่งกระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่อท่องเที่ยวที่ผู้ประกอบการต้องเปลี่ยนมุมมองพัฒนาตัวเอง เพื่อรับมือกับคู่แข่งคู่ค้า และลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงรวดเร็ว

๒.๔.๕.๒ สังคมสูงวัย (Aging society) หลายประเทศก้าวสู่สังคมสูงวัย โดยเฉพาะลูกค้าหลักของไทยคือ กลุ่มยุโรป อเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลีได้รวมถึงประเทศไทยเองก็กำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยในปี ๒๐๓๐ และจากการคาดการณ์ขององค์การสหประชาชาติสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุทั่วโลกได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๙.๒ ในปี ๒๕๓๓ เป็นร้อยละ ๑๑.๗ ในปี ๒๕๕๖ มีการเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยคาดการณ์ว่าผู้สูงอายุจะเพิ่มสูงถึง ร้อยละ ๒๑.๑ ในปี ๒๕๙๓ ซึ่งย่อมจะส่งผลกระทบต่อแรงงานที่อาจจะขาดแคลนในบางสาขา โครงสร้างประชากรและวัยแรงงานที่จะขับเคลื่อนเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป และตลาดนักท่องเที่ยวสูงอายุจะมีขนาดใหญ่ขึ้น

๒.๔.๕.๓ สังคมเมือง (Urbanization) การเพิ่มขึ้นของเมืองใหญ่ทั่วโลกนำมาซึ่งความเจริญและโอกาสทางธุรกิจ แต่ก็มีผลกระทบตามมาเช่นกัน ได้แก่ความแออัดของชุมชน ปัญหาขยะ มลพิษ ค่าครองชีพที่สูงขึ้นในมุมด้านการท่องเที่ยวอาจทำให้เกิดการกลืนวัฒนธรรม เช่น วัฒนธรรมแฟชั่นเกาหลีใต้ร้านอาหารต่างประเทศ อาจเกิดการสูญเสียความเป็นท้องถิ่นของชุมชน มีการใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลือง นอกจากนี้ยังเกิดการกระจุกตัวของคนในชุมชนเมืองทำให้หลายเมืองที่บริหารจัดการไม่ดีไม่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้ทั้งที่มีโอกาส และเสน่ห์ของเมืองจะสูญเสียไปจากสิ่งก่อสร้างที่คล้ายกันของเมืองใหญ่

๒.๔.๕.๔ ชีวิตดิจิทัล (Digital lifestyle) มีผลให้นักท่องเที่ยวเดินทางด้วยตนเอง เพิ่มขึ้นความนิยมต่อโทรศัพท์ Smart phone ที่ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสาร แต่ยังสามารถใช้บริการข้อมูล (Data) ในระบบอินเทอร์เน็ตได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ส่งผลให้นักท่องเที่ยวไม่เพียงแต่สามารถค้นหาข้อมูลด้านการเดินทาง ที่พัก แหล่งท่องเที่ยว แต่ยังสามารถทำการจองได้โดยทันที (Real time) ซึ่งปัจจุบันผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวต่างให้ความสำคัญกับพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-commerce) เป็นอย่างมากตั้งแต่การให้บริการด้านข้อมูล การจอง และการซื้อขาย ซึ่งทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเตรียมตัวและเดินทางด้วยตนเองได้ง่ายกว่าเดิมมาก

๒.๔.๕.๕ ความปลอดภัยในการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับความปลอดภัยในการท่องเที่ยวมากขึ้น ประกอบกับการสื่อสารที่สะดวกรวดเร็วมีส่วนในการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว โดยเฉพาะพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤตที่เกี่ยวข้องกับโรคระบาด การก่อการร้าย การชุมนุมประท้วง และภัยพิบัติทางธรรมชาติดังจะเห็นได้จากวิกฤตทางการเมืองในประเทศไทย ส่งผลให้นักท่องเที่ยวลดลงอย่างมีนัยสำคัญ หรือผลของการระบาดของโรค SARS และไข้หวัดนก ส่งผลกระทบต่อการท่องเที่ยวทั่วโลก

๒.๔.๕.๖ สายการบินต้นทุนต่ำส่งผลต่อพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว การให้เปิดบริการสายการบินต้นทุนต่ำ (Low Cost Airline) และการแข่งขันที่สูงในธุรกิจการบิน ส่งผลให้ค่าโดยสารมีราคาถูกลงกว่าเดิม โดยเฉพาะบัตรโดยสารราคาพิเศษสำหรับการเดินทางนอกฤดูกาลท่องเที่ยว (Low season) นอกจากจะส่งผลกระทบต่อนักเดินทางเพิ่มขึ้น เพิ่มการกระจายตัวของการเดินทางนอกฤดูกาลท่องเที่ยว ยังส่งผลให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจก่อนการเดินทาง (Last minute) เพิ่มขึ้น ทั้งนี้จากการศึกษาของ Airline profiler พบว่า ในปี ค.ศ. ๒๐๑๓ ร้อยละ ๒๓ ของผู้โดยสารเครื่องบินทั่วโลก เดินทางด้วยสายการบินต้นทุนต่ำและสายการบินต้นทุนต่ำมีอัตราที่นั่งที่ขายได้โดยเฉลี่ยสูงกว่าสายการบินมาตรฐาน แต่โดยภาพรวมผู้โดยสารมีความพึงพอใจในบริการที่ได้รับจากสายการบินมาตรฐาน (Full service airlines) มากกว่าที่ได้รับในสายการบินต้นทุนต่ำสะท้อนให้เห็นว่า มากกว่า ๑ ใน ๕ ของผู้โดยสารเครื่องบิน ให้ความสำคัญต่อราคามากกว่าความสะดวกสบายและสายการบินต้นทุนต่ำมีแนวโน้มได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น

๒.๔.๕.๗ การอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environment) ผลกระทบจากการทำลายสภาพแวดล้อม การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม ทำให้โลกได้รับผลกระทบและเป็นต้นเหตุของภัยพิบัติที่เพิ่มมากขึ้น หลายประเทศได้ให้ความสำคัญด้านสิ่งแวดล้อมอย่างจริงจังและนำมาสู่ภาคปฏิบัติมีสนธิสัญญาด้านสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและแนวทางปฏิบัติจากทุกภาคส่วนอย่างเป็นรูปธรรม นักท่องเที่ยวเริ่มให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวแบบมีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม เรื่องของสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัจจัยที่หลายประเทศแสดงจุดยืนและหาแนวทางความร่วมมือและจัดทำเป็นแผนระดับชาติและอุตสาหกรรมท่องเที่ยวใช้เรื่องของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นจุดแข็งในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

๒.๔.๕.๘ การเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน (Asian Economics Community: AEC) ภูมิภาคอาเซียนหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นภูมิภาคที่มีอัตราการเติบโตเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวสูงที่สุดในโลกนับตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๖ คือร้อยละ ๘.๕ โดยมีการคาดการณ์ว่าภายหลังการเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนจะทำให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้าประเทศ

ไทยเพิ่มขึ้น แนวโน้มการเติบโตของภูมิภาคอาเซียนจะกลายเป็นองค์กรทางภูมิรัฐศาสตร์ที่มีความสำคัญและทั่วโลกต่างจับตามอง จึงเป็นความท้าทายของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทยที่จะใช้ประโยชน์จากตลาดที่ใหญ่ขึ้นในความร่วมมือในระดับภูมิภาค สำหรับการท่องเที่ยวในประเทศไทยเมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนจำนวนนักท่องเที่ยวจากประเทศกลุ่มอาเซียนกับปริมาณนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวในประเทศไทย ปริมาณนักท่องเที่ยวในประเทศในกลุ่มอาเซียนมีแนวโน้มเติบโตสูงขึ้น ซึ่งประเทศไทยได้รับผลประโยชน์จากการเป็นศูนย์กลางในภูมิภาคอาเซียน ดังนั้น เมื่อเปิดประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนและการเปิดเสรีภาคการท่องเที่ยว จะเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ประเทศไทยสามารถสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวได้เพิ่มมากขึ้น

๒.๔.๕.๙ การท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) นักท่องเที่ยวมีแนวโน้มสนใจการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษมากขึ้น เช่น การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ การท่องเที่ยวเชิงผจญภัย การท่องเที่ยวเชิงศาสนา การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมและนิทรรศการ (MICE) และการท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) เป็นต้น รูปแบบการท่องเที่ยวดังกล่าวมีแนวโน้มขยายตัว เนื่องจากนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มต้องการที่จะเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่แตกต่างในการท่องเที่ยวแต่ละครั้ง ต้องการสัมผัสธรรมชาติที่บริสุทธิ์กิจกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งประเทศไทยมีความพร้อมของทรัพยากรพื้นฐานสำหรับการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ

๒.๔.๗ ทิศทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวไทย

ทิศทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวไทยในอนาคต ต้องพัฒนาไปสู่ความมั่นคง (Stability) ความมั่งคั่ง (Prosperity) และความยั่งยืน (Sustainability) โดยความมั่นคงคือความสามารถขับเคลื่อนการท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพแม้ในภาวะวิกฤตต่างๆ ทั้งจากภายในประเทศและต่างประเทศ ความมั่งคั่งคือ การท่องเที่ยวสามารถสร้างรายได้และสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้แก่ประเทศ และความยั่งยืนคือ การพัฒนาที่สนองความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยไม่ส่งผลกระทบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม และชุมชน เพื่อให้เกิดการเติบโตอย่างมีคุณภาพและยั่งยืน ทิศทางการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวไทยต้องสามารถตอบสนองต่อแนวโน้มการท่องเที่ยวในตลาดโลกได้โดยมีส่วนแบ่งทางการตลาดเพิ่มขึ้นสามารถสร้างความสมดุลของการท่องเที่ยวจากการเพิ่มรายได้เพิ่มค่าใช้จ่าย เพิ่มจำนวนวันพักของนักท่องเที่ยว และมีการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวตามภูมิภาคต่างๆ เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้ไปยังชุมชนและท้องถิ่นอย่างทั่วถึง รวมทั้งได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาเร่งด่วนที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มศักยภาพและสร้างข้อได้เปรียบในการแข่งขันให้กับบุคลากรและผู้ประกอบการไทย ดังนั้น กรอบแนวคิดในการพัฒนาในระยะต่อไป จึงควรให้ความสำคัญกับคุณภาพของการท่องเที่ยวเพื่อจะพัฒนาให้ประเทศไทยเป็นประเทศจุดหมายปลายทางเพื่อการเดินทางมาพักผ่อนที่มีคุณภาพ (Quality Leisure Destination) โดยมีประเด็นสำคัญในการพัฒนา ๖ ประเด็น ดังนี้

๒.๔.๗.๑ เพิ่มความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยวและผู้เกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว (Higher Tourist & Stakeholder Satisfaction) โดยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพมาตรฐาน และมีภูมิทัศน์ที่สวยงาม มีความปลอดภัย ความสะอาด พัฒนาบุคลากร ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยวให้มีใจพร้อมให้บริการ และการเข้าถึงแหล่ง

ท่องเที่ยวที่มีความสะดวก โดยมีการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อการคมนาคมที่ได้มาตรฐานอย่างทั่วถึง ครอบคลุมเส้นทางหลักและเส้นทางรองที่จะเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว

๒.๔.๗.๒ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environment Protection) โดยการคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับ และมีการฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ

๒.๔.๗.๓ การกระจายช่วงเวลาการท่องเที่ยว (Seasonality Expansion) เพื่อเป็นการสร้างรายได้และกระจายรายได้สู่แหล่งท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

๒.๔.๗.๔ กระจายแหล่งท่องเที่ยวการจ้างงานสูงขึ้น (Income Distribution) เพื่อเป็นการเพิ่มทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยว และเป็นการเสริมสร้างการจ้างงานในท้องถิ่น เป็นการกระจายรายได้สู่ท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น

๒.๔.๗.๕ เพิ่มค่าใช้จ่ายต่อหัวการเพิ่มมูลค่าสินค้าการท่องเที่ยว (Higher Revenue)

๒.๔.๗.๖ การเติบโตอย่างยั่งยืนของจำนวนนักท่องเที่ยว อย่างสมดุลกับขีดความสามารถในการรองรับ (Sustainable Growth)^{๒๑}

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยว

แนวคิดหลักพุทธธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยว เป็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรม คือ หลักธรรมคำสั่งสอนขององค์สมเด็จพระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้า พระบรมศาสดาแห่งพระพุทธศาสนา ศาสนาที่สำคัญของประเทศไทยมาแต่โบราณกาล เพราะเหตุที่พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่มีพระพุทธเจ้าเป็นพระบรมศาสดา มีพระธรรมที่พระพุทธองค์ตรัสสอนไว้เป็นหลักคำสอนสำคัญ มีพุทธบริษัทเป็นชุมชนของผู้นับถือศาสนาและศึกษาปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของพระศาสดา และเพื่อสืบทอดพระธรรมแห่งพระพุทธศาสนา ภายใต้หลักธรรมที่เป็นมัชฌิมาธรรมหรือทางสายกลาง ที่ปฏิเสธผู้สร้างและบันดาล (Atheism) หากแต่เชื่อมั่นในศักยภาพเชิงปัจเจกของมนุษย์ (Humanistic) ที่สามารถพิสูจน์และปฏิบัติทดสอบให้เห็นจริงได้ (Pragmatic) อย่างเป็นวิทยาศาสตร์ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดรัฐประศาสนศาสตร์สมัยใหม่ ที่เน้นองค์การที่อาศัยหลักมนุษยนิยม (Organizational Humanism) ที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนกับองค์กร โดยการมุ่งสร้างเสริมให้มีองค์การมีบรรยากาศที่สนับสนุนให้ทุกคนมีโอกาสบรรลุความพึงพอใจที่ได้ปฏิบัติตามศักยภาพของตนเอง (Self Actualization) ตามหลักมนุษยนิยมเชื่อว่ามนุษย์ควรมีโอกาสได้เป็นในสิ่งที่ควรจะเป็น ภายใต้หลักการของพุทธธรรมหลายประการดังกล่าวมาแล้ว

หลักพุทธธรรมนี้จึงเป็นหลักแบบแผนแห่งวิถีชีวิต วิถีไทย-วิถีพุทธ และนับได้ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา การดำรงอยู่ของการประพฤติตามหลักพุทธธรรมของคนในสังคม จึงนับได้ว่าเป็นการดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนา และความสันติสุขของสังคม (Pacifism) ทว่าในปัจจุบัน สังคมไทยได้หันไปนิยมหลักคิดและทฤษฎีจากต่างประเทศ โดยพยายามไม่อิงกับหลักการ

^{๒๑} “อ้าวแล้ว, กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทยพ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๐, เมื่อ ๔ ตุลาคม ๒๕๕๙.

ทางศาสนาใดๆ ซึ่งอาจเป็นด้วยทัศนคติที่เข้าใจภาพลักษณ์ของพระพุทธศาสนาที่ไม่ตรงต่อหลักพุทธธรรมที่ไม่ถูกต้อง ว่าเป็นวิถีที่ล้าสมัยและไม่สอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาในสังคมทุนนิยมหรือสังคมโลกาภิวัตน์ ที่มีการแข่งขันเพื่อพัฒนาองค์กรให้บรรลุจุดมุ่งหมาย ไม่ว่าจะเป็นในด้านผลกำไรขององค์การภาคธุรกิจเอกชนในด้านปัจเจก หรือในองค์การภาครัฐที่มีวัตถุประสงค์คือการพัฒนาเพื่อสร้างความอยู่ดีกินดีและมีสุขของประชาชนโดยรวม โดยมีปัจจัยด้านตัวเลขเป็นดัชนีชี้วัด เหล่านี้จึงอาจเป็นสาเหตุที่องค์กรต่างๆ พยายามหาหลักคิดและวิถีพัฒนาที่เป็นสากลในโลกทุนนิยมตะวันตก ในขณะที่ละเลยหลักพื้นฐานแห่งวิถีไทยอันได้แก่หลักพุทธธรรมไป และภายใต้การพัฒนาหลักรัฐประศาสนศาสตร์ของโลกในช่วงศตวรรษที่ผ่านมา หลักคิดและทฤษฎีต่างๆ ตามแนวทางตะวันตก ได้ถูกสร้าง และถูกทำลาย รวมไปถึงถูกทำลายด้วยทฤษฎีใหม่ๆ ซึ่งแปรเปลี่ยนไปตามพลวัตแห่งการพัฒนา

ดังนั้นการหันกลับมาหาหลักปรัชญาแห่งพระพุทธศาสนา อันได้แก่หลักพุทธธรรม ซึ่งถูกแสดงและยังคงอยู่คู่กับสังคมโลกมากกว่า ๒,๖๐๐ ปี มาพัฒนาและต่อยอดกับแนวทางการวิจัยในแบบของตะวันตก เพื่อปรับใช้สร้างเป็นหลักฐานคิดในการพัฒนาเพื่อสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในองค์การภาครัฐ อาจเป็นวิถีที่สามารถสร้างความยั่งยืนให้แก่คนในสังคมได้

ด้วยเหตุนี้ จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ (พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙) ได้เน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในหลากหลายวิธีและหลายภาคีเครือข่าย ทว่าสิ่งสำคัญในแผนพัฒนาฯ ที่เน้นย้ำด้านองค์ประกอบภายในของภาคส่วนภาคีในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคือ การปรับวิถีคิดของคณะผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ภาครัฐให้มีมุมมองในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม^{๒๒}

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่งเน้นที่จะนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาหรือที่เรียกว่า “หลักพุทธธรรม” อันเป็นปรัชญาแห่งการพัฒนาคน มาเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาสังคม โดยอาศัยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นฐานในการ “ปรับวิถีคิด” แห่งพลังปัญญาและพลังวิถีปฏิบัติเริ่มต้นในการเสริมสร้างการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน หากงานวิจัยนี้ได้มุ่งมองที่ภาคองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลยซึ่งเป็นองค์กรที่สามารถพัฒนาการบริหารจัดการและชีวิตได้ เพื่อพัฒนาการใช้หลักพุทธธรรมอย่างเป็นระบบ เพื่อเสริมสร้างวิถีแห่งการพัฒนาที่ยั่งยืนลงสู่ภาคประชาชนได้ต่อไป

ในพระสูตรที่ชื่อว่า “กฎทันตสูตร” หรือสูตรว่าด้วยเศรษฐศาสตร์การเมือง^{๒๓}เมื่อพระพุทธเจ้าทรงเสด็จจาริกไปแคว้นมคธ พร้อมภิกษุ ๕๐๐ รูป พระองค์เสด็จถึงหมู่บ้านชาลัมมัตทรงประทับในสวนอัมพลัญฐิกา ใกล้หมู่บ้านชาลัมมัต ซึ่งมีพราหมณ์กฎทันตะปกครองหมู่บ้าน ซึ่งหมู่บ้านแห่งนี้เป็นที่อุดมสมบูรณ์พร้อมไปด้วยประชากร, สัตว์เลี้ยง, พืชพันธุ์ธัญญาหาร, น้ำ, หญ้าซึ่งเป็นพรหมไทย ที่พระเจ้าพิมพิสารทรงพระราชทานปูนบำเหน็จให้ เมื่อชาวบ้านได้ทราบข่าวการเสด็จมา

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) หมวดพุทธศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒), หน้า ๖๗-๖๙.

^{๒๓} ที. สี. ๙ / ๓๒๓-๓๔๘ / ๑๒๕-๑๕๐.

ครั้งนี้จึงได้พากันเข้าเฝ้าเวลานั้นพราหมณ์ภูฏันตะกำลังเตรียมการบูชามหาโยถ ก็ได้เข้าเฝ้าพร้อมกับชาวบ้านด้วยจุดประสงค์เพื่อต้องการทูลถามถึงโยถสมบัติ ๓ ประการ องค์ประกอบ ๑๖ ซึ่งตนยังไม่รู้ชัดพระพุทธเจ้าตรัสว่า พราหมณ์ เรื่องเคยมีมาแล้ว พระเจ้ามหาวิชิตราชทรงเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง วันหนึ่งทรงดำริที่จะทำการบูชามหาโยถ พราหมณ์ปุโรหิต(โพธิสัตว์) จึงกราบทูลว่า บ้านเมืองของพระองค์ยังมีเสี้ยนหนาม มีการเบียดเบียน โจรยังปล้นบ้าน ปล้นนิคม ปล้นเมืองหลวง ดักจี้ในทางเปลี่ยว ถ้าพระองค์จะทรงปราบปรามด้วยการประหารจองจำ ปรับไหม ตำหนิโทษ หรือเนรเทศ จะมีโจรกลับเข้ามาเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ในภายหลังได้ ดังนั้นพระองค์ควรปรับวิธีการใหม่ (กลยุทธ์ใหม่) คือ

๑. ควรพระราชทานพืชพันธุ์และอาหารให้แก่เกษตรกร
๒. ควรพระราชทานต้นทุนให้แก่ผู้ทำพาณิชย์กรรม
๓. ควรพระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการ

เมื่อทรงทำอย่างนี้แล้วพลเมืองจักชวนชวายเป็นหน้าที่การงานของตน ไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ และจักมีกองพระราชทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่ บ้านเมืองก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนาม ไม่มีการเบียดเบียน ประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัว อยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน

ต่อมา พระเจ้ามหาวิชิตราช ครั้นพระองค์ทำตามคำแนะนำแล้ว บ้านเมืองก็สงบร่มเย็น พระองค์ก็ยังคงปรารถนาที่จะทำการบูชามหาโยถอีก พราหมณ์ปุโรหิตจึงกราบทูลให้เชิญเจ้าผู้ครองเมือง, ราชอำมาตย์, พราหมณ์ และคหบดี ที่อยู่ในนิคมและชนบททั่วราชอาณาจักรเข้ามาปรึกษา เมื่อบุคคลทั้ง ๔ กลุ่มเห็นชอบแล้ว ลำดับต่อมาพระพุทธเจ้าจึงตรัสถึงองค์ประกอบของโยถตามลำดับ ดังนี้คือ ความเห็นชอบของบุคคลทั้ง ๔ กลุ่ม, คุณลักษณะของพระเจ้ามหาวิชิตราช ๘ อย่าง, คุณลักษณะของพราหมณ์ปุโรหิต ๔ อย่าง, โยถพิธี ๓ ประการ, จัดความเดือดร้อนพระทัย ๑๐ อย่าง และทรงมีพระทัยสดชื่นร่าเริงด้วยอาการ ๑๖ อย่าง

นอกจากนั้นแล้วพระพุทธเจ้ายังตรัสถึงโยถที่ทำโดยใช้ทุนทรัพย์และการตระเตรียมน้อยกว่า แต่มีอานิสงส์มากกว่า ตามลำดับโดยเรียงจากน้อยไปหามาก ดังนี้

๑. โยถมีสมบัติ ๓ ประการ มีองค์ประกอบ ๑๖ ประการ มีอานิสงส์น้อยกว่า
๒. นิตยทานที่ทำสืบกันมาถวายเจาจงบรรพชิตผู้มีศีล มีอานิสงส์น้อยกว่า
๓. การสร้างวิหารอุทิศพระสงฆ์ ผู้มาจากทิศทั้ง ๔ มีอานิสงส์น้อยกว่า
๔. โยถของบุคคลผู้มีจิตเลื่อมใสถึงพระรัตนตรัย เป็นสรวง มีอานิสงส์น้อยกว่า
๕. โยถของบุคคลผู้มีจิตเลื่อมใสสมทานสิกขาบททั้งหลาย มีอานิสงส์น้อยกว่า
๖. โยถของภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยศีล และบรรลุลุทธิธรรม

แนวคิดทางการเมืองการปกครองในภูฏันตสูตร

๑. การกระจายอำนาจภูฏันตสูตร เป็นพระสูตรที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์การเมืองอีกพระสูตรหนึ่งที่ทำให้เห็นถึงวิถีชีวิต ความคิด วิธีการจัดการกับปัญหา และที่สำคัญคือ รูปแบบการปกครองรูปแบบพิเศษในสมัยพุทธกาล แม้จะไม่ได้เจาะลึกเป็นกฎหมายให้เป็นอย่างกรุงเทพฯ, เมืองพัทยา, เทศบาล หรือแม้แต่ องค์การบริหารส่วนตำบล แต่ก็พอจะมองเห็นถึงลักษณะพิเศษบางประการที่ผู้ปกครองมอบให้ ในสมัยนั้นรูปแบบการปกครองท้องถิ่นหรือแบบพิเศษ เรียกว่า พรหมไทย

คือหมายความว่าพระราชาทรงมอบรางวัลพิเศษให้ หรือของอันพรหมประทานของให้ที่ประเสริฐสุด หมายถึงที่ดินหรือบ้านที่พระราชทานบำเหน็จให้^{๒๔} ซึ่งในที่นี้ก็คือทรงมอบ หมู่บ้านชื่อว่าชาลุมัต เป็น การแยกปกครองอิสระต่างหากจากแคว้นมคธ โดยพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานปูนบำเหน็จให้ ถ้าหากมองในแง่ของการกระจายอำนาจ (Decentralize) ซึ่งรัฐบาลกลางได้มอบอำนาจให้ไปจัดการ ท้องถิ่นไปดำเนินการปกครองและจัดทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยตัวเอง^{๒๕} ซึ่งเงื่อนไขความอุดมสมบูรณ์ของ ชุมชนเป็นส่วนหนึ่งที่สามารถปกครองตนเองได้ด้วย ดังพระดำรัสว่า “สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคเสด็จ จาริกไปในแคว้นมคธพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ประมาณ ๕๐๐ รูปเสด็จถึงหมู่บ้านพราหมณ์ชาวมคธ ชื่อชาลุมัต ประทับอยู่ในสวนอัมพลัญญิกาใกล้หมู่บ้านชาลุมัต สมัยนั้นพราหมณ์กฏทันตะปกครอง หมู่บ้านชาลุมัตซึ่งมีประชากรและสัตว์เลี้ยงมากมายมีพืชพันธุ์ธัญญาหารและน้ำหยาอุมสมบูรณ์ เป็นพระราชทรัพย์ที่พระเจ้าพิมพิสารจอมทัพมคธพระราชทานปูนบำเหน็จให้เป็นพรหมไทย”^{๒๖}

ตำแหน่งทางการปกครองท้องถิ่นเราจะเห็นว่าชุมชนชาลุมัต เป็นชุมชนที่เจริญและได้รับ การพัฒนาพอสมควรโดยมีพราหมณ์กฏทันตะ เป็นผู้ดูแลและปกครอง แต่ที่สำคัญมีอำมาตย์ที่ปรึกษา ซึ่งอาจจะจำลองมาจากการปกครองส่วนกลาง แต่อำมาตย์ในที่นี้มีหน้าที่ปรึกษาดำเนินการงาน ไม่ได้เป็นตำแหน่งบริหาร เหมือนตำแหน่งปลัด อบต ในปัจจุบันแต่เป็นตำแหน่งคล้ายเป็นเลขา พราหมณ์กฏทันตะ ซึ่งในพระสูตรมีตอนที่สื่อให้เห็นถึงเนื้อความนี้ว่า “พราหมณ์กฏทันตะ จึงเรียก อำมาตย์ที่ปรึกษามาสั่งว่า พ่ออำมาตย์ถ้าอย่างนั้นท่านจงไปหาพราหมณ์และคบหาชาวบ้านชาลุมัต ครั้นแล้วจงบอกอย่างนี้ว่าท่านขอรับพราหมณ์กฏทันตะพูดว่า ขอท่านผู้เจริญทั้งหลายจงรอก่อน พราหมณ์กฏทันตะจะไปเข้าเฝ้าพระสมณโคดมด้วย”^{๒๗} เป้าหมายของชาลุมัต

เป้าหมายขององค์กรท้องถิ่นเมื่อกฏทันตพราหมณ์ เมื่อได้รับพระราชทานบ้านชาลุมัต มา ปกครองแล้วบ้านเมืองก็เจริญก้าวหน้า ชาวปลาที่อุดมสมบูรณ์ พราหมณ์จึงคิดที่จะยึดนโยบายสร้าง ความอุดมสมบูรณ์และสันติสุขอย่างถาวรและยั่งยืนอย่างนี้ตลอดไป โดยคิดว่าการบูชาญาคือ ทางออกที่ดีที่สุด รูปแบบการปกครองเช่นนี้เป็นแนวความคิดคล้ายกับ Geertz ในเรื่อง “รัฐ พิธีกรรม” ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า รัฐ (นคร) กับสังคม (หมู่บ้าน) จึงมีความ เกี่ยวข้องกันเฉพาะกิจกรรมหลัก ๒ อย่าง คือ ในการประกอบพิธีกรรม กับการทำสงคราม กิจกรรม สองอย่างนี้เป็นพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างชนชั้นสูงกับสามัญชน โดยที่สถานภาพ ทางสังคม-เศรษฐกิจ-การเมือง วัดกันจากความสามารถในการควบคุมกำลังคนและทรัพยากรเพื่อที่จะ นำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมเพื่อแสดงสถานภาพในทางสังคม ชนชั้นสูงตระกูลใดสามารถ ประกอบพิธีกรรมได้อย่างมโหฬาร ก็แสดงว่าตระกูลนั้นอยู่ในระดับชั้นของสังคมที่สูง และเป็นการ

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓). หน้า ๑๘๒. อธิบายเพิ่มเติมว่า-บ้านที่พระราชทานเป็นบำเหน็จ เช่นเมืองอุกกุฏฐะ ที่พระเจ้าปเสนทิโกศลพระราชทานให้แก่โกศลราชบุตรพราหมณ์ และนครจัมปาที่พระเจ้าพิมพิสารพระราชทานให้โสณทัตพราหมณ์ปกครอง เป็นต้น

^{๒๕} อัสถางค์ ปาณิกบุตร. **แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการเมือง**. (กรุงเทพมหานคร: บริษัทสุโขและบุตร จำกัด, ๒๕๔๐). หน้า ๗๙.

^{๒๖} ที.ลี. ๙ / ๓๒๓-๓๕๘ / ๑๒๕.

^{๒๗} ที.ลี. ๙ / ๓๒๙ / ๑๒๖.

แสดงว่ามีความใกล้เคียงกับเทพมาก^{๒๘} แม้รูปแบบการบริหารจัดการในรูปแบบดังกล่าวนี้จะใช้กรณีของนครบาหลี ในศตวรรษที่ ๑๖ มานำเสนอแต่ก็คงจะปฏิเสธไม่ได้ว่า บาหลี ในอินโดนีเซียก็ได้รับอิทธิพลมาจากอินเดียโบราณเช่นกัน

นโยบายการบูชาัญญุม่งหมายของการบูชาัญญู่ก็เพื่อต้องการให้สถานภาพของตนเองอยู่ได้ต่อไปและเพื่อประโยชน์แก่ตัวเองในที่นี้ภูฏันทันตราหมณ์เมื่อจะทำจึงมาทูลถาม พระพุทธเจ้าทรงยกพระราชประวัติของพระเจ้ามหาวิชิตรามาเปรียบเทียบ“ พราหมณ์ เรื่องเคยมีมาแล้วพระเจ้ามหาวิชิตราทรงเป็นผู้มั่งคั่ง มีทรัพย์มาก มีโภคะมาก มีพืชพันธุ์ธัญญาหารเต็มท้องพระคลัง ต่อมาท้าวเธอประทับอยู่ตามลำพังทรงคิดคำนึงว่า เราได้ถือครองโภคะสมบัติที่เป็นของมนุษย์อย่างมากมาย ได้เอาชนะแล้วครอบครองดินแดนที่กว้างใหญ่ ทางที่ดีเราพึงบูชามหาัญญู่ที่จะเอื้ออำนวยประโยชน์สุขแก่เราตลอดกาลนาน”^{๒๙}

การมีส่วนร่วมของชุมชน (Political Participation) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ที่ผู้ปกครองได้กำหนดออกมาและมีผลกระทบทั้งโดยตรงและโดยอ้อมประกอบไปด้วยการคัดค้านนโยบายการเสนอแนวทางพัฒนา และการทำประชาวิจารณ์ ดังนี้

การคัดค้านนโยบาย (Appeal) แม้พระเจ้ามหาวิชิตราช จะทรงเป็นมหากษัตริย์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชทรงมีพระราชอำนาจเต็มที่ ก็ต้องได้รับการรับรองจากเสนาอำมาตย์ก่อน จะเห็นว่าพราหมณ์บุโรหิต เป็นเสมือนองคมนตรี, เจ้าพิธีกรรม, เสนาธิการในคนๆ เดียวแต่มีสิทธิในการเสนอความคิดเห็นโดยมีส่วนร่วมในกระบวนการทางการเมืองทุกมิติอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐาน (Basic Rights or Fundamental Rights) และสิทธิของพลเมือง (Cityzens Rights)^{๓๐} ทั้งนี้ พระองค์ทรงให้มีส่วนร่วมทางการเมือง (Political Participation) และกิจกรรมของประชาชนที่มีวัตถุประสงค์เพื่อกดดัน หรือโน้มน้าวให้รัฐบาลผู้นำ ผู้กำหนดนโยบาย ผู้มีอำนาจ หรืออิทธิพลต่อกระบวนการทางการเมือง การปกครอง มีความเห็นหรือตัดสินใจ^{๓๑} ซึ่งในที่นี้พราหมณ์บุโรหิตได้เป็นตัวแทนแสดงทัศนะที่ไม่เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ได้คัดค้านการบูชาัญญู่แบบเดิมๆ ที่เคยปฏิบัติมา “บ้านเมืองของพระองค์ยังมีเสี้ยนหนาม มีการเบียดเบียน โจรยังปล้นบ้านปล้นนิคม ปล้นเมืองหลวง ดักจี้ในทางเปลี่ยวเมื่อบ้านเมืองยังมีเสี้ยนหนาม พระองค์จะโปรดให้ฟื้นฟูพิธีกรรมขึ้นจะชื่อว่าทรงกระทำสิ่งไม่สมควร”^{๓๒} เหตุที่คัดค้านเพราะการทำการบูชาัญญู่ต้องใช้เครื่องประกอบมากมาย อีกทั้งค่าใช้จ่ายก็มหาศาลในการเตรียมการนอกจากนั้นแล้วยังไม่ประกอบด้วยบุญ คือยังมีการนำชีวิตของสัตว์หลากหลายชนิดเข้ามาทำพิธีกรรมอีกเป็นจำนวนมาก

การเสนอแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน (R and D) พราหมณ์บุโรหิต ได้แสดงวิสัยทัศน์ในการเสนอแนวทางในการพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้า และเกิดสันติสุขอย่างยั่งยืน โดยปฎิวัติความคิดที่จะทำให้ลายล้างอาชญากร มาเป็นการส่งเสริมอาชีพหรือที่เรียกว่าเศรษฐศาสตร์การเมือง

^{๒๘} ชัยอนันต์ สมุทรวณิช, รัฐ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕). หน้า ๔๓.

^{๒๙} ที.ลี. ๙ / ๓๓๖ / ๑๓๑.

^{๓๐} วุชรา ไชยสาร, การเมืองภาคประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: หจก. วี.เจ.พริ้นติ้ง, ๒๕๔๕). หน้า ๘.

^{๓๑} เรื่องเดียวกัน หน้า ๑๓.

^{๓๒} ที.ลี. ๙ / ๓๓๘ / ๑๓๑.

(Political Economics) ให้กับผู้คนในภายใต้การปกครองซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้มีการสำรวจข้อมูลในเชิงของการวิจัย (Research) และนำมาพัฒนา (Development) บ้านเมืองให้เกิดผลในเชิงรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ในพระสูตรระบุว่า “พระองค์มีพระราชดำริอย่างนี้ว่า เราจักปราบปรามเสี้ยนหนามคือโจรด้วยการประหาร จองจำ ปรับไหม ตำหนิโทษ หรือเนรเทศ อย่างนี้ไม่ใช่การกำจัดเสี้ยนหนามคือโจรที่ถูกต้องเพราะโจรที่เหลือจากที่กำจัดไปแล้วจักมาเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ในภายหลังได้”^{๓๓} พรหมณ์ปุโรหิต จึงเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาดอีก ๓ ประการ คือให้แจกพันธุ์พืชอาหารให้กับพลเมือง, ให้แจกทุนในการค้าขาย, และให้เงินเดือนแก่ข้าราชการซึ่งจะเห็นได้ว่าการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ย่อมผูกพันกันอย่างชัดเจน กล่าวคือด้านการเมือง เมื่อผู้นำต้องการให้เกิดความผาสุก หรือการกินดีอยู่ดีของปวงชน ต้องวางนโยบายคือกำหนดทิศทางโดยเน้นเศรษฐกิจเป็นตัวนำด้านเศรษฐกิจ แม้จะไม่ใช่เป้าหมายอันสูงสุดแต่ก็เป็นปัจจัยเกื้อหนุนมิใช่น้อยที่จะผลักดันคนให้ก้าวเดินได้ในที่นี้ปุโรหิตได้วางเรื่องเศรษฐศาสตร์การเมืองไว้ ๓ ประการคือ

๑. ทุนด้านการเกษตร ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชนและคนส่วนใหญ่
 ๒. ทุนด้านพาณิชย์ ซึ่งเป็นกลไกรับและส่งระบบสินค้าสู่เมืองน้อยใหญ่เพื่อให้ระบบคล่องตัวมากยิ่งขึ้น และ
 ๓. ทุนด้านกำลังใจ ให้ข้าราชการรับเงินเดือน ซึ่งเป็นการบำรุงขวัญให้กับผู้ใต้ บังคับบัญชาจะได้ทุ่มเทในการทำงานต่อไป
- พรหมณ์ปุโรหิต จึงได้แนะนำกลยุทธ์และวิธีการในการกำจัดเสี้ยนหนามแบบถอนรากถอนโคนเอาไว้เป็นหลักการอีก ดังนี้
๑. ขอให้พระองค์พระราชทานพันธุ์พืชและอาหารให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในเกษตรกรรมและการเลี้ยงปศุสัตว์ในบ้านเมืองของพระองค์
 ๒. ขอให้พระองค์พระราชทานด้านทุนให้แก่พลเมืองผู้ขะมักเขม้นในพาณิชย์กรรมในบ้านเมืองของพระองค์
 ๓. ขอให้พระองค์พระราชทานอาหารและเงินเดือนแก่ข้าราชการที่ยันยืนแข็งขันในบ้านเมืองของพระองค์

ผลของการพัฒนา ถ้าทำได้ดังนี้แล้วย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์นานับการต่อประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครอง และรัฐบาลที่จะได้รับผลกลับย้อนคืนมาในรูปแบบอื่น ๆ อีก ๗ ประการ คือ ๑) ประชาชนจะขยัน (อุตสาหกรรม) ๒) ไม่เป็นโจร ปล้นชิงทรัพย์, ลักขโมย ๓) เก็บภาษีอากรได้มากขึ้น ๔) สังคมจะสงบสุข ๕) ประชาชนจะมีความสามัคคี ๖) ครอบครัวจะไม่แตกแยก ๗) อยู่อย่างปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

จะเห็นได้ว่าการแก้ปัญหา หรือวิธีการพัฒนาอย่างยั่งยืนนั้นมีส่วนประกอบของการศึกษาวิจัยมาอย่างดีและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนทำให้บ้านเมืองมีความปกติสุขยิ่งกว่าเดิมอีกหลายเท่าจนทำให้นึกถึงการปกครองในยุคของพระศรีอริย์ ดังพระสูตรระบุว่า “พลเมืองเหล่านั้นจักชวนชวายนในหน้าที่การงานของตนไม่พากันเบียดเบียนบ้านเมืองของพระองค์ และจักมีกองพระราช

^{๓๓} อ้างแล้ว, การเมืองภาคประชาชน, หน้า ๒๓.

ทรัพย์อย่างยิ่งใหญ่บ้านเมืองก็จะอยู่ร่มเย็น ไม่มีเสี้ยนหนามไม่มีการเบียดเบียนประชาชนจะชื่นชมยินดีต่อกัน มีความสุขกับครอบครัวอยู่อย่างไม่ต้องปิดประตูบ้าน”^{๓๔}

การทำประชารัฐ (Vote) เมื่อท้าวเธอได้จัดการบ้านเมืองให้สงบสุขสมบูรณ์ตามคำแนะนำของพราหมณ์บุโรหิตแล้ว จึงคิดจะบูชามหาโยทิตให้ได้ ดังนั้นพราหมณ์บุโรหิตจึงแนะนำให้แสวงหาความร่วมมือกับบุคคลสำคัญต่างๆ เหมือนกับการทำประชารัฐก่อนกับเหล่าข้าราชการบริพาร ดังนี้ “ถ้าเช่นนั้น ขอพระองค์โปรดรับสั่งให้เชิญเจ้าผู้ครองเมืองในนิคมและอยู่ในชนบททั่วพระราชอาณาเขตของพระองค์, โปรดรับสั่งให้เชิญพราหมณ์มหาศาลที่อยู่ในนิคมและอยู่ในชนบททั่วพระราชอาณาเขตของพระองค์, โปรดรับสั่งให้เชิญอำมาตย์ราชบริพารที่อยู่ในนิคมและอยู่ในชนบททั่วพระราชอาณาเขตของพระองค์, โปรดรับสั่งให้เชิญพราหมณ์มหาศาลที่อยู่ในนิคมและอยู่ในชนบททั่วพระราชอาณาเขตของพระองค์และโปรดรับสั่งให้เชิญคหบดีผู้มั่งคั่งที่อยู่ในนิคมและอยู่ในชนบททั่วพระราชอาณาเขตของพระองค์ มาปรึกษาว่า ท่านผู้เจริญทั้งหลายเราปรารถนาจะบูชามหาโยทิต ขอพวกท่านผู้เจริญจงร่วมมือกับเราเพื่ออำนวยประโยชน์สุขแก่เราตลอดกาลนาน”^{๓๕}

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสเบื้องต้นของการเจริญสติแก่ภิกษุปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกหลายแห่งดังนี้ “ภิกษุในธรรมวินัยนี้เราควรหลีกออกจากหมู่ไปอยู่ผู้เดียวเธอใช้สอยเสนาสนะอันสงัดคือป่าโคนไม้ภูเขาชอกเขาถ้ำป่าช้าป่าทึบที่กลางแจ้งลอมฟางที่สงัดมีเสียงน้อยมีเสียงอีกที่ก็น้อยไม่มีคนสัญจรไปมาไม่มีคนพลุกพล่านเหมาะเป็นที่หลีกเร้นเธอไปสู่ป่าก็ดีไปสู่โคนไม้ก็ดีหรือไปสู่เรือนว่าง^{๓๖}ก็ดีนั่งขัดสมาธิ^{๓๗}ตั้งกายตรงดำรงสติไว้เฉพาะหน้า”^{๓๘} “ภิกษุนั้นอาศัยเสนาสนะที่สงัดเช่นป่าโคนไม้ภูเขาชอกเขาถ้ำป่าช้าดงที่แจ้งลอมฟางที่สงัดมีเสียงน้อยมีเสียงอีกที่ก็น้อยไม่มีคนสัญจรไปมาไม่มีคนพลุกพล่านเหมาะเป็นที่หลีกเร้นภิกษุนั้นอยู่ป่าอยู่โคนไม้หรืออยู่เรือนว่างนั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงดำรงสติมั่นมุ่งเฉพาะกัมมัฏฐาน”^{๓๙} “ภิกษุนั้นย่อมเข้าสู่เสนาสนะอันสงัดเช่นป่าโคนไม้ภูเขาชอกเขาถ้ำป่าช้าป่าทึบที่กลางแจ้งลอมฟางเธออยู่ป่าอยู่โคนไม้หรืออยู่เรือนว่างนั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายให้ตรงดำรงสติให้มั่น”^{๔๐} ตรัสถึงมหาโควินทพราหมณ์สนทนากล่าวสอบถามความเข้าใจถึง “เป็นผู้อยู่ผู้เดียว” กับสุนันกุมารพรหมว่าคือ “บุคคลบางคนในโลกนี้อาศัยเสนาสนะอันสงัดคือป่าโคนไม้ภูเขาชอกเขาถ้ำป่าช้าป่าทึบที่กลางแจ้งลอมฟางเธออยู่ป่าอยู่โคนไม้หรืออยู่เรือนว่างนั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายให้ตรงดำรงสติให้มั่น”^{๔๑} จากพระพุทธรูปดังกล่าวสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสบอกการใช้สอยเสนาสนะอันสงัดอันได้แก่ ป่าโคนไม้หรือเรือนว่าง มีชอกเขาถ้ำในภูเขา ป่าช้าป่าละเมาะ ที่โล่งแจ้งลอมฟาง ที่สงัดมีเสียงน้อย มีเสียงอีกที่ก็น้อยไม่มีคนสัญจรไปมาไม่มีคน

^{๓๔} ที.สี. ๙ / ๓๓๘ / ๑๓๒.

^{๓๕} ที.สี. ๙ / ๓๓๙ / ๑๓๒.

^{๓๖} เรือนว่างหมายถึงเสนาสนะ๗อย่างเว้นป่าและโคนไม้ได้แก่ (๑) ภูเขา (๒) ชอกเขา (๓) ถ้ำในภูเขา (๔) ป่าช้า (๕) ป่าละเมาะ (๖) ที่โล่งแจ้ง (๗) ลอมฟาง.

^{๓๗} นั่งขัดสมาธิหมายถึงนั่งพับขาเข้าหากันทั้ง๒ข้างเรียกว่านั่งขัดสมาธิ (วิ.อ. ๑/๑๖๕/๔๔๕)

^{๓๘} ดำรงสติไว้เฉพาะหน้าหมายถึงตั้งสติกำหนดอารมณ์กัมมัฏฐาน (วิ.อ. ๑/๑๖๕/๔๔๕)

^{๓๙} อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๔๐/๕๒๑.

^{๔๐} อภิ.วิ. (ไทย) ๓๕/๕๐๘/๓๘๕.

^{๔๑} อภิ.ปุ. (ไทย) ๓๖/๑๙๘/๒๒๓.

^{๔๒} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๒๐/๒๔๘.

พลุกพล่านว่า เหมาะเป็นที่พักผ่อนเป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและมีปรากฏว่า “ในพรรษาที่ ๓ ขณะประทับจำพรรษาณเวฬุวันวิหารกรุงราชคฤห์เศรษฐีกรุงราชคฤห์เลื่อมใสศรัทธาในภิกษุผู้สมบูรณ์ด้วยอิริยาบถจึงได้ทูลขออนุญาตสร้างเสนาสนะถวายจึงทรงอนุญาตเสนาสนะ ๕ ชนิด ได้แก่ วิหารเรือนมุงแถบเดียว เรือนชั้น เรือนโล้นและถ้ำที่สร้างขึ้น ทรงอนุโมทนาด้วยพระคาถาเหล่านี้ว่า “วิหารย่อมป้องกันความหนาวร้อนและสัตว์ร้ายนอกจากนั้นยังป้องกันงูและฝนในคราวหนาวเย็น นอกจากนั้นยังป้องกันลมและแดดอันร้อนจัดที่เกิดขึ้น การถวายวิหารแก่สงฆ์เพื่อหลีกเร้นอยู่เพื่อความสุขเพื่อเพ่งพินิจและเพื่อเห็นแจ้งพระพุทธรูปเจ้าทั้งหลายทรงสรรเสริญว่าเป็นทานอันเลิศ....” ^{๔๓}

ดังนั้นเสนาสนะอันสงัดและเสนาสนะ ๕ ที่มีผู้สร้างถวายจึงนับได้ว่าเป็นสถานที่เพื่อหลีกเร้นอยู่เพื่อความสุขเพื่อเพ่งพินิจและเพื่อเห็นแจ้งกล่าวคือ เพื่อปฏิบัติธรรมนั่นเองขณะเจริญสติควรอยู่ในสภาพเช่นไรจึงจะทำให้การปฏิบัติธรรมมีความเจริญก้าวหน้า มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก “ภิกษุทั้งหลายมีสมย์ที่จัดตั้งมั่นอยู่ภายในสงบนิ่งอยู่มีภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้นตั้งมั่นอยู่สมาธินั้น เป็นธรรมสงบประณีตได้ความสงบระงับถึงภาวะที่จิตเป็นหนึ่งผุดขึ้นไม่มีการข่มห้ามกิเลสด้วยธรรมเครื่องปรุงแต่งและภิกษุนั้นจะโน้มจิตไปเพื่อทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งซึ่งธรรมที่ควรทำให้แจ้งด้วยปัญญาอันยิ่งใดๆ เมื่อมีเหตุแห่งสติเธอย่อมบรรลุความเป็นผู้เหมาะสมที่จะประจักษ์ชัดในธรรมนั้นๆ” ^{๔๔}

จากพระพุทธรูปดังกล่าวพระอรรถกถาจารย์ได้กล่าวอธิบาย “สมย์” ไว้หมายถึงกาลที่ได้รับสัปปายะความเหมาะสม ๕ ประการคือ ๑) อุตสัปปายะ ๒) อาหารสัปปายะ ๓) เสนาสนะสัปปายะ ๔) บุคคลสัปปายะ ๕) ธัมมัสสนะสัปปายะ ^{๔๕} สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังตรัสแก่พระอานนถึงลักษณะของภิกษุผู้ใส่ใจไฟในการปฏิบัติธรรมว่า “เราจักพูดเรื่องเห็นปานนี้คือเรื่องความมักน้อยเรื่องความสันโดษเรื่องความสงัดเรื่องความไม่คลุกคลีกันเรื่องการปรารภความเพียร เรื่องศีล เรื่องสมาธิ เรื่องปัญญา เรื่องวิมุตติ เรื่องวิมุตติญาณทัสสนะซึ่งเป็นเรื่องขัดเกลากิเลสอย่างยิ่งเป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิตเป็นไปเพื่อความเบื่อหน่ายโดยส่วนเดียว เพื่อคลายกำหนดเพื่อดับเพื่อสงบระงับเพื่อรู้ยิ่งเพื่อตรัสรู้และเพื่อนิพพาน” ^{๔๖} ในอรรถกถากล่าวอธิบาย “เป็นสัปปายะแก่ความเป็นไปแห่งจิต” หมายถึงเป็นที่สบายและเป็นอุปการะแก่การชักนำจิตเข้าสู่สมถะและวิปัสสนา ^{๔๗} มี ๗ ประการคือ ๑) อวาสา ๒) โคจรคาม ๓) การพูดคุย ๔) บุคคล ๕) โภชนะ ๖) ฤดู ๗) อิริยาบถ ^{๔๘} พระดำรัสข้างต้นนั้นตรัสการปฏิบัติตนขณะปฏิบัติธรรมถึงลักษณะเรื่องที่จักพูดคุยไว้เป็นตัวอย่างเพราะการปฏิบัติจะเจริญก้าวหน้าควรต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมเว้นสถานที่ที่เป็นโทษและอยู่ในสถานที่ที่สะดวกดังมีปรากฏเป็นคาถาว่า

อวาโสโคจรกาสสบุคคโภชนนุตฺต

^{๔๓} วิ.จ. (ไทย) ๗/๒๙๔/๘๙-๙๒. สุริย มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ, พระพุทธรูป ๔๕ พรรษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์มจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑-๔๒.

^{๔๔} อ.ท. (ไทย) ๒๐/๑๐๒/๓๔๓.

^{๔๕} อ.ต.อ. ๒/๑๐๒/๒๕๔.

^{๔๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๑๘๙/๒๒๗.

^{๔๗} อ.น.ว.อ. ๓/๑/๒๘๕ ในที่นี้บาลีเป็น “เจโตวิจยารณสปปายา” แต่ในฉบับภาษาอังกฤษเป็น “เจโตวิจยารณสปปายา” และฉบับฉันทนุสสรูปเป็น “เจโตวินิรณสปปายา.

^{๔๘} ม.อ.อ. ๓/๑๘๙/๑๑๗.

อิริยาบถติดสติดเตอสปายะวิวัชชโย

สปายะเสตตเสเวถเอาณหิปปชชโต

นจิเรเนวกาเลนโหดิกสสจือปนาฯ^{๔๙}

โยคาวจรผู้ประสงค์จะรักษาปฏิภาคนิมิตไว้ให้ตั้นพึงเว้นจากอัสปายะอันไม่ควรแก่ภาวนาสมาธิ ๗ อย่างคืออาวาส (ที่อยู่อาศัย) โคจรคาม (หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่จะไปบิณฑบาตภัสสะ (ถ้อยคำพูด) บุคคละ (บุคคล) โภชนะ (อาหาร) อุตฺ (อากาศ) อิริยาบถ (นั่งนอนยืนเดิน) แล้วพึงเสพแต่สัปปายะอันควรแก่ภาวนาสมาธิ ๗ อย่างนั้นเช่นกัน

การบูรณาการหลักสัปปายะ ๗ เพื่อใช้ในการบริหารจัดการน้ำซึ่งคำว่า “สัปปายะ” หมายถึง สิ่งที่เหมาะสม สิ่งที่เกี่ยวข้อง ช่วยสนับสนุนในการบำเพ็ญภาวนาให้ได้ผลดีช่วยให้สมาธิตั้งมั่นไม่เสื่อมถอย (suitable things; things favorable to mental development)^{๕๐} เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้รู้จักประยุกต์ใช้ธรรมะในทางการบริหารจัดการน้ำเพื่อให้เกิดคุณประโยชน์ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมในธรรมชาติ จะต้องมีความรู้ ๗ ข้อดังนี้

๑. อาวาสสัปปายะ (ที่อยู่ซึ่งเหมาะสม เช่น ไม่พลุกพล่านจอแจ, suitable abode)
๒. โคจรสัปปายะ (ที่หาอาหาร ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสม เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป, suitable resort)
๓. ภัสสสัปปายะ (การพูดคุยนที่เหมาะสม เช่น พูดคุยน่าฟังกันแต่ในกถาวัตถุ ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ, suitable speech)
๔. บุคคลสัปปายะ (บุคคลที่ถุกกันเหมาะสม เช่น มีท่านผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะใจ, suitable person)
๕. โภชนสัปปายะ (อาหารที่เหมาะสม เช่น ถุกกับร่างกายเกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉ้นไม่ยาก, suitable food)
๖. อุตฺสัปปายะ (ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น, suitable climate)
๗. อิริยาบถสัปปายะ (อิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับจงกรม บางคนถูกกับนั่งตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี, suitable posture)^{๕๑}

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำเสนอถึงหลักพุทธธรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมโดยแยกออกแต่ละประเด็นเพื่อทำความเข้าใจให้ดียิ่งขึ้นดังนี้

๑. อาวาส (ที่อยู่) หมายถึง ที่อยู่ที่พักอาศัยและสถานที่ปฏิบัติมี ๒ อย่างได้แก่อาวาสสัปปายะ คือที่อยู่ที่พักอาศัยและสถานที่ที่ไม่เหมาะสมและอาวาสสัปปายะคือ ที่อยู่ที่พักอาศัยและสถานที่ที่เหมาะสมผู้ปฏิบัติควรเลือกอยู่ในอาวาสสัปปายะ ในคัมภีร์ปกรณัมวิเสสวิสุทธิมรรคกล่าวอธิบายไว้ว่าเมื่อโยคาวจรนั้นอยู่ในอาวาสใดนิมิตที่ยังไม่เกิดก็ไม่เกิดขึ้นที่เกิดแล้วก็เสื่อมหายไป สถิตที่ยัง

^{๔๙} วิสุทธิ. ๑/๑๖๑.

^{๕๐} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhist. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอสอาร์พริ้นติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๘๖.

^{๕๑} อ้างแล้ว, หน้า ๒๘๖.

ไม่ตั้งมั่นก็ไม่ตั้งมั่นและจิตที่ยังไม่เป็นสมาธิก็ไม่เป็นสมาธิ อาวาสนี้นับเป็นอสัปปายะส่วนเมื่อเธออยู่ในอาวาสใดนิมิตเกิดและการด้วยสติที่ตั้งมั่นจิตก็เป็นสมาธิดุจพระปธานียติสสเถระผู้อยู่นาคบรรพต อาวาสนี้นับเป็น สัปปายะเพราะเหตุนั้นในวิหารใดอาวาสที่อยู่มีหลายแห่งโยคาวจรพึงลองอยู่ในอาวาสเหล่านั้นแห่งละ ๓ วัน จิตของเธอเป็นเอกัคคที่ตั้งมั่นในอารมณ์เดียวในอาวาสแห่งใดก็อยู่ในอาวาสแห่งนั้นเพราะความที่มีอาวาสเป็นสัปปายะแท้ทุกิกษุ ๕๐๐ รูปผู้อยู่ในถ้ำจุฬานาคในตัมพปณฺธิทวีปถือเอากรรมฐานบำเพ็ญอยู่ในถ้ำจุฬานาคนั้นได้บรรลุพระอรหัตต์ทั้งหมด ส่วนพระอริยบุคคลเบื้องต่ำมีพระโสดาบันเป็นต้นและท่านผู้ได้อริยภูมิในที่อื่นแล้วมาบรรลุพระอรหัตต์ในถ้ำจุฬานาคนั้นมีประมาณมิได้ แม้ในอาวาสสัปปายะแห่งอื่นๆ เช่น จิตตลบรรพตวิหารก็เช่นกัน^{๕๒} ในกรรมฐานคณฺหานิเทศตอนแก้สมาธิภาวนาแสดงไว้ว่า “อันโยคาวจรผู้ละวิหารอันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสียแล้วพำนักอยู่ในวิหารที่เหมาะสม”^{๕๓} เป็นการกล่าวให้โยคาวจรรู้จักหลีกเลี่ยงอาวาสสัปปายะ แล้วเลือกอาวาสสัปปายะเพื่อประโยชน์แก่การบำเพ็ญสมาธิของตน ได้กล่าวแนวทางการปฏิบัติไว้ในคัมภีร์ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคไว้ว่า “เมื่อโยคาวจรผู้ใดอยู่ในวิหารเดียวกันกับพระอาจารย์มีความผาสุกโยคาวจรนั้นเมื่อจะชำระกรรมฐานก็พึงอยู่ในวิหารนั้นนั่นแหละ ถ้าเมื่ออยู่ในวิหารนั้นไม่มีความผาสุกไซ้วิหารอื่นใดเป็นสัปปายะมีอยู่ในที่ไกลแต่วิหารของพระอาจารย์ประมาณความดูหนึ่งหรือกึ่งโยชน์หรือแม้ประมาณถึงโยชน์หนึ่งก็พึงไปอยู่ในวิหารนั้นเถิด เพราะเมื่อได้อยู่อย่างนั้นครั้งมีความสนทน่หรือเกิดความหลงลืมในข้อกรรมฐานที่ตรงไหนก็ตี จะได้ลุกขึ้นทำวัตรในวิหารที่ตนอยู่แต่เช้าแล้วออกเดินเที่ยวบิณฑบาตฉันในระหว่างทางไปถึงที่อยู่ของพระอาจารย์ในเวลาท่านเสร็จภักติกิจพอดีแล้ววันนั้นชำระกรรมฐานในสำนักของพระอาจารย์เสียให้เสร็จ วันรุ่งขึ้นก็กราบลาพระอาจารย์เดินทางกลับไปเที่ยวบิณฑบาตฉันในระหว่างทางยังไม่ทันเหนื่อยก็อาจมาถึงที่อยู่ของตนได้ส่วนโยคาวจรผู้ใดไม่ได้ที่ผาสุกในที่แม่ไกลตั้งโยชน์ โยคาวจรนั้นพึงตัดข้ออันเป็นขอเป็นปมทั้งปวงของกรรมฐานเสียให้ได้ทำกรรมฐานที่เนื่องด้วยความนึกหวังให้หมดจดดีแล้วไปให้ไกลกว่านั้นก็จะได้ละวิหารอันไม่เหมาะสมแก่การบำเพ็ญสมาธิเสียแล้วพำนักอยู่ในวิหารที่เหมาะสมเถิด”^{๕๔} ในคัมภีร์ปกรณวิเสสวิสุทธิมรรคกล่าววิหารที่ประกอบด้วยโทษ ๑๘ ประการอย่างใดอย่างหนึ่งชื่อว่าวิหารไม่เหมาะสม มีพระบาลีว่า มหาวาสนวาวาส์ ชราวาส์ จปณฺธิโสณฺทีปณฺณญจ ปุพฺผญจผล์ ปฏฐิตเมวจนฺคร์ ทารุณาเขตต์ วิสภาคณฺปฏฺฐนํ ปจฺจนตสึมาสปายํ ยตฺถมิตฺตณลพฺภตฺติอฏฺฐารเสตานิสฺฐานานิ อิตฺติวิญญายปณฺธิโตอารกา ปริวชเชยฺยมคฺคํปฏิภยํ ยถาติ^{๕๕} คือ ๑. มหัตตตฺความเป็นวิหารใหญ่ ๒. นวตฺต ความเป็นวิหารใหม่ (ยังไม่แล้วดี) ๓. ชินณกตฺต ความเป็นวิหารเก่า (ทรุดโทรมแล้ว) ๔. ปณฺณสนฺนิสฺสิตตฺต ความเป็นวิหารติดทางเดิน ๕. โสณฺที วิหารมีสระพั่งน้ำ ๖. ปณฺณวิหารมีไม้ใบ (ที่เป็นผัก) ๗. ปุพฺผวิหารมีไม้ดอก ๘. ผลวิหาร มีไม้ผล ๙. ปฏฐนียตาความเป็นวิหารที่คนทั้งหลายมุ่งมั่น ๑๐. นครสนฺนิสฺสิตตาความเป็นวิหารติดเมือง ๑๑. ทารุสนฺนิสฺสิตตา ความเป็นวิหารติดป่าไม้ ๑๒. เขตตสนฺนิสฺสิตตาความ

^{๕๒} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปลภาค ๑ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มกุฏราชวิทยาลัย) หน้า ๑๐๑.

^{๕๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘.

^{๕๔} มหามกุฏราชวิทยาลัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗๘-๗๙.

^{๕๕} วิสุทธิ. ๑/๑๑๘., -สปปปฏิภย

เป็นวิหารติดที่นา (ของชาวบ้าน) ๑๓. วิสภาคานปุคคฺคฺลนํอติธิตา ความเป็นวิหารมีบุคคลผู้เป็นวิสภาคกันอยู่ ๑๔. ปฏฺญนสนฺนิสฺสิตตาความเป็นวิหารติดท่า ๑๕. ปจฺจนตสนฺนิสฺสิตตาความเป็นวิหารติดปลายแดน ๑๖. รชชสีมนตรสนฺนิสฺสิตตาความเป็นวิหารติดที่ระหว่างพรมแดน ๑๗. อสฺสฺปายตาความเป็นวิหารไม่เป็นสัปปายะ ๑๘. กลยาณมิตฺตานํ อลาโภ วิหารที่หากกลยาณมิตรไม่ได้^{๕๖}

ส่วนวิหารที่ชื่อว่าวิหารเหมาะสมที่ควรต่อการเข้าปฏิบัติธรรมประกอบด้วยคุณสมบัติ ๕ ประการคุณสมบัติเหล่านี้คือ ๑. นาติทุเรโหตินาจาสนนํคมนาคนสมปนฺนํ เสนาสนะในศาสนานี้เป็นที่ไม่ไกลนักไม่ใกล้เกินไปมาสะดวก ๒. ทิวาอุปโปกณณฺรตตํอุปสททํอุปนิคฺโขสํ กลางวันไม่พลุกพล่านกลางคืนไม่มีเสียงอึกทึก ๓. อุปปทํสมกสฺวาตตปสฺรีสปสมฺผลสํโหติฯปราศจากสัมผัสแห่งเหลือบยุงลมแดดและสัตว์เลื้อยคลาน ๔. ตสฺมิชฺชปนฺนํ เสนาสนะวิหรนตสฺสอปกฺสิเรนฺวอุปฺปชฺชนติ จีวรปณฺทปาท เสนาสนะคิลาณปจฺยเณสชฺชปรีกฺขารฯ ภิกษุพำนักรอยู่ในเสนาสนะนั้นจีวรปณฺทปาท เสนาสนะและคิลาณปจฺยเณสชฺชบริขารทั้งหลายย่อมเกิดขึ้นโดยไม่ฝืดเคืองเลย ๕. ตสฺมิชฺชปนฺนํ เสนาสนะเนรเวรภิกฺขุวิหรนติพฺหุสฺสุตาอาคตาคมาธมฺมธฺราวินยธฺรา มาติกาธฺราเตกาเลนกาลํอุปสงฺกมิตฺวาปริปฺจูตติปริปฺนหติ ‘อิทฺถนํเตกถํอิมสฺสโกตฺโถติ อสฺสเตอายสมฺนโตอวิวิจฺเจววิหรนตฺตอณฺตตานิกตมฺยจฺจุตฺตานิกโรนตฺตอเนกวิเทสฺส กงฺขณฺฐานิเยสฺสเมสฺสกงฺขณฺฐานิเยสฺส’^{๕๗} ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นเถระเป็นพหูสูตคล่องอาคมทรงธรรมทรงวินัยทรงมามากอยู่ภายในเสนาสนะนั้นภิกษุเข้าไปหาพระเถระเหล่านั้นตามกาลอันควรได้สอบถามข้อธรรมข้อธรรมว่า “ท่านเจ้าข้าบัดนี้เป็นอย่างไร” ท่านเหล่านั้นย่อมจะเปิดข้อที่ยังไม่ได้เปิดทำให้ตื่นข้อที่ยังมิได้ทำให้ตื่นและบรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันน่าจะสงสัยได้หลายๆอย่าง^{๕๘}

หลักการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนาพระพุทธเจ้าได้วางรูปแบบของพระสงฆ์เป็นตัวอย่าง “การใช้ปัจจุเวกชนวิธีในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชน” ด้วยการดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานความต้องการปัจจัย ๔ ซึ่งที่อยู่อาศัยก็ใช้สอยเพื่อบำบัดความหนาวความร้อนและป้องกันอันตรายจากสัตว์และฤดูกาลส่วนที่เกี่ยวกับขบวราสพระพุทธเจ้าได้แสดงเรื่องความรู้จักการพิจารณาปัจจัย ๔ เพื่อการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนตามแนวพุทธศาสนาของชาวพุทธที่ถือว่าเป็นวิถีชีวิตตามหลักคำสอนขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอันที่จะฝึกฝนพัฒนาจิตเพื่อมุ่งผลอันสูงสุดคือมรรคผลนิพพานพระพุทธองค์ทรงตรัสสอนว่าปัจจัย ๔ เป็นอุปกรณ์เครื่องดำรงชีพของมนุษย์ปัจจัย ๔ ได้แก่เครื่องนุ่งห่มอาหารที่อยู่อาศัยและยารักษาโรคที่ปรากฏในพระไตรปิฎกว่า “ความรู้จักพอประมาณอันเป็นไปเพื่อความบริโภคคือรู้จักพอประมาณในการรับจีวรปณฺทปาท เสนาสนะและคิลาณปจฺยเณสชฺชบริขาร”^{๕๙} ดังนั้นการใช้สอยปัจจัย ๔ จึงมีขั้นตอนในการใช้สอยดังที่พระอรุณกถา

^{๕๖} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปลภาค ๓ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย), หน้า ๗๘-๗๙.

^{๕๗} วิสุทธิ. ๑/๑๑๙ - อุปปทํสมกสฺวาตตปสฺรีสปสมฺผลสํ

^{๕๘} มหามกุฏราชวิทยาลัย, วิสุทธิมรรคแปลภาค ๑ ตอน ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย), หน้า ๘๙-๙๐.

^{๕๙} อัง.สตตก. ๑๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๔

จารย์กล่าวไว้ว่า “ปัจจุเวกขณสุทธิ” เพราะบริสุทธิ์ได้ด้วยการพิจารณาเพราะฉะนั้นภิกษุเมื่อเห็นอาทินพในการบริโภคปัจจัยที่ยังมิได้พิจารณาพึงพิจารณาปัจจัยทั้งหลาย^{๖๐}

๒. โคจรคาม หมายถึง หมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่หาอาหารที่เพียงพอเพื่อเข้าไปบิณฑบาตมีได้อย่างได้แก่โคจรอสัปปายะคือหมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่ไม่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาตและ โคจรสัปปายะคือหมู่บ้านหรือท้องถิ่นที่เหมาะสมเพื่อเข้าไปบิณฑบาตโดยควรพึงเลือกโคจรคามสัปปายะในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคกล่าวอธิบายไว้ว่าหมู่บ้านหรือท้องถิ่นสำหรับไปบิณฑบาตแห่งใดมีอยู่ในที่ไม่ไกลนักไม่ใกล้นักในระยะประมาณโกสะกึ่งประมาณ ๑,๐๐๐ ชั่วคันธนูหรือ๒กิโลเมตรเป็นเสนาสนะอยู่ทางทิศเหนือหรือทางทิศใต้เป็นที่มิภิกขาสมบุรณหาญหมู่บ้านนั้นนับเป็นสัปปายะถ้ามีลักษณะตรงกันข้ามนับเป็นอสัปปายะ^{๖๑} ที่ว่าอสัปปายะนั้นน่าจะถือเอาด้วยสาเหตุคือ ๑. โกลและการคมนาคมไปมาไม่สะดวก ๒. เวลาบิณฑบาตไปหรือกลับโดนแสงอาทิตย์ขึ้นส่องหน้า และ๓. บิณฑบาตไม่พอแก่การฉัน

๓. ภัตตะ (การพุดคุย) หมายถึง การพุดคุยหรือถ้อยคำมี๒อย่างได้แก่ภัตตะอสัปปายะคือการพุดคุยหรือถ้อยคำที่ไม่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติและภัตตะสัปปายะคือการพุดคุยหรือถ้อยคำที่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติโดยควรพึงปฏิบัติตนเพื่อสำรวมอินทรีย์พุดน้อยในระหว่างปฏิบัติธรรมเพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาคนิมิตในวิปัสสนาญาณ ๑ แสดงอธิบายการสำรวมสติไว้ในระหว่างการปฏิบัติธรรมศีลต้องบริสุทธิ์บุคคลพึงยังกุศลจิตให้เกิดทางทวาร ๖ แล้วรักษาอินทรีย์สังวรศีลด้วยการปิดกั้นมิให้เกิดอกุศลมีสติก่อให้เกิดกุศลจิตอยู่เสมอในขณะที่ประจวบกับอารมณ์ ๖^{๖๒} ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคก็กล่าวอธิบายไว้ว่า การใช้สติสำรวมอินทรีย์เพื่อไม่ให้เกิดกิเลสในขณะที่วิญญาณ ๖ รับรู้อารมณ์ ๖ เพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรมดังนั้นการสำรวมวาจาพุดน้อยไม่กล่าวติรังจานกถา ๓๒ อันเป็นเรื่องขัดมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรายเสียแห่งนิมิตของผู้ปฏิบัติ หรือวิคคาหิกกถาที่เป็นถ้อยคำที่แก่งแย่งกันทำลายความดีงามและความเจริญของตน พร้อมทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วยชื่อว่าอสัปปายะแม้กถาวัตถุ ๑๐ ซึ่งเป็นถ้อยคำที่ไม่ขัดกันกับมรรคผลนิพพานชื่อว่าภัตตะสัปปายะก็ควรกล่าวพอประมาณเพื่อสำรวมสมาธิและปฏิภาคนิมิต^{๖๓}ทั้งติรังจานกถา ๓๒ วิคคาหิกกถาและกถาวัตถุ ๑๐ มีปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ติรังจานกถา ๓๒ คือเรื่องขัดมรรคผลเป็นไปเพื่ออันตรายเสียแห่งนิมิตของผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ๑. ราชกถา กล่าวถึงพระยามหา กษัตริย์ ๒. โจรกถา กล่าวถึงโจร ๓. มหามัตตกถา กล่าวถึงมหาอำมาตย์ ๔. เสนากถา กล่าวถึงเสนา ๕. ภยกถา กล่าวถึงภัยอันตราย ๖. ยุทธกถา กล่าวถึงการสงคราม ๗. อันนกถา กล่าวถึงข้าว ๘. ปานกถา กล่าวถึงน้ำ ๙. วัตถุกถา กล่าวถึงผ้าถุงผ้าห่ม ๑๐. สยนกถา กล่าวถึงที่หลับที่นอน ๑๑. มาลากถา กล่าวถึงดอกไม้สรรพต่างๆ ๑๒. คันธกถา กล่าวถึงเครื่องหอมเครื่องลูบไล้ชโลมทา ๑๓. ญาติกถา กล่าวถึงญาติแห่งตน ๑๔. ยานกถา กล่าวถึงยวดยานคานหาบช้างม้ารถเกวียนมีประเภทต่างๆ ๑๕.

^{๖๐} มงคลทีปนีแปลเล่ม ๒, มหามกุฏราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, ๒๕๓๘, หน้า ๘๕.

^{๖๑} มหามกุฏราชวิทยาลัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า๑๐๒.

^{๖๒} พระโสภณมหาเถระอัครมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ) วิปัสสนาญาณ ๑, พระพรหมโมลี (สมศักดิ์อุปสโม, ป.ธ. ๙, Ph.D) ตรวจชำระ, พระคันธสาราภิวังศ์เรียบเรียง, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดซีไอเซ็นเตอร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒๐-๒๑.

^{๖๓} มหามกุฏราชวิทยาลัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า๑๐๒.

คามกถากล่าวถึงบ้านว่าบ้านตำบล ๑๖. นิคมกถากล่าวถึงนิคม ๑๗. ชนบทกถา กล่าวถึงชนบท ๑๘. นครกถากล่าวถึงเมืองใหญ่ ๑๙. อิตถีกถา กล่าวถึงผู้หญิง ๒๐. ปุริสกถา กล่าวถึงผู้ชาย ๒๑. สุรกถา กล่าวถึงคนกล้าๆข้างกล้าเสือกกล้าศึกสงคราม ๒๒. วิลีขากถา กล่าวถึงตรอกน้อยตรอกใหญ่ถนนหนทาง ๒๓. กุมภทาสีกถา กล่าวถึงกุมภทาสีที่ตักน้ำ ๒๔. ปุพเพตกถา กล่าวถึงญาติที่ล่วงไปแล้วแต่ก่อนๆ ๒๕. นานัตตกถา กล่าวถึงเรื่องต่างๆแต่บรรดาที่หาประโยชน์มิได้ ๒๖. โลกขุขายิกกถา กล่าวถึงลัทธิโกหกอันพาลในโลกเจรงากัน ๒๗. สมุททักขายิกกถากล่าวถึงมหาสมุทรสาครทะเล ๒๘. อติภวภวกถา กล่าวถึงภวและอภวมี ๖ ประการคือกล่าวสัสสตทิฏฐิกล่าวอุทเทททิฏฐิ กล่าวถึงเจริญในสมบัติกล่าวถึงเสื่อมจากสมบัติกล่าวสรรเสริญความสุขในสัพยกามกล่าวอัตตกลิณณานุโยคประกอบความเพียรให้ลำบากกายเป็นฝ่ายปฏิบัติแห่งเดียรฉัตร ๒๙. อรณญกถากล่าวถึงป่า ๓๐. ปพพกถา กล่าวถึงภูเขา ๓๑. นทีกถากล่าวถึงแม่น้ำ ๓๒. ทิปกถากล่าวถึงเกาะต่างๆ^{๖๔}

วิคคาหิกกถาคือถ้อยคำที่แก่งแย่งกันทำลายความดีงามและความเจริญของตนพร้อมทั้งทำลายความสามัคคีของหมู่คณะอีกด้วยได้แก่ ๑. นตฺวอิมมมวินยอชานิสฺสตี ท่านไม่รู้ธรรมวินัย ๒. อหิอิมมมวินยอชานามิข้าพเจ้ารู้ธรรมวินัย ๓. กิตฺวอิมมมวินยอชานิสฺสตี ท่านจะรู้ได้อย่างไร ๔. มิจจาปฏิปนโนตามสึ ท่านเป็นผู้ปฏิบัติผิด ๕. อหมสมิสมมาปฏิปนโน ส่วนข้าพเจ้าปฏิบัติถูกต้องจึงรู้ได้ ๖. สหิตฺเมคำพูดของข้าพเจ้าตรงกันในเรื่องต้นและเบื้องปลายจึงมีประโยชน์ ๗. อสหิตฺเต ของท่านไม่ตรงกันในเรื่องต้นและเบื้องปลายจึงไม่มีประโยชน์ ๘. ปุเรวจนียปจฺจาวจ คำที่ควรกล่าวก่อนท่านกลับกล่าวทีหลัง ๙. ปจฺจาวจนียปุเรวจ แต่คำพูดที่ควรกล่าวทีหลังท่านกลับกล่าวก่อน ๑๐. อธิจฺฉินฺนตฺวิปฺราวตฺตคำพูดของข้าพเจ้าเพียงคำเดียวสามารถทำลายคำพูดของท่าน ๑๑. อาโรปิโตเตวา โทข้าพเจ้าจับผิดความเห็นของท่านได้แล้ว ๑๒. นิคฺคหิตฺตวฺมสึ ท่านจึงถูกข้าพเจ้าข่มไว้ ๑๓. จรวาทปโมกฺขาย ท่านจงพยายามแสวงหาความรู้จากสำนักต่างๆมาปลดปล่อยแก้ไขคำพูดของท่านที่ถูกข้าพเจ้าข่มไว้ด้วย ๑๔. นิพฺเพฐฺเหวาสเจปฺโหสิ ถ้าท่านยังเชื่อในความสามารถของท่านก็จงแก้ไขมา^{๖๕}

กล่าววัตถุ ๑๐ ประการคือถ้อยคำที่ไม่ขัดกันกับมรรคผลนิพพานได้แก่ ๑. อปิฉนฺตถกถา เรื่องความมักน้อย ๒. สนนฺตถกถา เรื่องความพอใจตามมีตามได้ในสิ่งของของที่ตนได้มา ๓. ปวิเวกถกถา เรื่องความสงบทางกายวาจาใจ ๔. อสฺสคฺคถกถา เรื่องที่ไม่เกี่ยวกับกามคุณอารมณ์ ๕. วิริยารมกถกถา เรื่องการขยันหมั่นเพียร ๖. สิลกถกถา เรื่องศีล ๗. สมาธิกถกถา เรื่องสมาธิ ๘. ปญญาถกถา เรื่องปัญญา ๙. วิมุตติถกถา เรื่องอรหัตตผล ๑๐. วิมุตติญาณทสฺสนกถกถา เรื่องปัจจุเวกขณญาณที่เกี่ยวกับอรหัตตผลและนิพพาน^{๖๖}

๔. บุคคล หมายถึง บุคคลที่อยู่ร่วมกันหรือมีการสนทนาปราศรัยกันมี๒อย่างได้แก่ บุคคลอสัปปายะ คือบุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติด้วยและบุคคลสัปปายะ คือบุคคลที่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติโดยควรพิจารณาเลือกคบบุคคลสัปปายะ เพื่อความตั้งมั่นแห่งจิตของตนในขณะที่กำลังปฏิบัติ ในคัมภีร์ปรกณวิเสสวิสุทฺธิมรรคอธิบายไว้ว่า บุคคลอสัปปายะคือบุคคลที่ไม่สมควรเข้าไปสนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้นได้แก่บุคคลผู้

^{๖๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๖-๕๘.

^{๖๕} ที.สี. (ไทย) ๙/๑๘/๗, สัมมา. (ไทย) ๑๙/๑๐๘๐/๕๘๙-๕๙๐., ที.สี.อ. ๑๗/๘๔.

^{๖๖} อง.ทสก. (ไทย) ๒๔/๖๙/๑๕๒, พระสังฆมณฑลชวาจิระ. เรื่องเดียวกัน, หน้า๖๐.

มากไปด้วยการทำกายให้มันคงชอบบำรุงประคบประหงมตบแต่งร่างกาย (กายทพหิพหุโล)^{๖๗} มีปกติ พุตติรจนาจนกลา ๓๒ (ตริจนาจนกลิโก) เป็นอัสปายะเพราะว่าเขามีแต่จะทำให้เธอเศร้าหมองดูจนน้ำ โคลนทำน้ำใสให้ขุ่นไปฉะนั้นและเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้นสมาบัติย่อมเสื่อมดุจสมาบัติของภิกษุหนุ่ม ผู้อยู่ ณ โกฏิบรรพตวิหาร เสื่อมเพราะอาศัยบุคคลเช่นนั้นส่วนบุคคลสัปปายะบุคคลที่สมควรเข้าไป สนทนาปราศรัยในขณะที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้น ได้แก่บุคคลที่เป็นผู้ไม่พุตติรจนาจนกลา (อตริจนาจนกลิโก) ถึงพร้อมด้วยสี่คุณสมาธิคุณปัญญาทึคุณ (สลาทิกุณสมปนโน) ซึ่งโยคาวจรได้อาศัยแล้วเป็นเหตุทำให้ จิตที่ยังไม่เป็นสมาธิย่อมจะเป็นสมาธิหรือจิตที่เป็นสมาธิแล้วจะตั้งมั่นยิ่งขึ้น๓๗เกิดความสงบเยือกเย็น ผ่องใสได้โดยแท้

๕. โภชนะ หมายถึง อาหารและเครื่องบริโภคนั้นระหว่างกำลังปฏิบัติธรรมมี ๒ อย่าง ได้แก่ โภชนอสัปปายะ คืออาหารและเครื่องบริโภคนั้นที่ไม่ถูกใจไม่พอใจไม่ถูกกับร่างกายไม่เกื้อกูล ต่อสุขภาพฉันทยาไม่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร และโภชนอสัปปายะคือ อาหารและเครื่อง บริโภคที่ถูกใจพอใจถูกกับร่างกายเกื้อกูลต่อสุขภาพฉันทยาไม่ยากเป็นที่สมควรแก่การบริโภคของโยคาวจร เพราะมีส่วนช่วยส่งเสริมสนับสนุนหรือบันเทิงอนสภาพจิตใจ ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมรคอธิบายไว้ ว่าอาหารที่ไม่สมควรและที่สมควรแก่การบริโภคในระหว่างกำลังปฏิบัติธรรมโยคาวจรบุคคลบางท่าน ได้รับประทานอาหารที่มีรสหวานแล้วก็ไม่ถูกปากไม่มีความชุ่มชื่นผาสุกใจจิตใจไม่มั่นคงแต่เมื่อได้ อาหารรสเปรี้ยวแล้วก็รู้สึก^{๖๘} วิสุทธิ.มหาภูทิก ว่าคือแทนที่จะมุ่งทำความตั้งมั่นทางจิตกลับไปสนใจทำ ความมั่นคงทางกายซึ่งมหาภูทิกให้อธิบายว่าชวนชวายนแต่ปรนปรือร่างกาย ดังบาลีที่หมายเอาข้อ นี้กล่าวไว้ว่าบริโภคจนเต็มท้องตามที่ต้องการแล้วประกอบความสุขในการนอนอยู่เป็นประจำชุ่มชื่น ผาสุกใจทำให้จิตใจมั่นคงถาวรยิ่งขึ้นฉะนั้นอาหารที่มีรสหวานนั้นจึงเป็นอัสปายะ ส่วนอาหารที่มีรส เปรี้ยวเป็นสัปปายะแก่โยคาวจรนั้น บางท่านเมื่อได้รับประทานอาหารที่มีรสเปรี้ยวแล้วก็ไม่ถูกปากไม่ มีความชุ่มชื่นผาสุกใจจิตใจไม่มั่นคงแต่เมื่อได้อาหารรสหวานแล้วก็รู้สึกชุ่มชื่นผาสุกใจ ทำให้จิตใจ มั่นคงถาวรยิ่งขึ้นฉะนั้นอาหารที่มีรสเปรี้ยวจึงเป็นอัสปายะ ส่วนอาหารที่มีรสหวานเป็นสัปปายะ แก่โยคาวจรนั้นสำหรับรสเค็มขมเผ็ดฝาด ๔ อย่างนี้ไม่ได้กล่าวโดยเฉพาะๆนั้นก็เพราะรสเหล่านี้ เพียงแต่เป็นเครื่องปรุงให้รสทั้งสองนั้นดีขึ้น ดังนั้นเมื่อกรรสหวานและเปรี้ยวขึ้นมาแล้วก็เป็นอย่างนี้ได้ กล่าวถึงรส๔อย่างนี้ตามสมควรไป^{๖๙}

๖. ฤดู หมายถึง ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมมี ๒ อย่างได้แก่ ฤดูสัปปายะคือสภาวะ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่ไม่เหมาะสมเช่นหนาวเกินไปร้อนเกินไปเป็นต้น และฤดูสัปปายะคือ สภาวะดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสมเช่นไม่หนาวเกินไปไม่ร้อนเกินไป เป็นต้นโยคาวจร พึงเลือกอยู่ในธรรมชาติดินฟ้าอากาศที่ทำให้จิตใจของตนแจ่มใสมั่นคงเอื้ออำนวยแก่การปฏิบัติธรรม ของตน ในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิธรรมรคอธิบายไว้ว่าอากาศที่ไม่สบายและสบายในขณะที่ปฏิบัติธรรม อยู่ณโยคาวจร บางท่านเมื่อได้รับอากาศร้อนแล้วก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบายจิตใจที่ยังไม่แจ่มใสไม่มั่นคงก็ กลับกระสับกระส่ายขุ่นหมองยิ่งขึ้นจิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่

^{๖๗} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐.

^{๖๘} อ้างแล้ว, วิปัสสนานัยเล่ม ๑, หน้า ๒๑.

^{๖๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๓.

ถ้าได้รับอากาศเย็นก็รู้สึกสบายจิตใจที่ยังไม่แจ่มใสไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้นจิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถวียิ่งๆขึ้นไป ฉะนั้นอากาศร้อนจึงเป็นอุปปายะ ส่วนอากาศเย็นเป็นอุปปายะ แก่โยคาวจรบุคคลนั้น โยคาวจรบางท่านได้รับอากาศเย็นแล้วก็รู้สึกไม่ค่อยจะสบายจิตใจที่ยังไม่แจ่มใสไม่มั่นคงก็กลับกระสับกระส่ายซุ่มซ่ามมองยั้งขึ้นจิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็กลับหงุดหงิดฟุ้งซ่านขึ้นมา แต่ถ้าได้รับอากาศร้อนก็รู้สึกสบายจิตใจที่ยังไม่แจ่มใสไม่ตั้งมั่นก็กลับแจ่มใสตั้งมั่นขึ้นจิตใจที่สงบระงับแจ่มใสตั้งมั่นแล้วก็ถวียิ่งๆขึ้นไป ฉะนั้นอากาศเย็นจึงเป็นอุปปายะ ส่วนอากาศร้อนเป็นอุปปายะแก่โยคาวจรบุคคลนั้น^{๗๐}

๗. อิริยาบถ หมายถึง อาการหรือการเคลื่อนไหวอยู่ในกิริยาท่าทางอย่างใดอย่างหนึ่งมี ๒ อย่างได้แก่ อิริยาบถอุปปายะ คืออาการหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วไม่ถูกใจมีการเคลื่อนไหวที่ไม่พอดี และอิริยาบถอุปปายะ คืออาการหรือการเคลื่อนไหวในกิริยาท่าทางที่ปฏิบัติแล้วถูกใจจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดีโยคาวจรพึงเลือกอยู่ในอิริยาบถที่เกิดความสบายกายสบายใจนิรณจะได้อะไรไม่เกิดในคัมภีร์ปกรณ์วิเสสวิสุทธิมรรคอธิบายไว้ในอิริยาบถ ๔ อย่างนั้นโยคาวจรบางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถนอนแล้วก็ทำให้รู้สึกง่วงเหงาหาวนอนไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติในอิริยาบถอื่นๆก็รู้สึกว่ามีความสบายกายสบายใจทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิรณเกิดขึ้นจนใจบางท่านก็ไม่ได้ผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถนั่งยืนเดินแต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถนอน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถนั่งยืนเดินแล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจไม่ค่อยได้รับผลดี ถ้าทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถเดินกับนอนก็รู้สึกว่ามีความสบายกายสบายใจทั้งได้รับผลดีด้วย บางท่านก็ไม่ได้ผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถเดินนอนแต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถนั่งยืน บางท่านเมื่อทำการปฏิบัติอยู่ในอิริยาบถเดินแล้วรู้สึกไม่สบายกายไม่สบายใจไม่ค่อยจะได้รับผลดีถ้าทำการปฏิบัติในอิริยาบถอื่นๆก็รู้สึกว่ามีความสบายกายสบายใจทั้งได้รับผลดีโดยไม่มีนิรณเกิดขึ้นจนใจ บางท่านก็ไม่ได้ผลดีแต่ประการใดในอิริยาบถนั่งยืนนอนแต่กลับได้รับผลดีในอิริยาบถเดินฉะนั้นอิริยาบถใดได้รับผลดีคือทำให้จิตใจแจ่มใสสงบระงับดับเสียซึ่งนิรณอิริยาบถนั้นจัดเป็นอุปปายะแก่โยคาวจรบุคคลนั้นเหตุนี้พึงทดลองดูในอิริยาบถนั้นๆอยู่อย่างละ ๓ วันเช่นเดียวกันกับการทดลองในอาวาส^{๗๑} สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสอุปปายะด้วยพระดำรัสอื่นเช่นสมัย^{๗๒}อันมีอรรถาธิบายว่าเป็นเวลาที่รับอุปปายะความเหมาะสม ๕ ประการคือ ธรรมเป็นที่สะดวกสบายแก่การเจริญปัญญา มีอุตุอุปปายะ อาหารอุปปายะ (โภชนอุปปายะ) เสนาสนะอุปปายะ (อาวาสอุปปายะ) บุคคลอุปปายะ และธัมมัสสวนอุปปายะ (ภัสสะอุปปายะ)

^{๗๐} อ้างแล้ว, วิปัสสนาญาณเล่ม ๑, หน้า ๖๒.

^{๗๑} อ้างแล้ว, วิปัสสนาญาณเล่ม ๑, หน้า ๖๓.

^{๗๒} อัง.ติก.อ. ๒/๑๐๒/๒๕๔.

๒.๖ ข้อมูลพื้นที่วิจัย

ผู้คนในเขตอำเภอบางกระทุ่มส่วนใหญ่เป็นคนพื้นถิ่น และมีกลุ่มคนอพยพโยกย้ายมาจาก จังหวัดราชบุรี จังหวัดเพชรบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อตั้งหลักแหล่งบริเวณอำเภอบางกระทุ่มปัจจุบัน เห็นว่าเป็นภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์มีน้ำท่ามีป่าทึบ แสดงถึงความบริบูรณ์ จึงตั้งบ้านเรือนอยู่ ณ บริเวณ ซึ่งมีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่นเป็นต้นไม้ใหญ่ พุ่มใบหนา ยากต่อการถากถาง แต่ไม่มีผู้รู้จักนามไม้ชนิดนี้ ชนกลุ่มนี้จึงเรียก “ต้นกระทุ่ม” และนามหมู่บ้านก็เรียก “บางกระทุ่ม” ต่อมากลายเป็น “บางกระทุ่ม” อีกนามหนึ่งของอำเภอนี้ในอดีตชื่ออำเภอนครป่าหมาก เนื่องจากมีต้นหมากขึ้นมากมาย

วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ๒๔๗๐ แยกพื้นที่ตำบลเนินกุ่ม ตำบลไผ่ล้อม ตำบลนครป่าหมาก จากอำเภอป่าหมาก และตำบลบ้านไร่ ตำบลโคกสลุต ตำบลสนามคลี จากอำเภอเมืองพิษณุโลก มาตั้งเป็นกิ่งอำเภอบางกระทุ่ม และให้ขึ้นการปกครองกับอำเภอเมืองพิษณุโลก

วันที่ ๒๓ มีนาคม ๒๔๗๒ ตั้งตำบลบางกระทุ่ม แยกออกจากตำบลนครป่าหมาก และตำบลสนามคลี

วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๓ เปลี่ยนแปลงชื่อตำบลนครป่าหมาก กิ่งอำเภอบางกระทุ่ม อำเภอเมืองพิษณุโลก เป็น ตำบลสามเรือน

วันที่ ๑๗ เมษายน ๒๔๘๒ เปลี่ยนแปลงชื่อตำบลบางฝี่ กิ่งอำเภอบางกระทุ่ม อำเภอเมืองพิษณุโลก เป็น ตำบลท่าตาล และเปลี่ยนแปลงชื่อตำบลสามเรือน กิ่งอำเภอบางกระทุ่ม อำเภอเมืองพิษณุโลก เป็น ตำบลนครป่าหมาก

วันที่ ๒๒ ตุลาคม ๒๔๘๓ โอนพื้นที่หมู่ ๙ (ในขณะนั้น) ของตำบลไผ่ล้อม และหมู่ ๙ (ในขณะนั้น) ของตำบลบ้านไร่ ไปขึ้นกับตำบลบางกระทุ่ม กับโอนพื้นที่หมู่ ๑, ๒ (ในขณะนั้น) ของตำบลโคก สลุต ไปขึ้นกับตำบลสนามคลี

วันที่ ๓ กันยายน ๒๔๘๙ ยกฐานะจากกิ่งอำเภอบางกระทุ่ม อำเภอเมืองพิษณุโลก เป็น อำเภอบางกระทุ่ม

วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๔๙๐ ตั้งตำบลโคกสลุต แยกออกจากตำบลสนามคลี และตำบลบ้านไร่

วันที่ ๒๖ มกราคม ๒๕๐๐ จัดตั้งสุขาภิบาลบางกระทุ่ม ในท้องที่บางส่วนของตำบลบางกระทุ่ม

วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๐๘ จัดตั้งสุขาภิบาลเนินกุ่ม ในท้องที่หมู่ที่ ๑-๑๒ ของตำบลเนินกุ่ม (ทั้งตำบล)

วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๑๔ ตั้งตำบลวัดตม แยกออกจากตำบลเนินกุ่ม

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม ๒๕๔๒ ยกฐานะจากสุขาภิบาลบางกระทุ่ม และสุขาภิบาลเนินกุ่ม เป็นเทศบาลตำบลบางกระทุ่ม และเทศบาลตำบลเนินกุ่ม ตามลำดับ ด้วยผลของกฎหมาย

วันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๖ เปลี่ยนแปลงชื่อองค์การบริหารส่วนตำบลบางกระทุ่ม เป็น องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว และจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลห้วยแก้ว ขึ้นเป็น เทศบาลตำบลห้วยแก้ว

ท้องที่อำเภอบางกระทุ่มประกอบด้วยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ๙ แห่ง ได้แก่

เทศบาลตำบลบางกระท่อม ครอบคลุมพื้นที่หมู่ที่ ๓ (บางส่วน), ๔ (บางส่วน), ๕ (บางส่วน)
ตำบลบางกระท่อม

เทศบาลตำบลเนินกุ่ม ครอบคลุมพื้นที่ตำบลเนินกุ่ม และตำบลวัดตายมทั้งตำบล

เทศบาลตำบลห้วยแก้ว ครอบคลุมพื้นที่ครอบคลุมพื้นที่หมู่ที่ ๑-๒, ๓ (บางส่วน), ๔ (บางส่วน), ๕ (บางส่วน), หมู่ที่ ๖-๙ ตำบลบางกระท่อม (เฉพาะนอกเขตเทศบาลตำบลบางกระท่อม)

เทศบาลตำบลสนามคลี ครอบคลุมพื้นที่ตำบลสนามคลีทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่ ครอบคลุมพื้นที่ตำบลบ้านไร่ทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสลุด ครอบคลุมพื้นที่ตำบลโคกสลุดทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล ครอบคลุมพื้นที่ตำบลท่าตาลทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ล้อม ครอบคลุมพื้นที่ตำบลไผ่ล้อมทั้งตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก ครอบคลุมพื้นที่ตำบลนครป่าหมากทั้งตำบล

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจงานวิจัยที่มีผู้ศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม มีงานวิจัยที่น่าสนใจและสามารถนำมาประยุกต์หรือบูรณาการเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยดังนี้

เสาวภา ไพทยวัฒน์และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ชุมชนบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม” โดยมุ่งศึกษารูปแบบในการนำมิติทางวัฒนธรรมและแนวทางในการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมชุมชน ผลการศึกษาพบว่าการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมชุมชนในสังคมเมืองทั้งชุมชนซอยโชดาและชุมชนวัดประหาระบือธรรม ๑-๔ พบว่าชื่อของชุมชนกับความสัมพันธ์ด้านประวัติความเป็นมา ก่อนการก่อตั้งเป็นชุมชนตามรูปแบบการบริหารราชการของกรุงเทพมหานครมีความสำคัญในการรวมตัวของคนในชุมชนเป็นลำดับแรก นอกจากนี้ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนมีศูนย์รวมจากกลุ่มคนที่สืบทอดความผูกพันของกลุ่มคนที่อาศัยในพื้นที่มาเป็นเวลายาวนาน โดยมีกลุ่มผู้อาวุโสเป็นกลไกหลักและมีคณะกรรมการบริหารชุมชนที่ทำการจัดกิจกรรมทางสังคมหลายรูปแบบให้ปรากฏอยู่ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง คนในชุมชนจะให้ความร่วมมือด้านการประกอบอาชีพและหารายได้ร่วมกัน มีการสร้างเครือข่ายในชุมชนในลักษณะความเป็นเครือญาติแบบไทยด้านการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และคนในครอบครัวจะนำสมาชิกในครอบครัวเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน กลุ่มคนในชุมชนที่รักและผูกพันกับชุมชนเป็นกลุ่มคนซึ่งมิได้มีแผนในการย้ายออกจากชุมชนเพื่อไปอยู่ในที่อยู่อาศัยแห่งใหม่ คนกลุ่มนี้จะให้ความสำคัญกับการรักษาวัฒนธรรมของชุมชนเป็นพิเศษ แม้ว่าพื้นที่ภายในชุมชนจะมีความคับแคบ แต่คนในชุมชนมีความคุ้นเคยและมีความสุขในด้านการปฏิสัมพันธ์กับผู้ที่รู้จักกันมานาน สังคมเมืองเป็นเพียงรูปแบบภายนอกในการบอกความเป็นชุมชนในเมืองหลวง แต่ในการใช้ชีวิตจริงของคนในชุมชนจะมีความผูกพันเป็นพิเศษในการเข้าร่วมกิจกรรมบ้าน วัดและโรงเรียน ในชุมชนร่วมกับความไม่เคร่งเครียดในการใช้ชีวิตประจำวัน

ชุมพล รอดแจ่ม ได้วิจัยเรื่อง “เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี” มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมาท่องเที่ยว ศึกษาค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยวระยะเวลาที่ใช้ในการท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อคนและเส้นทางท่องเที่ยวเชิง

ศิลปวัฒนธรรม งานวิจัยดังกล่าว เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในลักษณะการสำรวจและสัมภาษณ์ นักท่องเที่ยวในสถานที่ท่องเที่ยว ๗ สถานที่ ๆ ละ ๕ คน รวม ๓๕ คน ได้แก่ (๑) วัดเพลง (๒) วัดโพธิ์ บางโอ (๓) วัดชลอ (๔) วัดบางขุน (๕) วัดบางไกรใน (๖) วัดบางอ้อยช้าง และ (๗) ถนนสายไม้ ดอกไม้ประดับบางกรวย (ถนนบางกรวย-จตุรรม) โดยผลการวิจัยทำให้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมาท่องเที่ยว ได้แก่ คำบอกเล่า การแสวงหาสถานที่ ทำบุญ การมาไหว้พระ การชมโบราณสถานและศึกษาศิลปวัฒนธรรม มีคนรู้จักชักชวนมาให้อาหารปลาทราบจากสื่อออนไลน์ (Internet) เห็นป้ายประชาสัมพันธ์ตามไหล่ทาง มาซื้อสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น หนังสือแนะนำการท่องเที่ยวเป็นเส้นทางผ่านการแนะนำจากรายการโทรทัศน์ และตั้งใจมารับประทานอาหารข้อเสนอแนะจากการศึกษา หน่วยงานราชการในระดับท้องถิ่น ควรมีการสำรวจความต้องการของชุมชนถึงความพร้อมในการปรับปรุงพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวในระยะยาว เพื่อการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หน่วยงานราชการระดับท้องถิ่นหรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนามีการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในด้านการพัฒนาทางกายภาพ ควรมีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์เส้นทางเดินทาง และสาธารณูปโภคต่างๆ ในสถานที่ท่องเที่ยวให้พร้อมสำหรับการบริการนักท่องเที่ยว^{๗๓}

มาฆะ ขิตตะสังคะ และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน” ผลของการศึกษาสรุปได้ว่าชุมชนหมู่บ้านชาติพันธุ์ทั้ง ๑๒ หมู่บ้าน แสดงศักยภาพความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ยังคงรักษาวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมไม่กลืนกลายตามความทันสมัยตามข้อค้นพบ ดังนี้ ๑) ความพร้อมของชุมชนกับการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ๒) การศึกษาผลกระทบระหว่างปัจจัยภายนอกต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนพบมีความสัมพันธ์ทางสถิติอย่างมีนัยสำคัญ ๓) แนวทางการบริหารจัดการการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน การจัดการการบริการด้านที่พักแรม และการจัดการการบริการด้านอาหาร มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ๔) การพัฒนาโครงสร้างคณะกรรมการพัฒนาการท่องเที่ยวและระบบบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ความพร้อมของชุมชนในการแสดงศักยภาพของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ยังคงพึงพิงปัจจัยภายนอกที่เป็นองค์การเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวในการแนะนำการศึกษาและฝึกอบรม การสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยว^{๗๔}

ชายชาญ ปฐมกาญจนา และนรินทร์ สังข์รักษา ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”

^{๗๓} ชุมพล รอดแจ่ม, “เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อำเภอบางกรวย จังหวัดนครปฐม”, รายงานการวิจัย, (วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๖).

^{๗๔} มาฆะ ขิตตะสังคะ และคณะ, “การศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๓).

ผลการวิจัยพบว่า ระดับแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าแรงจูงใจอยู่ในระดับปานกลางทุกด้านเรียงตามลำดับ ดังนี้ ด้านเดินทางด้านสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว ด้านการบริการ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านประชาสัมพันธ์ตามลำดับการเปรียบเทียบระดับแรงจูงใจในการท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่านักท่องเที่ยวที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้ และสถานภาพสมรสแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนนักท่องเที่ยวที่มีภูมิลำเนาแตกต่างกันมีระดับแรงจูงใจการท่องเที่ยวตลาดบางหลวงไม่แตกต่างกัน และแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม พบว่า ควรมีการพัฒนาบุคลากรเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่มีจิตอาสาในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน ด้านการเงินหรืองบประมาณ ควรมีการส่งเสริมสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลหรือท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนงบประมาณในจำนวนที่มากพอ ควรมีการรวมกลุ่มกันในการให้ความช่วยเหลือ ประสานงานและให้ข้อมูล ซึ่งกันและกันเพื่อเป็นเครือข่าย

กนกพร ฉิมพลี ได้วิจัยเรื่อง “แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านตะคุ ตำบลตะคุ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา” ผลการวิจัยพบว่า ๑) การศึกษาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านตะคุ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของชุมชนบ้านตะคุ มี ๒ แห่งที่สำคัญได้แก่ ปราสาทสระหินและวัดหน้าพระธาตุโดยปราสาทสระหินหรือปราสาทหินเป็นปราสาทที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกทางบ้านตะคุและวัดหน้าพระธาตุหรือวัดตะคุวัดหน้าพระธาตุหรือที่ชาวบ้านทั่วไปว่าวัดตะคุ เป็นวัดเก่าแก่ของอำเภอบึงสามพัน ๒) การศึกษาความพร้อมของชุมชนต่อการพัฒนาหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีระดับความพร้อมโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($X=3.24$, $S.D.=1.43$) และเมื่อจำแนกตามอายุ อาชีพและระดับการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุและระดับการศึกษาต่างกันมีความพร้อมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ๓) การศึกษาปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาเป็นหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม พบว่า การจัดการโครงสร้างการบริหารงานด้านการท่องเที่ยวในหมู่บ้านยังไม่มีชัดเจนยังไม่มีการจัดคณะกรรมการดูแลรับผิดชอบอย่างเป็นรูปธรรม และไม่มีรูปแบบการท่องเที่ยวที่ชัดเจน ไม่มีจุดขายที่สามารถดึงดูดเงินจากนักท่องเที่ยวได้

และ ๔) แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม คือ (๑) ด้านการพัฒนาศักยภาพและการวางรูปแบบการบริหารจัดการหมู่บ้านแก้ไขจุดอ่อนของหมู่บ้านโดยหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผู้ที่มีประสบการณ์หรือเชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวมาร่วมเป็นแรงสำคัญเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่บ้านให้มีความรู้ร่วมคิด ร่วมสร้าง ร่วมวางแผน โดยต้องยึดว่าทุกกระบวนการของการพัฒนาต้องให้ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมลงมือปฏิบัติเองทุกขั้นตอน เพื่อสร้างและปลูกฝังความภาคภูมิใจและความเป็นเจ้าของร่วมกันของชาวบ้าน และ (๒) ด้านการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว และด้านการประเมินผล ซึ่งควรจัดให้มีการทดลองการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน โดยมีข้อเสนอแนะที่สำคัญจากการศึกษาวิจัยคือ ควรมีการร่วมกันพัฒนาศักยภาพและการวางรูปแบบการบริหารจัดการหมู่บ้าน

แก้ไขจุดอ่อนของหมู่บ้านโดยเฉพาะในเรื่องของการสร้างกฎกติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับชาวบ้านและนักท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่ยอมรับมากขึ้น ตลอดจนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวนำร่องภายในชุมชน^{๗๕}

เถกิงศักดิ์ ชัยชาญ ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือผลการวิจัยพบว่า พฤติกรรมของนักท่องเที่ยวในส่วนใหญ่มักจะมาท่องเที่ยวเชิงนิเวศแล้ว ๒ – ๓ ครั้งมาท่องเที่ยวในช่วงเดือนตุลาคม-ธันวาคมโดยใช้รถยนต์ส่วนตัวในการเดินทางใช้เวลาในการท่องเที่ยว ๒ – ๓ วันและมากับครอบครัวเป็นส่วนใหญ่ นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่มีความเข้าใจถึงลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแต่ไม่ครบถ้วนโดยเข้าใจว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำเป็นต้องมีความรับผิดชอบต่อการใช้ประโยชน์ในพื้นที่จากการท่องเที่ยวร่วมกันด้านความสัมพันธ์ภายในห่วงโซ่อุปทานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางด้านต้นน้ำกลางน้ำและปลายน้ำพบว่าปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบของห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์กันอย่างชัดเจนในทุกปัจจัยผลการศึกษายังพบผลกระทบทางตรงของปัจจัยด้านต้นน้ำปัจจัยด้านกลางน้ำและปัจจัยด้านปลายน้ำที่มีผลต่อความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวพบว่าปัจจัยด้านการบริหารจัดการหรือปัจจัยด้านต้นน้ำที่มีผลกระทบทางตรงต่อปัจจัยด้านการให้บริการหรือปัจจัยด้านกลางน้ำในภาพรวมของ ๒ แหล่งท่องเที่ยวให้ผลเหมือนกันทั้ง ๓ ปัจจัยเรียงตามลำดับผลกระทบ คือ ปัจจัยด้านประสบการณ์และการปฏิบัติหน้าที่ปัจจัยด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและปัจจัยด้านทรัพยากรและศักยภาพขององค์กรด้านปัจจัยด้านการให้บริการหรือปัจจัยด้านกลางน้ำที่มีผลกระทบทางตรงต่อปัจจัยด้านระดับความพึงพอใจโดยรวมของนักท่องเที่ยวหรือปัจจัยด้านปลายน้ำพบว่ามีความเหมือนและแตกต่างกันใน ๒ แหล่งท่องเที่ยว คือ เหมือนกันในด้านอาหารและงานฝีมือท้องถิ่นที่มีผลกระทบต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยรวมมากที่สุดที่แตกต่างกันคือลำดับรองลงมาเป็นด้านที่พักอาศัยสำหรับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ขณะที่เป็นด้านสถานที่และกิจกรรมสำหรับอุทยานแห่งชาติภูเรือ ด้านปัจจัย ด้านการบริหารจัดการ หรือปัจจัยด้านต้นน้ำที่มีผลกระทบทางตรงต่อปัจจัยด้านระดับความพึงพอใจโดยรวมของนักท่องเที่ยวหรือปัจจัยด้านปลายน้ำพบว่ามีความแตกต่างกันใน ๒ แหล่งท่องเที่ยวโดยเป็นปัจจัยด้านประสบการณ์และการปฏิบัติหน้าที่และปัจจัยด้านคุณลักษณะขององค์กรตามลำดับสำหรับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ ขณะที่เป็นตัวแปรด้านการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและตัวแปรด้านการนำข้อมูลที่ได้รับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ตามลำดับสำหรับอุทยานแห่งชาติภูเรือ จากผลการศึกษาทำให้สรุปได้ว่า การพัฒนาในส่วนใดส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อุปทานจะเกิดผลกระทบต่อส่วนอื่นเสมอ โดยมีผลกระทบมาอย่างน้อยต่างกันทำให้สามารถพิจารณาได้ว่าควรพัฒนาปัจจัยใดก่อนหลังอย่างน้อยเพียงใดเพื่อเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยว^{๗๖}

^{๗๕} กนกพร นิมพลี, “แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านตะคุ ตำบลตะคุ อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา”, *ชุมชนวิจัย*, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙) : ๗-๑๙.

^{๗๖} เถกิงศักดิ์ ชัยชาญ, “การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, *รายงานการวิจัย*, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๖).

นภลัย มีลาและคณะ ได้วิจัยเรื่อง การศึกษาคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษานักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภอมัปพวา จังหวัดสมุทรสงคราม ผลการศึกษาพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนมากรอยละ ๗๕.๔ มีความรู้ความเข้าใจและสามารถตอบคำถามต่อหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้อย่างถูกต้อง โดยปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวได้แก่ อายุการศึกษา สถานภาพการสมรส อาชีพและรายได้ ปัจจัยด้านการรับรู้ข่าวสารได้แก่ ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ และปัจจัยด้านประสบการณ์การท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวที่ชอบสวนแนวทางการประชาสัมพันธ์ การให้ความรู้และเสริมสร้างนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศคุณภาพดีให้มีจำนวนมากขึ้น พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการประชาสัมพันธ์คืออาชีพ รายได้ข้อมูลข่าวสารที่ได้รับ แหล่งข้อมูลข่าวสารและความถี่ในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์^{๗๗}

บุญพา คำวิเศษณ์ ได้วิจัยเรื่อง ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอดะกั่วท่ง จังหวัดพังงาผลการวิจัยพบว่า

๑. ข้อมูลพื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวของหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอดะกั่วท่ง จังหวัดพังงา พบว่า ประชากรเพศหญิงมากกว่าเพศชาย มีอายุระหว่าง ๓๐-๔๐ ปี มากที่สุด การประกอบอาชีพมีอาชีพรับจ้างและทำธุรกิจส่วนตัว มากที่สุด คิดเป็นร้อยละ ๑๗.๕ ข้อมูลพื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยว ชุมชนหมู่บ้านวัดเขาตั้งอยู่ในเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลอย มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ ร้านอาหาร ทางเดินศึกษาธรรมชาติห้องน้ำสาธารณะศาลานั่งพักผ่อน ระบบรักษาความปลอดภัย มีแหล่งน้ำดื่ม น้ำใช้สะดวก ประปาท้องถิ่นประปาภูมิภาคบ่อน้ำดื่ม และน้ำจากธรรมชาติ

๒. แนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าความคิดเห็นต่อองค์ประกอบในด้านการท่องเที่ยวของชุมชนหมู่บ้านวัดเขาในภาพรวมอยู่ในระดับมากซึ่งพบว่า ด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว (Accessibility) อยู่ในระดับมากรองลงมา ได้แก่ ด้านสถานที่ท่องเที่ยวและที่พักแรมเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว (Attractions and Accommodation) ด้านความพร้อมและความรู้ความเข้าใจของชุมชนด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity) และด้านกิจกรรมบริการเบ็ดเตล็ด (Amenity) อยู่ในระดับมาก^{๗๘}

อิทธิพล โกมล ได้วิจัยเรื่อง รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาบ้านวังน้ำมอก อำเภอดะกั่วท่ง จังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาพบว่า

๑. ข้อมูลทั่วไปและความคิดเห็นของนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงส่วนมากช่วงอายุ ๑๖-๒๕ ปี จบการศึกษาระดับปริญญาตรีและนักท่องเที่ยวมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นส่วนใหญ่ เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนและเดินทางมา โดยส่วนมากทางโดย

^{๗๗} นภลัย มีลาและคณะ, “การศึกษาคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณีศึกษานักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภอมัปพวา จังหวัดสมุทรสงคราม”, รายงานการวิจัย, (งบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๕๒, กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๒).

^{๗๘} บุญพา คำวิเศษณ์, “ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอดะกั่วท่ง จังหวัดพังงา”, รายงานการวิจัย, (วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๗).

รถยนต์ส่วนตัว มาพักผ่อนกับกลุ่มเพื่อนหรือผู้ร่วมงานเป็น ซึ่งส่วนมากจะทราบจากเพื่อนหรือคนรู้จัก และจำนวนครั้งของนักท่องเที่ยวที่เคยมาพักผ่อนที่บ้านวังน้ำมอกส่วนมากเคยมาแล้ว ๒ -๓ ครั้ง ระยะเวลาที่อยู่โฮมสเตย์ในบ้านวังน้ำมอก ๒-๓ วัน ด้านค่าใช้จ่ายของนักท่องเที่ยวโดยเฉลี่ยต่อคนนั้น จะอยู่ในระดับมากกว่า ๑,๐๐๐ บาท และส่วนมากต้องการที่จะกลับมาพักผ่อนและท่องเที่ยวอีก นักท่องเที่ยวมีข้อเสนอแนะต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ อยากจะให้มีการบริการทางด้าน นวดแผนโบราณ นวดสปา ปั่นจักรยานและควรมีป้ายบอกทางให้ชัดเจน และป้ายความรู้ทางด้าน แหล่งที่มาของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่งด้วย

๒. รูปแบบของการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่า เกิดการรวมกลุ่มโฮม สเตย์ โดยอาศัยทุนทางสังคมที่เป็นจุดขาย อันได้แก่ ทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน โดยให้นักท่องเที่ยว ได้เข้าพักอาศัยและเก็บค่าที่พักและค่าตอบแทนตามความเหมาะสม เพื่อให้กลุ่มตั้งอยู่ได้อย่างยั่งยืน ชุมชนมีส่วนร่วมต่อการกระบวนกาตั้งแต่การรับรอง การลงทะเบียน การบายศรีสู่ขวัญต้อนรับ การร่วม กิจกรรมท่องเที่ยวตามที่กำหนดไว้ ส่งผลให้ชุมชนมีรายได้ และตระหนักเห็นความสำคัญของ ทรัพยากรธรรมชาติ เกิดความรู้สึกหวงแหนและต้องการอนุรักษ์ไว้ ชุมชนมีอาชีพ รายได้ และเกิด ความเข้มแข็ง สำหรับแนวทางการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ควรดำเนินการใน ๓ ด้าน คือด้านที่พักอาศัย ควรมีการปรับปรุงห้องสุขา และจัดหาที่ทิ้งขยะ ให้ดีขึ้น ด้านสถานที่ท่องเที่ยวและ บริการ ควรจัดทำป้ายบอกทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวที่ต่างๆ ให้ชัดเจน และควรมีการเพิ่มบริการด้าน การนวดแผนโบราณ นวดสปา และด้านบุคลากร ควรมีการจัดอบรมหรือประชุมให้ความรู้เรื่องการ จัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ การจัดการการท่องเที่ยว เชิงนิเวศอย่างเป็นระบบ ต่อเนื่อง และเกิดความยั่งยืน นอกจากนั้น ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้กับ กลุ่มเด็กและเยาวชน ให้เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนกับการจัดการท่องเที่ยวดังกล่าว เพราะเด็กจะได้ สืบทอดการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์นี้ต่อไป^{๗๙}

สุจิตราภรณ์ จุสปาโล ได้วิจัยเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล ผลการศึกษาพบว่า โปรแกรมการท่องเที่ยวสำเร็จรูป ที่เหมาะสมกับชุมชน เพื่อการเรียนรู้วิถีชีวิตความพอเพียงของชาวบ้าน ร่วมกิจกรรมรักษาสันติภาพ สิ่งแวดล้อม เช่น เดินชมปะการัง สัมผัสสัตว์หลากหลายชนิด การเลี้ยงสาหร่ายผมนาง ปลุกหญ้าทะเล อาหารพะยูน ปล่อยพันธุ์ปูม้าไข่ สร้างบ้านปลาการ์ตูน ปลุกปะการังเขากวาง เป็นต้น และบทบาท หน้าที่ของคณะกรรมการฝ่ายต่างๆ เพื่อเอื้อต่อการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน และสร้างรายได้จาก อาชีพเสริมเรื่องการท่องเที่ยว โดยนำร่องที่ชุมชนบ้านบากันใหญ่ หมู่ที่ ๒ ตำบลเกาะสาหร่าย จังหวัด สตูล^{๘๐}

^{๗๙} อธิพัล โกมล, “รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาบ้านวังน้ำมอก อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัด หนองคาย”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๓).

^{๘๐} สุจิตราภรณ์ จุสปาโล, “การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการอุดมการศึกษา (สกอ.) ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๔).

ธีระวัฒน์ แสนคำ ได้ศึกษาเรื่อง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย” พบว่า พื้นที่จังหวัดเลยมีจุดแข็งอยู่ที่แหล่งทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งมีความโดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น และการได้รับการสนับสนุนหรือส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ทั้งการสนับสนุนด้านงบประมาณ การประชาสัมพันธ์และด้านวิชาการ นอกจากนี้ ชุมชนมีรูปแบบสังคมวัฒนธรรมที่มีความสมัครสมานสามัคคี มีโอกาสที่จะทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลยสามารถนำหลักพุทธธรรม “สัปปายะ ๗” มาเสริมยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งมีกลยุทธ์ประกอบด้วย ๑) กลยุทธ์การพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๒) กลยุทธ์การพัฒนาเส้นทางคมนาคม ๓) กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๔) กลยุทธ์การพัฒนาบุคลากรเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ๕) กลยุทธ์การพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานอาหาร ๖) กลยุทธ์การปรับปรุงภูมิทัศน์และการจัดการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับดินฟ้าอากาศ และ ๗) กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์และพัฒนาการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ก็จะทำให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย^{๘๑}

^{๘๑} ธีระวัฒน์ แสนคำ. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย”, วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

บทที่ ๓

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระทู้ที่น่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการคือ ๑) เพื่อเพื่อศึกษาสภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก โดยมีส่วนร่วมของชุมชน และ ๓) เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานทั้งวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในภาคสนาม โดยใช้วิธีวิทยาวิจัยการแบบผสมผสาน ดังนี้

๓.๑.๑ การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study)

ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง หนังสือ รายงานการวิจัย รายงานการประชุม ภาพถ่าย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบ ความสัมพันธ์ กระบวนการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนี้

๓.๑.๑.๑ ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ โดยอาศัยแนวคิด ความรู้ และองค์ประกอบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก เป็นกรอบในการศึกษา

๓.๑.๑.๒ ทำการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน องค์กร/สถาบันในประเทศ

๓.๑.๑.๓ ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก

๓.๑.๑.๔ สรุปผลการศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิด หลักการ และรูปแบบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๑.๒ การศึกษาแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research)

ในภาคสนาม (Field Study) เพื่อทราบถึงแนวคิด หลักการ ความเป็นมา รูปแบบความสัมพันธ์ กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ทั้งในระดับนโยบาย ประชาชน ชุมชน องค์กร/สถาบันการศึกษา ในพื้นที่ โดยมีขั้นตอนการศึกษาค้นคว้า ดังนี้

๓.๑.๒.๑ ทำการศึกษาและคัดเลือกสถานที่และผู้ประกอบการ องค์กร ชุมชน จำนวน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๑.๒.๒ กำหนดองค์ประกอบ และความสอดคล้อง ของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ด้วยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)

๓.๑.๒.๓ ดำเนินการศึกษาวិเคราะห์แนวคิด รูปแบบ จุดเด่น จุดด้อย ปัญหาอุปสรรคของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก การวิเคราะห์เชิงลึก โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิจัย ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมและท่องเที่ยวในชุมชน

๓.๑.๒.๔ สรุปและนำเสนอผลการศึกษาที่ได้ทั้งจากการศึกษาในเชิงเอกสารและภาคสนาม โดยนำมาวิเคราะห์ตามประเด็นที่สำคัญ คือ แนวคิด หลักการ ความเป็นมา การจัดการ จุดเด่น จุดด้อย ปัญหา อุปสรรคของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๑.๒.๕ ยกร่างเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา โดยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และดำเนินการยกร่างยุทธศาสตร์ จากนั้น ก็นำร่างยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา มาเสนอในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และหาข้อสรุป

๓.๑.๒.๖ สรุปผล และอภิปรายผลการศึกษาวิจัย และข้อเสนอแนะ

๓.๒ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยเรื่อง บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ผู้วิจัยใช้เครื่องมือการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๒.๑. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้แทนเครือข่ายที่เข้าร่วมเป็นแกนนำในการสืบค้นภูมิปัญญา และต่อยอดพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐ ได้แก่ พัฒนาชุมชนจังหวัด พัฒนาชุมชนอำเภอ สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัด หน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ สถานศึกษา องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้นำท้องที่ท้องถิ่น ได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และภาคประชาชน ได้แก่ กลุ่มองค์กร ประชาชนชุมชนและเครือข่ายเอกชน จำนวน ๔๐ คน โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามบทบาทในการขับเคลื่อนโครงการเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสู่ความเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจชุมชน เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๒.๒ การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

ผู้วิจัยสนทนากลุ่มเพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา โดยใช้เทคนิคการประชุมแบบมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ (Appreciation Influence Control) ระหว่างผู้มีส่วนได้เสีย หรือ stakeholders ซึ่งผู้วิจัยจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และหาข้อสรุป จากแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ประชาชนชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวท้องถิ่น ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมและการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้อง จากแนวทางการพัฒนาที่สังเคราะห์ขึ้นจากผลการวิจัย เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ หาลักษณะร่วม (Common Character) และข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ที่ควรจะเป็นในปัจจุบัน โดยนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิรวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน ๑๐ คน ได้แก่

๑) พระครูสุนทรกิตติรัตน์ (ประยูร) เจ้าคณะอำเภอบางกระทุ่ม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒) พระครูพิพิธชาภรณ์ (สุทัศน์) เจ้าอาวาสวัดไพรสวรรค์ อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓) นางสาวปณณสิริ ถนอมมิตร หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยว สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก

๔) นายสวาท เขียวขำ พัฒนาการอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๕) นางสาวนิภาพรรณ กาญจนพิทักษ์ วัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก

๖) นายบุญสวน มณีทาโพธิ์ นายกเทศมนตรีตำบลบางกระทุ่ม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๗) นายจรัญ แสงปรางค์ นายกเทศมนตรีตำบลนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๘) นางสาวนีย์ ห้วยหงษ์ทอง กำนันตำบลนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๙) นายวิเชียร ทองสัมฤทธิ์ ตัวแทนผู้ประกอบการธุรกิจกล้วยตาก อำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๐) นางพนม พรหมขานา ตัวแทนผู้ประกอบการสินค้า OTOP อำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

โดยผู้วิจัยจะนำข้อมูลจากการศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย ข้อมูลจากการวิเคราะห์แบบสอบถาม ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และการสนทนากลุ่ม ผู้ทรงคุณวุฒิ นำมาเป็นกรอบการสร้าง “ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” เพื่อที่จะนำมาใช้ในการตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ ๓ ต่อไป

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

การดำเนินการตามโครงการวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” เน้นการศึกษา วิเคราะห์และการมีส่วนร่วมทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย รายงานการประชุมที่เกี่ยวข้อง การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ส่วนการวิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลนั้นเน้นวิธีการ แสวงหาความรู้ จากการตั้งประเด็นหลักในการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก โดยดำเนินการและใช้เครื่องมือที่สำคัญ ได้แก่

๓.๓.๑ แบบการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเชิงคุณภาพ (In-depth Interview Semi-Structure)

เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึกปลายเปิด โดยกำหนด แก่นนำชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง แหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมในอำเภอ บางกระทุ่ม โดยพัฒนาเป็นแบบสัมภาษณ์ที่พัฒนาจากเอกสาร รายงานที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นการสัมภาษณ์ที่เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็นอย่างเสรี ภายใต้รูปแบบการสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบกึ่งทางการ เพื่อให้ประเด็นในการสนทนากว้างขวาง และครอบคลุม วัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีเนื้อหาที่สำคัญ เช่น แนวคิด รูปแบบ จุดเด่น จุดด้อย ปัญหา อุปสรรค และเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา แบบสัมภาษณ์มีประเด็นในการสัมภาษณ์ ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ สภาพบริบททั่วไปทางด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมในอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๒ จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๓ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมใน อำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๔ ยุทธศาสตร์การพัฒนากาท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๕ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนากาท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีอะไรบ้าง

๓.๓.๒ การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group)

โดยดำเนินการร่วมกับแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอบางกระทุ่ม โดยมีประเด็นสนทนา ดังนี้

ประเด็นที่ ๑ สภาพบริบททั่วไปทางด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๒ จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๓ การพัฒนากาท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๔ ยุทธศาสตร์การพัฒนากาท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๕ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนากาท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีอะไรบ้าง

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลที่หลากหลาย เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

๓.๔.๑ การลงพื้นที่ในอำเภอบางกระทุ่ม

โดยการนำของแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนากาท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้วิจัยและผู้ช่วยนักวิจัยลงพื้นที่ด้วยตนเอง

๓.๔.๒ การสัมภาษณ์

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) สำหรับแกนนำชุมชน ผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๔.๓ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร

การรวบรวมข้อมูลจากเอกสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในอำเภอบางกระทุ่ม

๓.๔.๔ การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group)

ประชุมกลุ่มย่อยร่วมกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อศึกษาเกี่ยวกับยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

งานวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” ในการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ที่ใช้เทคนิควิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (In-depth Interview Semi-Structure) และเทคนิคการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นหลัก เมื่อผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลและดำเนินการตรวจสอบข้อมูลแล้ว จากนั้นผู้วิจัยจะได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ตามประเด็นหัวข้อดังนี้

๓.๕.๑ วิเคราะห์สภาพบริบททั่วไปทางด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๕.๒ วิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๓.๕.๓ ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

๓.๕.๒ ศึกษาวิเคราะห์และนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๕.๖ การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความประกอบการบรรยายการพัฒนาชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อให้เห็นสภาพทั่วไป พัฒนาการ และเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อนำไปสู่การประยุกต์ใช้ในระดับนโยบาย ชุมชน และองค์กร

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระทู้หน้าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน และ ๓) เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาปรากฏผลการวิจัยดังนี้

๑. สภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก

๒. การพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

๓. ยุทธศาสตร์การพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๔.๑ สภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก

อำเภอบางกระทู้ในอดีตเคยเป็นพื้นที่ของเมืองโบราณบิหารของเมืองพิษณุโลกในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์เมืองหนึ่ง นั่นก็คือ เมืองนครป่าหมาก ต่อมามีการย้ายที่ว่าการเมืองนครป่าหมากไปตั้งอยู่ที่บริเวณชุมชนตลาดชุมริมน้ำวังทอง (หรือแม่น้ำเข็กไหลไปบรรจบกับแม่น้ำน่านที่บ้านท่าหอ จังหวัดพิจิตร) ภายหลังจากที่เมืองชัยนามซึ่งอยู่ด้านในถูกลดบทบาทลง แล้วเปลี่ยนชื่อใหม่เป็นอำเภอวังทองจนถึงปัจจุบัน ส่วนที่บริเวณเมืองนครป่าหมากเดิมก็ไม่ได้ถูกทิ้งร้างแต่อย่างใด ยังมีผู้คนอาศัยอยู่เหมือนเดิม เพราะย้ายไปเฉพาะส่วนราชการ และยังคงใช้ชื่อชุมชนนครป่าหมากมาจนถึงปัจจุบัน

ต่อมาบางกระทู้ซึ่งเป็นตำบลอยู่ใต้นครป่าหมากลงมามีขนาดชุมชนใหญ่ขึ้น จึงถูกยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอขึ้นกับอำเภอวังทอง และได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอบางกระทู้เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๕๔๙ จากนั้นอำเภอบางกระทู้ก็ได้มีการพัฒนาและเจริญรุ่งเรืองทางด้านต่างๆ เป็นลำดับ เพราะพื้นที่อำเภอบางกระทู้มีแม่น้ำน่านและทางรถไฟผ่านกลางพื้นที่อำเภอ จึงสะดวกต่อการคมนาคมทั้ง ๒ ทาง ส่วนพื้นที่ด้านในก็ยังอาศัยคลองแม่ระกา คลองตายนและแม่น้ำวังทองเป็นเส้นทางคมนาคมเข้าไปด้านในเขตอำเภอวังทองได้อีกด้วย

๔.๑.๑ สภาพบริบททั่วไปของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมใน อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

จากการสำรวจศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธ ศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ” ได้พบแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ที่มีความโดดเด่นและน่าสนใจ มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมได้ ๕ แห่ง ดังนี้

๑. วัดสนามคลีตะวันตก อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันตกในเขตบ้านสนามคลี ตำบลสนามคลี เดิมมีชื่อว่า “วัดกัญชวลีนาราม” สร้างขึ้นเป็นวัดตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง ชาวบ้านเรียกชื่อวัดนี้ว่า “วัดสนามคลี”^๑ และยังมีเรื่องเล่าว่าแถบนี้เป็นสนามคลีของสังข์ทองอีกด้วย เนื่องจากว่าชุมชนสนามคลีมีอยู่ทั้ง ๒ ฝั่งแม่น้ำ ต่อมาได้มีการสร้างวัดขึ้นทางฝั่งตะวันออกเรียกว่า “วัดสนามคลีตะวันออก” แล้วเรียกวัดเดิมว่า “วัดสนามคลีตะวันตก”

ภายในวัดสนามคลีตะวันตกมีโบราณสถานที่เก่าแก่และมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง นั่นก็คือ วิหาร วิหารหลังนี้น่าจะสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีภาพจิตรกรรมทั้งภายในและภายนอก ภายในวิหารมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น ฝีมือช่างท้องถิ่น ภายในองค์พระใช้ไม้โพธิ์เป็นแกนในการปั้น ภาพจิตรกรรมภายในวิหารเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ มีความงดงามและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ภาพเหล่านี้น่าจะเขียนขึ้นในสมัยรัชการที่ ๔-๖ เนื่องจากว่ามีภาพธงช้างเผือกปรากฏอยู่ในงานจิตรกรรมด้วย ตามเสาวิหารจะเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ บนเพดานมีลายดาวเพดานประดับอยู่ทั่วพื้นเพดาน

ที่ผนังมุขด้านหน้าวิหารมีช่องประตูทางเข้าวิหาร ๒ ช่อง ตรงกลางระหว่างช่องประตูเป็นภาพพระพุทธรเจ้า และระหว่างช่องประตูทั้ง ๒ กับริมผนังจะเป็นภาพพระอัครสาวกทั้ง ๒ องค์ คือ พระสารีบุตรและพระโมคคัลลานะ บนกรอบประตูเป็นลายปูนปั้นรูปสิงโตคาบดาบและลายพันธุ์พฤกษาประดับกระจก ที่เสาวิหารด้านหน้ามีลายปูนปั้นเป็นรูปทหารโปรตุเกสแบกปืนและจูงสุนัขประดับอยู่ ๓ เส้า อีกเส้าหนึ่งนั้นลายปูนปั้นชำรุด

นอกจากนี้ยังมีโบสถ์ซึ่งสร้างทับฐานวิหารเก่า ภายในเป็นที่ประดิษฐาน “หลวงพ่อดโต” พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำวัด หลวงพ่อดโตเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ศิลปะอยุธยา ฝีมือช่างท้องถิ่น มีเรื่องเล่าว่า แต่ก่อนได้มีไฟป่าไหม้ลูกกลามมาจนถึงภายในวัด แต่เดิมบริเวณโบสถ์นี้ยังรกอยู่มาก แต่ปรากฏว่าไฟไหม้แต่เพียงบริเวณรอบๆ ไม่ไหม้องค์พระและเนินซากวิหาร สร้างความอัศจรรย์ให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างมาก ชาวบ้านจึงได้ร่วมกันสร้างโบสถ์ขึ้นแล้วอัญเชิญหลวงพ่อดโตประดิษฐานเป็นพระประธาน รอบๆ โบสถ์ยังมีโบสถ์ศาลปะอุยยาตอนปลายปักอยู่หลายใบอีกด้วย^๒

^๑ ธีระวัฒน์ แสนคำ, “บางกระทุ่ม เขตลูกลิมที่กำลังจะถูกเปิดเผย”. เมืองโบราณ, ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๔), หน้า ๔๑.

^๒ จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ, วัฒนธรรมลุ่มน้ำน่าน, (พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔), หน้า ๘๒.

ภาพที่ ๔.๑ วิหารเก่าวัดสนามคลีตะวันตก

ภาพที่ ๔.๒ ภาพพุทธประวัติตอนมารผจญ ที่ผนังตรงข้ามพระประธานในวิหารวัดสนามคลีตะวันตก

ภาพที่ ๔.๓ ภาพธงช้างเผือกที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังวิหารวัดสนามคลีตะวันตก

ภาพที่ ๔.๔ พระประธานในวิหารวัดสนามคลีตะวันตก

๒. วัดไพสุวรรณ อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันออกในเขตบ้านย่านโนนไพร ตำบลบ้านไร่ ชื่อบ้านย่านโนนไพรนั้น แต่เดิมแถบนี้คงมีเนินที่มีต้นไพลขึ้นอยู่มากชาวบ้านจึงเรียกว่า “ย่านโนนไพล” แต่ต่อมากงมีการเขียนเพี้ยนไปเป็นคำว่าไพซึ่งแปลว่าป่าแทนเช่นในปัจจุบัน การที่พบไพลมากนี้ถือเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า บริเวณนี้เคยเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณมาก่อนอย่างแน่นอน เพราะ

ไพลเป็นได้ทั้งอาหารและเป็นสมุนไพรในการรักษาโรค ชาวบ้านในอดีตนิยมปลูกไว้ตามริมรั้วและหัวไร่ปลายนา

วัดไพสุทธธรรมเป็นวัดเก่าแก่ภายในวัดพบโบราณวัตถุสถานที่ที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสำคัญ ๆ เช่น โบสถ์ สันนิษฐานว่าบูรณะขึ้นใหม่จากโบสถ์หลังเก่าสมัยอยุธยาที่มีสภาพทรุดโทรมในปี พ.ศ.๒๔๖๕ เป็นรูปแบบศิลปะคล้ายอาคารทรงโถงสมัยสุโขทัย หันหน้าไปทางตะวันออก ผิดกับวัดอื่นๆในแถบนี้ที่ปกติมักจะหันลงแม่น้ำซึ่งอยู่ทางตะวันตก มีช่อฟ้าเป็นรูปพญานาค ประตูป่าไม้แกะสลักสวยงามเป็นลายนาคเกี้ยวผสมกับลายนกกไม้ฝีมือช่างจากสุโขทัย ตามผนังมีจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติและทศชาติ หน้าบันแกะสลักด้วยไม้เป็นลวดลายต่างๆ ส่วนหลังคามีการบูรณะและเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง รอบโบสถ์มีใบเสมาหินชนวนขนาด ๒ ฟุต หนา ๒ นิ้ว จากรูปแบบแล้วน่าจะ เป็นศิลปะอยุธยาตอนต้น คล้ายกับที่วัดห่มซึ่งอยู่ริมแม่น้ำน่านถัดจากวัดนี้ขึ้นไป^๓

ภายในโบสถ์เป็นที่ประดิษฐาน “หลวงพ่อพะชร” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะจีน ปางฉันทสมอ ขนาดหน้าตักราว ๑๙ นิ้ว คล้ายกับพระฉันทสมอที่วัดอัมรินทร์วรวิหาร กรุงเทพมหานคร ซึ่งกล่าวกันว่าเป็นพระที่ได้มาจากเมืองเวียงจันทน์ในรัชกาลที่ ๓ คราวเดียวกับได้พระบางซึ่งโปรดฯให้นำไปประดิษฐานยังวัดจักรวรรดิราชาวาส และพระแซกคำซึ่งพระราชทานแก่พระยาราชมนตรีไปประดิษฐานเป็นพระประธานที่วัดคฤหบดีฝั่งธนบุรีจนถึงทุกวันนี้ พระฉันทสมอองค์นี้แรกทีเดียวประดิษฐานไว้ในหอพระนาค วัดพระศรีรัตนศาสดาราม ภายหลังจึงพระราชทานไปสำหรับวัดอัมรินทร์วรวิหาร จากการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสวัดทำให้ทราบว่า หลวงพ่อพะชรได้ถูกอัญเชิญมาจากกรุงเทพฯราว ๑๐๐ ปีแล้ว

ภาพที่ ๔.๕ หลวงพ่อพะชร
พระประธานปางฉันทสมอในโบสถ์วัด
ไพสุทธธรรม

^๓ อ้างแล้ว, จีระวัฒน์ แสนคำ, หน้า ๔๐.

สำหรับความเป็นมาของพระพุทธรูปปางฉันทสมณนั้น เกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดฯ ให้สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงค้นคิดพระพุทธรูปปางต่างๆ ขึ้นอีก ๓๔ ปาง โดยอิงเรื่องราวตามพุทธประวัติ หนึ่งในนั้นมีพระปางฉันทสมอนั้นเป็นปางที่มาจากพุทธประวัติ ตอนหลังจากพระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วประทับเสวยวิมุตติสุขอยู่ ๗ วัน เมื่อเสด็จออกจากสมาธิ ท้าวสักกเทวราชได้นำไม้สีพระทนต์กับผลสมอมานถวาย ทรงใช้ไม้สีพระทนต์และเสวยผลสมอนั้น พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าฯ ยังได้โปรดฯ ให้ประดิษฐาน พระปางนี้ไว้ในหอพระสุลาลัยพิมาน วัดพระศรีรัตนศาสดาราม (วัดพระแก้ว) องค์หนึ่งด้วย พระฉันทสมอนจัดเป็นพระพุทธรูปปางที่หาได้ยากปางหนึ่ง ทั้งยังมีพุทธศิลปะแบบจีนอีกด้วย ดังนั้นหลวงพ่อเพชรจึงนับเป็นพระพุทธรูปที่น่าชมและหายากองค์หนึ่งในประเทศไทย

นอกจากนี้ในวัดไพรสุวรรณยังมี หลวงพ่อแผด ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำริดศิลปะสุโขทัย ปางสมาธิหน้าตักกว้าง ๓ ศอก สูง ๔ ศอก และหลวงพ่opakแดง พระพุทธรูปศิลปะอยุธยา ทาปากสีแดง ประดิษฐานที่หอสดมภ์ ที่หน้าโบสถ์ยังมีเจดีย์เก่าอายุราว ๘๐-๑๐๐ ปีอยู่องค์หนึ่ง และที่น่าสนใจคือ มีมณฑปทรงพระปรางค์แบบย่อมุมไม้สิบสององค์หนึ่ง สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นราวสมัยรัชกาลที่ ๖ ฐานกว้างราว ๓ เมตร สูงราว ๔.๕ เมตร ภายในเคยเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูป มีบันไดทางขึ้นก่ออิฐทางทิศตะวันตก^๔

ภาพที่ ๔.๖ โบสถ์วัดไพรสุวรรณ

^๔ อ้างแล้ว, วีระวัฒน์ แสนคำ, หน้า ๔๑.

ภาพที่ ๔.๗ มณฑปทรงพระปรารักษ์แบบย่อมุมไม้สิบสองด้านหน้าโบสถ์วัดไพรสุวรรณ

๓. **วัดโคกสลุต** อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันตก ในเขตบ้านโคกสลุต ตำบลบ้านไร่ เป็นวัดโบราณน่าจะสร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง-ตอนปลาย เดิมชื่อ “วัดโคกสนุก” ต่อมาเพี้ยนเป็นวัดโคกสลุต ภายในวัดมีโบราณวัตถุสถานที่ที่มีรูปแบบสถาปัตยกรรมสำคัญและน่าสนใจ เช่น วิหาร เข้าใจว่าคงได้รับการซ่อมแซมมาหลายครั้งแล้ว เป็นอาคารทรงสูง ยกพื้นก่ออิฐฉาบปูน ตามผนังวิหารมีลายปูนปั้นประดับอยู่บ้างเล็กน้อย ภายในวิหารเป็นที่ประดิษฐาน “หลวงพ่โต” พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะพื้นบ้าน คงซ่อมแซมมาจากองค์เดิมที่น่าจะเป็นศิลปะอยุธยา และมีรอยพระพุทธรูปจำลองหล่อด้วยสำริด ศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประดิษฐานอยู่หน้าพระประธานอีกด้วย

ด้านหลังวิหารเป็นโบสถ์ ซึ่งสร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๐ โดยรื้อโบสถ์หลังเก่าออกแล้วสร้างโบสถ์หลังใหม่นี้ทับ จากการสอบถามชาวบ้านทำให้ทราบว่า ภายในโบสถ์หลังเก่ามีภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องไตรภูมิ พุทธประวัติตอนมารผจญและเทพชุมนุมอยู่ด้วย คงเป็นจิตรกรรมศิลปะสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง แต่อายุโบสถ์เก่านั้นเมื่อดูจากใบเสมาหินชนวนที่เก็บรักษาไว้ในวัด คงสร้างขึ้นในสมัยอยุธยาตอนปลาย

ภาพที่ ๔.๘ โบสถ์เก่าวัดโคกสลอด

สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ไม่ควรพลาดชม นั่นก็คือ หอระฆัง ตั้งอยู่หน้าวัดแต่เดิมมีสภาพชำรุดทรุดโทรมมาก ปัจจุบันได้รับการบูรณะเป็นอย่างดี เป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยม หลังคา ช้อน ๒ ชั้น ยอดเรียวแหลมคล้ายพีระมิด สูงประมาณ ๖ เมตร นอกจากนี้ ที่ศาลาการเปรียญยังเป็นที่เก็บรักษาพระพุทธรูปเก่าแก่ไว้หลายองค์ รวมไปถึงตู้พระธรรมลายรดน้ำ ๑ หลังซึ่งมีฝีมือที่เดียว ไกลกันยังมีรูปปั้นของพระครูสุตการวินิต หรือหลวงปู่ตุ๋ อินทสโร พระเกจิอาจารย์ท้องถิ่นและเป็นอดีตเจ้าอาวาสวัดโคกสลอดอีกด้วย ภายในบริเวณวัดยังมีเจดีย์เก่าอยู่ ๕ องค์ ตั้งอยู่หน้าวัดเป็นเจดีย์ทรงกลมคล้ายศิลปะมอญ ๓ องค์ เจดีย์ย่อมุมไม้สิบสอง ๑ องค์ ส่วนอีก ๑ องค์ เป็นเจดีย์ทรงกลมตั้งอยู่หลังวิหาร^๕

^๕ หวน พันธุ์พันธ์, พิชญ์โลกของเรา, (พระนคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๒๕๑-๑๕๒.

ภาพที่ ๔.๙ หอระฆังโบราณวัดโคกสลด

๔. วัดตายม อยู่ใกล้กับคลองตายมในเขตบ้านวัดตายม ตำบลวัดตายม อำเภอบางกระทุ่ม วัดตายมเป็นชื่อของตำบลวัดตายมและเป็นวัดประจำตำบลวัดตายม ภายในวัดเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อยม พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองชาวบ้านวัดตายมและชาวพิษณุโลก บริเวณวัดตายมมีร่องรอยของชุมชนโบราณที่กระจายกันตามเนินดินริมคลองตายมซึ่งเป็นสาขาของคลองแม่ระกา มีรายงานการพบร่องรอยโบสถ์และเจดีย์หลายแห่ง รวมทั้งเศษภาชนะดินเผาแบบสังคโลกและแบบเผาแกร่ง^๖ วัดตายมคงถูกปล่อยทิ้งร้างมานาน เสนาสนะต่างๆ ล้วนเป็นสิ่งสร้างใหม่ วัดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ ๑๑ เมษายน ๒๕๔๘

^๖ ศรีศักร วัลลิโภดม, เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย, (กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๓๒-๑๓๓.

ภาพที่ ๔.๑๐ พระพุทธรูปหลวงพ่อยม วัดตายม

หลวงพ่อยมเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ปางมารวิชัย มีพุทธลักษณะพุทธศิลป์ที่งดงาม หน้าตักกว้าง ๔ ศอก ๑ คืบ ความสูงจากฐานกลีบบัวถึงยอดพระเศียร ๕ ศอก เป็นพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย มีพุทธลักษณะพระพักตร์เป็นรูปไข่ มีพระขนงโก่ง พระนาสิกเป็นสันและจุ่มลงสวยงามอย่างสุโขทัย แยมพระโอษฐ์อย่างพระพุทธรูปที่พบในเขตเมืองสุโขทัย ชาวบ้านเชื่อว่าหลวงพ่อยมเป็นพี่ของหลวงพ่พระพุทธรูปชินราช มีความศักดิ์สิทธิ์ มีความสวยงาม และเป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบางกระทุ่มและชาวบ้านใกล้เคียงเป็นอย่างมาก ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปีจะมีงานปิดทองหลวงพ่อยม ซึ่งถือเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่งานหนึ่งของอำเภอบางกระทุ่ม

๕. วัดย่านยาว อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันตก ในเขตบ้านย่านยาว ตำบลโคกสลุ อำเภอบางกระทุ่ม เดิมทีบนศาลาการเปรียญวัดย่านยาวเคยมีจิตรกรรมฝาผนังซึ่งเขียนไว้เหนืออาสนสงฆ์ เขียนเป็นภาพเรื่องราวทศชาติชาดก ต่อมาถูกซ่อมและรื้อออกไปแล้ว แต่ภายในวัดยังมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์องค์หนึ่ง ชาวบ้านเรียกว่า “หลวงพ่เพชร”

ภาพที่ ๕.๑๑ พระพุทธรูปหลวงพ่อพะชร วัดย่านยาว

พระพุทธรูปหลวงพ่อพะชร วัดย่านยาว เป็นพระพุทธรูปสำริดประทับนั่งปางมารวิชัย มีพุทธศิลป์คล้ายกับพระพุทธรูปสุโขทัยหมวดใหญ่มีอยู่ทั่วไปเป็นลักษณะศิลปะสุโขทัยโดยเฉพาะ พุทธลักษณะคือ ขมวดพระเกศาเล็ก พระพักตร์รูปไข่ พระขนงโก่ง พระนาสิกงุ้ม พระโอษฐ์อมยิ้มเล็กน้อย พระอังสาใหญ่ บั้นพระองค์เล็ก ครองจีวรห่มเฉียง ชายจีวรยาวลงมาถึงพระนาภี ปลายเป็นเชี้ยวตะขาบ แต่ทว่าส่วนพระรัศมีของหลวงพ่อพะชรองค์เดิมสูญหาย ปัจจุบันชาวบ้านได้ทำพระรัศมีซ่อมใหม่จึงเป็นงานฝีมือช่างพื้นบ้าน พระพุทธรูปหลวงพ่อพะชร วัดย่านยาว ถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอำเภอบางกระทุ่มและใกล้เคียงให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างมากอีกองค์หนึ่ง

ภาพที่ ๔.๑๒ ที่ตั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมสำคัญในอำเภอบางกระทุ่ม

๔.๑.๒ จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

จากการสำรวจศึกษาและสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญของงานวิจัย เรื่อง “บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธ ศาสนาและวัฒนธรรม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” เพื่อวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก สามารถวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ได้ตามตารางดังนี้

ตารางที่ ๔.๑

ข้อมูลการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

จุดแข็ง	จุดด้อย
๑) อำเภอบางกระทุ่มเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่เป็นวัดหรือศาสนสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	๑) ขาดการบริหารจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างสูงสุด
๒) อำเภอบางกระทุ่มเป็นแหล่งผลิตกล้วยตากซึ่งเป็นสินค้าที่ระลึกหรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก	๒) ขาดแนวทางการนำการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมมาขยายฐานทางเศรษฐกิจในท้องถิ่น

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

จุดแข็ง	จุดด้อย
๓) หน่วยงานราชการ เช่น อำเภอบางกระทู้ม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มีความพยายามในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาโดยตลอด	๓) ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือเครือข่ายในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ๔) ขาดการประชุมปรึกษาหารือและทำความเข้าใจกับประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้ประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจและเล็งเห็นคุณค่าตลอดจนรายได้ที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ๕) ขาดแนวทางการพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ๖) ขาดการประเมินผล ตรวจสอบและติดตามผลหลังการทํากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ๗) ขาดการจัดการเพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
โอกาส	อุปสรรค
๑) มีการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสวยงามน่าเที่ยว ตลอดจนพัฒนาเส้นทางคมนาคมให้สามารถเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวได้โดยสะดวก ปลอดภัย และรวดเร็ว ๒) มีการส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมและประเพณีของท้องถิ่น ๓) มีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลบริการนักท่องเที่ยวที่บริเวณสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางกระทู้ม ตลอดจนจัดให้มีสถานที่จำหน่ายของที่ระลึกและจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองในบางโอกาส	๑) นักท่องเที่ยวไม่นิยมมาท่องเที่ยวในอำเภอบางกระทู้ม จังหวัดพิษณุโลก เนื่องจากไม่มีข้อมูลทางด้านการท่องเที่ยวของอำเภอบางกระทู้ม ๒) เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้มมีความโดดเด่นน้อย เมื่อเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในเขตอำเภอเมืองพิษณุโลก และสามารถใช้เวลาในการเยี่ยมชมไม่นาน นักท่องเที่ยวจึงไม่มีการพักค้างคืนด้วย

ตารางที่ ๔.๑ (ต่อ)

โอกาส	อุปสรรค
๔) อำเภอบางกระทู้มอยู่กลางระหว่างอำเภอเมืองพิษณุโลกกับอำเภอเมืองพิจิตร สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมต่อกันได้ โดยอาศัยเส้นทางเรือตามแม่น้ำน่านเป็นการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว	๓) แหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมกระจายอยู่ภายในอำเภอบางกระทู้ม ซึ่งการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ค่อนข้างอยู่ไกลกัน และยังไม่มียุทธศาสตร์ส่งเสริมบริการครบ ๔) ความขัดแย้งทางการเมืองภายในท้องถิ่น ทำให้การดำเนินงานสนับสนุนหรือส่งเสริมการเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมหลายกิจกรรม ต้องยุติหรือหยุดชะงัก ๕) ประชาชนในท้องถิ่นจริงๆ ค่อนข้างมีรายได้จากการท่องเที่ยวน้อย เนื่องจากที่ผ่านมาไม่ค่อยมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอบางกระทู้ม

๔.๒ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสำรวจศึกษาและสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญของงานวิจัย เรื่อง “บางกระทู้มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ม จังหวัดพิษณุโลก” เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน สามารถแยกเป็นประเด็นแยกย่อย ดังนี้

๔.๒.๑ หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเชิงคุณภาพ (In-depth Interview Semi-Structure) และการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ประชาชนชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ม จังหวัดพิษณุโลก และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเป็นอย่างไร ทำให้ได้หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยสรุปว่า

การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมสามารถเป็นผลิตภัณฑ์ในการสร้างรายได้ให้กับท้องถิ่นอำเภอบางกระทู้มได้ นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมของประเทศที่เป็นจุดหมายปลายทางท่องเที่ยวอีกด้วย กระแสการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็น

เชิงบวกที่ชัดเจนที่สุดซึ่งเกิดจากการเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพราะหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมท้องถิ่นว่าเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่น่าเสนอขายให้แก่นักท่องเที่ยวได้ หน่วยงานต่างๆ จึงได้ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนท้องถิ่นรู้ถึงประโยชน์ที่กำลังสูญหาย อนุรักษ์โบราณสถานต่างๆ รวมทั้งพัฒนางานหัตถกรรม ซึ่งล้วนเป็นสิ่งกระตุ้นให้คนท้องถิ่นมีความภาคภูมิใจต่อวัฒนธรรมของตน และมีความตื่นตัวที่จะอนุรักษ์และพัฒนาการตลาดทางวัฒนธรรมโดยร่วมมือกันเป็นหนึ่งเดียว รวมทั้งมีบทบาทในการจัดการหรือการบริหารการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยให้ชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจเลือกที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น รวมทั้งมีบทบาทอย่างยิ่งในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของตน

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำรายได้มหาศาล ส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และกระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แต่ในทางกลับกันก็อาจนำผลเสียที่ทำลายทุนวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนเอง เช่น

การท่องเที่ยวก่อให้เกิดอาชีพใหม่มากมาย ซึ่งทำให้มีความต้องการด้านแรงงานมากขึ้น และมีผลทำให้ลักษณะแรงงานของท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงจากแรงงานทางเกษตรกรรมเป็นแรงงานทางด้านการบริการแทน

การที่นักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่นมีพื้นฐานความเชื่อ วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ก็อาจทำให้คนท้องถิ่นในบางพื้นที่รู้สึกไม่พอใจที่ได้พบเห็นคนที่มีวัฒนธรรมแตกต่างจากตนเข้ามาในท้องถิ่นของตน ในทางกลับกัน นักท่องเที่ยวก็อาจเห็นและเข้าใจความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของคนท้องถิ่นอย่างผิวเผิน ซึ่งทำให้แปลความหมายของสิ่งที่ตนเห็นไปในเชิงลบ และอาจก่อให้เกิดอคติต่อคนท้องถิ่นได้

หากการส่งเสริมการท่องเที่ยวดำเนินไปโดยไม่มีการวางแผนและการประชาสัมพันธ์ที่ดี อาจทำให้คนท้องถิ่นมีวิธีการที่ไม่ถูกต้องในการใช้มรดกทางวัฒนธรรมมาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว เช่น สร้างงานหัตถกรรมหรือผลิตสินค้าที่ระลึกที่มีคุณภาพต่ำและมีราคาถูกเพื่อสนองตอบความต้องการของนักท่องเที่ยวโดยหวังผลกำไรจนไม่ได้รักษาอัตลักษณ์ของหัตถกรรมพื้นเมืองไว้ นอกจากนี้ การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว จะทำให้เกิดวัฒนธรรมปลอมขึ้นเพราะจะมีการดัดแปลงวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเทศกาลและการแสดงพื้นเมืองที่ขึ้นมาใหม่ (Pseudo Event) เพื่อเป็นกิจกรรมหรือการแสดงสำหรับให้นักท่องเที่ยวชมอนุรักษ์วัฒนธรรมหรือเพื่อตอบสนองความศรัทธาที่แท้จริงของคนท้องถิ่น การสร้างเหตุการณ์เพื่อการขายจะส่งผลให้ชุมชนขาดความดั้งเดิมและความน่าดึงดูดใจ

คนท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่มมักจะปรับตัวธรรมชาติและประเพณีท้องถิ่นให้สนองความต้องการและความคุ้นเคยของนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว แต่หากการปรับตัววัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อการค้า (Cultural Commodification) ซึ่งไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตน จะมีผลให้คนท้องถิ่นรับค่านิยมของนักท่องเที่ยวมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นการลอกเลียนแบบพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (Demonstration Effect) และมีผลทำให้คนท้องถิ่นสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์และความดั้งเดิมของตนได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่าหากขาดแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก การท่องเที่ยวจะกลายเป็นดาบสองคมที่นำประโยชน์และผลเสียมาสู่สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งจะส่งผลเชิงลบเป็นลูกโซ่ (Chain Effect) กลับไปยังเศรษฐกิจของชุมชน ด้วยเหตุนี้ ผู้บริหารที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทั้งระดับประเทศและชุมชนจึงได้ทบทวนและพิจารณาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้ดำเนินต่อไปได้อย่างยั่งยืน

๔.๒.๒ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้างเชิงคุณภาพ (In-depth Interview Semi-Structure) และการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ประชาชน ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเป็นอย่างไร ทำให้ได้แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ดังนี้

๔.๒.๒.๑ ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า ชุมชนควรเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ หรือแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อจัดกิจกรรมร่วมกันโดยใส่รายละเอียดรูปแบบของกิจกรรมของแต่ละประเพณีที่ได้ดำเนินร่วมกันมา แต่ไม่ควรทิ้งความเป็นเอกลักษณ์หรือให้คงแบบดั้งเดิม ซึ่งจะช่วยสร้างความสนใจให้นักท่องเที่ยวมากขึ้น อีกทั้ง บันทึกลงในปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัด

๔.๒.๒.๒ ด้านความสามารถในการเข้าถึง มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า วัด เทศบาลและ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนด้านการจัดทำสื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์ แนะนำให้นักท่องเที่ยว ทราบผ่านสื่อต่าง ๆ อีกทั้งควรปรับปรุงเส้นทางให้มีความสะดวกและปลอดภัย มีป้ายบอกทางที่ชัดเจน และเข้าใจง่าย มีบริการรถสามล้อ รถราง รถจักรยาน หรือรถรับจ้างขนาดเล็กที่สามารถเข้าถึงได้ เพื่อชมเมือง ชมวัด และมีแกนนำคอยอำนวยความสะดวกต่อการเดินทางเข้าถึงยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยว

๔.๒.๒.๓ ด้านสิ่งดึงดูดใจ มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า วัดควรจัดประสานงานระหว่าง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวในการช่วยเหลือให้การสนับสนุนในเรื่องการโฆษณา ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก อีกทั้งร่วมกับคนในชุมชนสนับสนุนวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน พร้อมทั้งร่วมกันปรับปรุงบูรณะ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในด้านความสะอาด ความปลอดภัย ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว ส่งเสริมการจัดทำสตรีทอาร์ต จุดถ่ายภาพที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อเป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

๔.๒.๒.๔ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า วัด เทศบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวควรจัดทำป้ายบอกทางหรือสถานที่ต่างๆ เช่น ที่จอดรถหรือจุดบอก ตำแหน่งกิจกรรมการท่องเที่ยว และป้ายแผนที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ชัดเจน จัด

สถานที่ไว้คอยบริการต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เพียงพอ และคอยดูแลรักษาความปลอดภัย คอยอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ

๔.๒.๒.๕ ด้านกิจกรรม มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า ควรสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยว สู่ความเป็นเลิศ ความเป็นโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เช่น จัดงานประเพณี กิจกรรมชุมชนสร้างสรรค์ แสดงวิถีชีวิตชุมชน สถาปัตยกรรมต่าง ๆ และถนนคนเดิน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมวิถีชีวิต จำหน่ายของที่ระลึก ขนมหวานและกล้วยตากที่ผลิตจากคนในชุมชน โดยเผยแพร่ผ่านทางอาสาสมัครมัคคุเทศก์หรือทางระบบออนไลน์

๔.๒.๒.๖ ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า ควรมีการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางด้านการท่องเที่ยวตามจุดแหล่งท่องเที่ยวสำคัญต่าง ๆ จัดทำป้ายสื่อ ความหมายแหล่งท่องเที่ยว และจัดทำ QR Code เรื่องเล่าของแหล่งท่องเที่ยวและข้อมูลของพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นทางเลือกในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและแนะนำข้อมูลทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทราบ

ภาพที่ ๔.๑๓ ตำแหน่งที่ตั้งวัดไพรสุวรรณสามารถเข้าถึงได้ทั้งเส้นทางคมนาคมทางบกและทางเรือ

๔.๓ ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

ที่ผ่านมาชุมชนหลายแห่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจำนวนมากกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ไม่มีคุณภาพ เพราะขาดการจัดการที่เหมาะสมกับสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม สาเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวคือ หน่วยงานต่างๆ และชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทที่ไม่สมดุลในการวางแผน การบริหารงาน และการตลาด ทั้งนี้เพราะแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากได้รับการพัฒนาไปตามนโยบายของรัฐ ซึ่งหน่วยงานส่วนกลางของภาครัฐมักมีบทบาทในการกำหนดนโยบาย วางแผนงาน และดำเนินงาน ในขณะที่ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวมีส่วนร่วมน้อยมาก จึงทำให้ไม่เข้าใจแผนและวิธีการพัฒนาพื้นที่ของตนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ด้วยเหตุนี้ การมีส่วนร่วมอย่างสมดุลระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ เพื่อความยั่งยืน ทั้งนี้การมีส่วนร่วมของทุกกลุ่มต้องครอบคลุมเรื่องการวางแผน และการกำหนดเครื่องมือในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกัน ซึ่งแต่ละประเด็นจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์และสอดคล้องกันอย่างเป็นวงจร ในการวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มนำชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” จึงได้เสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา เพื่อให้ท้องถิ่นนำไปประยุกต์หรือบูรณาการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๔.๓.๑ การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนายุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งพบว่า “สัปปายะ ๗” เป็นหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกได้ เนื่องจากสัปปายะ ๗ เป็นหลักพุทธธรรมอันเป็นสิ่งที่สบาย, สบาย, สบาย, สิ่งเอื้อต่อการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต, สิ่งที่เหมาะสมกัน อันเกื้อหนุนในการเจริญภาวนาให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ซึ่งประกอบไปด้วย

๑. อาวาสสัปปายะ คือ ที่อยู่อันเหมาะสม เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ
๒. โคจรสัปปายะ คือ แหล่งอาหารอันน่าย ที่เที่ยวบิณฑบาตที่เหมาะสม เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป
๓. ภัสสสัปปายะ คือ การพูดคุยที่เหมาะสมกัน เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ในกถา ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ ขำสรวลและสื่อสารที่เอื้อปัญญา
๔. บุคคลสัปปายะ คือ บุคคลที่ถูกต้องเหมาะสมกัน เช่น ไม่มีคนร้าย แต่มีท่านผู้ทรงคุณธรรมทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะสมใจ
๕. โภชนสัปปายะ คือ อาหารที่เหมาะสมกัน เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อสุขภาพ ฉันท/รับประทานไม่ยาก

๖. อุตุสัปปายะ คือ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น

๗. อิริยาปถสัปปายะ คือ อิริยาบถที่เหมาะสม เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่งตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี มีอิริยาบถสมดุล

หลักพุทธธรรม “สัปปายะ ๗” จึงสามารถนำมาปรับบูรณาการใช้ในการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพราะเป็นหลักพุทธธรรมที่มีแนวทางการพัฒนาครอบคลุมทั้งการจัดการบุคลากร สถานที่และสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนได้

การนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์หรือบูรณาการร่วมกับหลักเกณฑ์การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ขององค์การการท่องเที่ยวแห่งโลก (WTO) ในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ถือเป็นการนำแนวคิดของคนในโลกตะวันออกกับคนในโลกตะวันตกมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

ในเกณฑ์การนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำมาเป็นเกณฑ์ในค้นหายุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา จึงเสนอให้มีจุดเน้นไปที่การสร้างกลยุทธ์ที่มีความสอดคล้องกับหลักสัปปายะ ๗ ที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งสามารถสรุปได้ ๔ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ หลักการพัฒนาเชิงพื้นที่หรือการพัฒนาด้านกายภาพ คือ อาวาสสัปปายะ โคจรสัปปายะ อุตุสัปปายะ

ประการที่ ๒ หลักการพัฒนาทรัพยากร คือ บุคคลสัปปายะ โภชนสัปปายะ

ประการที่ ๓ หลักการมีส่วนร่วม คือ ภัตสัปปายะ

ประการที่ ๔ หลักการบริการ คือ อิริยาปถสัปปายะ

การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา มีกระบวนการดำเนินการดำเนินงานดังนี้

๑. กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา (๑ วิสัยทัศน์)

๒. กำหนดพันธกิจการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา (๓ ประการ)

๓. กำหนดเป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา (๓ ข้อ)

๔. กำหนดกระบวนการดำเนินงานเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๔.๑ กลยุทธ์การจัดการเชิงยุทธศาสตร์ (๔ กลยุทธ์)

๔.๒ วิธีการดำเนินงานเชิงกลยุทธ์

๔.๓ การวางแผนเตรียมการด้วยทรัพยากรต่างๆ ที่ใช้ในการดำเนินงาน

๔.๔ การวางแผนและกำหนดบทบาท หน้าที่ ของหน่วยงานของบุคคลที่

๔.๕ การจัดทำแผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

๔.๖ กระบวนการวัด ประเมินผล ความสำเร็จเกี่ยวข้อง

ผลการจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับแกนนำชุมชน ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ในประเด็นยุทธศาสตร์การพัฒนารท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไร ทำให้ได้สาระสำคัญดังนี้

๑. วิสัยทัศน์การพัฒนารท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

“บางกระทุ่ม เมืองแห่งการท่องเที่ยวงเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม”

๒. พันธกิจ : การพัฒนารท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๒.๑ ท้องถิ่นมีบทบาทในการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวงเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

๒.๒ ท้องถิ่นมีหน้าที่สร้างเสริมความรู้และทัศนคติที่ดีของบุคลากรในชุมชนในการปฏิบัติหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวงเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๒.๓ ท้องถิ่นมีความรับผิดชอบในการกำกับดูแลมาตรฐานในการจัดการด้านการท่องเที่ยวงเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบและเกิดความยั่งยืน

๓. เป้าหมายเชิงยุทธศาสตร์การพัฒนารท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๑ เพื่อให้ระบบการบริหารงานของท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนารท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๒ เพื่อให้ระบบการบริการของท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนารท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๓.๓ เพื่อให้ระบบงานการสนับสนุนของท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนารท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๔. กระบวนการดำเนินการเชิงยุทธศาสตร์

ท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ควรมีการกำหนดกลยุทธ์เพื่อบริหารงานเชิงยุทธศาสตร์ให้เกิดการพัฒนารท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ดังนี้

๔.๑ กลยุทธ์การพัฒนาด้านกายภาพ (อวาสสัปปายะ โคจรสัปปายะ อุตุสัปปายะ)

๔.๒ กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากร (บุคคลสัปปายะ โภชนสัปปายะ)

๔.๓ กลยุทธ์การมีส่วนร่วม (ภัสสสัปปายะ)

๔.๔ กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์และบริการ (อิริยาปถสัปปายะ)

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ได้ดังนี้

๔.๓.๒ กลยุทธ์การพัฒนาด้านกายภาพ

๔.๓.๒.๑ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์

๑) เพื่อปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้
เกิดความยั่งยืน

๒) เพื่อให้สถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เกิด
ความดึงดูดนักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

๓) เพื่อทุกภาคส่วนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง
พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๔.๓.๒.๒ กระบวนการดำเนินงาน

ขั้นที่ ๑ สร้างความรู้ในการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิง
พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น

ขั้นที่ ๒ สร้างความเชื่อในการนำความรู้ด้านการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยว
มาบูรณาการกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ขั้นที่ ๓ วางแผนการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิง
พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

ขั้นที่ ๔ ดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิง
พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมตามที่ได้วางแผนในทุกขั้นตอน

ขั้นที่ ๕ ประเมินความสำเร็จด้วยความพึงพอใจของบุคลากร ประชาชน
และนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

๔.๓.๒.๓ การวางแผนเตรียมการด้านทรัพยากรต่างๆ

๑) ห้องประชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดการอบรมและประชุม

๒) คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการประชุม

๓) กิจกรรม ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน

๔) แบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้
ส่วนเสีย ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

๕) ข้อมูลด้านการบริหาร บริการ และการสนับสนุนการทำงานด้าน
ต่างๆ

๔.๓.๒.๔ การมอบหมายบทบาท หน้าที่ของหน่วยงาน/บุคคลในการดำเนินกลยุทธ

๑) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน เปิดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร

๒) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๓) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๔) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ประชา สัมพันธ์ประสานงาน เชิญชวนประชาชนทุกภาคส่วนเข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และประเมินผลโครงการ

๔.๓.๒.๕ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

๑) แผนงานการพัฒนาด้านกายภาพ

ตารางที่ ๔.๒

แผนงานการพัฒนาด้านกายภาพ

สาระสำคัญของแผนงาน	วัตถุประสงค์และเป้าหมาย	วิธีการ	ระยะเวลาดำเนินการ	งบประมาณ
๑. สถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้รับการปรับปรุงและพัฒนาเพื่อตอบสนองการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน	๑. เพื่อปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน ๒. เพื่อให้สถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เกิดความดึงดูดนักท่องเที่ยวมากขึ้น	หน่วยงานดำเนินการเอง หรือ ร่วม กับ หน่วยงานอื่น โดยวิธีการ ดังนี้ ๑. ฝึกอบรม ๒. ประชุมเชิงปฏิบัติการ/สัมมนา/วางแผน ๓. ศึกษาดูงาน ๔. การลงมือดำเนินการในเชิงพื้นที่	พ.ศ.๒๕๖๗-๒๕๖๙	งบ อปท. หรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒) โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านกายภาพ

ตารางที่ ๔.๓

โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านกายภาพ

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
๑. อบรมให้ความรู้ในหลักการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร	เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจในหลักการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้อบรมผ่านแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจในหลักการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	๑๐๐,๐๐๐	ผู้รับการอบรมนำความรู้และหลักการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมมาปรับใช้ในการบริหารงานอย่างเต็มที่
๒. โครงการศึกษาดูงาน อบท. ที่ได้รับรางวัลด้านการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยว	เพื่อสร้างแรงจูงใจในการปรับปรุงพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้เข้าร่วมโครงการมีแรงจูงใจในการปรับปรุงพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน	๒๐๐,๐๐๐	องค์กรได้รับรางวัลด้านการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

ตารางที่ ๔.๓ (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
๒. โครงการศึกษาดูงาน อปท. ที่ได้รับรางวัลด้านการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยว	เพื่อสร้างแรงจูงใจในการปรับปรุงพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้เข้าร่วมโครงการมีแรงจูงใจในการปรับปรุงพัฒนา การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน	๒๐๐,๐๐๐	องค์กรได้รับรางวัลด้านการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
๓. ประชุมชี้แจงและรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	เพื่อนำเสนอหลักการพัฒนาความรู้และรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนในการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้เข้าร่วมประชุมเข้าใจหลักการพัฒนาและร่วมแสดงความคิดเห็นในการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	๑๐๐,๐๐๐	ประชาชนเข้าใจหลักการพัฒนาและมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
๔. โครงการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในท้องถิ่น	เพื่อปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นให้เกิดความเหมาะสม	สถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้รับการพัฒนาให้เกิดความเหมาะสมและดึงดูดนักท่องเที่ยว	๕,๐๐๐,๐๐๐	ประชาชนและนักท่องเที่ยวเกิดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของตน พร้อมต้อนรับนักท่องเที่ยว

๔.๓.๒.๕ การวัดและประเมินผลเชิงกลยุทธ์

- ๑) ร้อยละของความเข้าใจและการนำหลักการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของบุคลากรและประชาชนในท้องถิ่น
- ๒) ร้อยละความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการ

๔.๓.๓ กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากร

๔.๓.๓.๑ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์

- ๑) เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการหลักการผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวในงานสนับสนุนของหน่วยงานในท้องถิ่น
- ๒) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากรและประชาชนในการสนับสนุนการบริหารและการบริการของหน่วยงานในท้องถิ่น ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๔.๓.๓.๒ กระบวนการดำเนินงาน

- ขั้นที่ ๑ สร้างความรู้ในหลักการบริการในการสนับสนุนการบริหารและการให้บริการด้านการท่องเที่ยววัฒนธรรมของหน่วยงานในท้องถิ่น
- ขั้นที่ ๒ สร้างความเชื่อในหลักการบริการในการสนับสนุนการบริหารและการให้บริการด้านการท่องเที่ยววัฒนธรรมของหน่วยงานในท้องถิ่น
- ขั้นที่ ๓ อบรมเชิงปฏิบัติการในการนำหลักการบริการด้านการท่องเที่ยวมาประยุกต์ใช้ในงานสนับสนุน
- ขั้นที่ ๔ สร้างแนวทางการดำเนินงานร่วมกันของคนในองค์กรให้มีการปฏิบัติหน้าที่ที่ยึดหลักการบริการในการปฏิบัติหน้าที่ในงานสนับสนุนในทุกฝ่ายเพื่อการให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่ดี
- ขั้นที่ ๕ อบรมเชิงปฏิบัติการมัคคุเทศก์ท้องถิ่น เพื่อการเป็นผู้นำชมที่ดี
- ขั้นที่ ๖ ประเมินผลความสำเร็จของโครงการ และกิจกรรมต่างๆ

๔.๓.๓.๓ การวางแผนเตรียมการด้านทรัพยากรต่างๆ

- ๑) ห้องประชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดการอบรมและประชุม
- ๒) คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการประชุม
- ๓) กิจกรรม ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน
- ๔) แบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ
- ๕) ข้อมูลด้านการบริหาร บริการ และการสนับสนุนการทำงานด้านต่างๆ

๔.๓.๓.๔ การมอบหมายบทบาท หน้าที่ของหน่วยงาน/บุคคลในการดำเนินกลยุทธ์

- ๑) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมให้ความรู้ในหลักการบริการในการสนับสนุนการบริหารและการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นแก่บุคลากรทุกคน

๒) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมเชิงปฏิบัติการในการนำหลักการบริการด้านการท่องเที่ยวมาประยุกต์ใช้ในงานสนับสนุน

๓) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในการระดมความคิดเห็น

๔.๓.๓.๕ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

๑) แผนงานการพัฒนาด้านการพัฒนาทรัพยากร

ตารางที่ ๔.๔

แผนงานการพัฒนาด้านการพัฒนาทรัพยากร

สาระสำคัญของ แผนงาน	วัตถุประสงค์และ เป้าหมาย	วิธีการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	งบประมาณ
๑. เสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจและ ส่งเสริมในการให้ บริการด้านการ ท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมของของ หน่วยงานในท้องถิ่น เพื่อให้การบริการแก่นักท่องเที่ยวเป็นไป ด้วยความรวดเร็ว มี ประสิทธิภาพ และ เป็นที่ประทับใจ	๑. เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในการนำ หลักการบริการมา ประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมของ ของหน่วยงานใน ท้องถิ่น ๒. เพื่อให้บุคลากรทำ หน้าที่บริการและ สนับสนุนการทำ กิจกรรมต่างๆ ด้วย ความเข้าใจ	ดำเนินการเองหรือ ร่วมกับหน่วยงานอื่น โดยวิธีการ ดังนี้ ๑. ฝึกอบรม ๒. ประชุมเชิง ปฏิบัติการ/สัมมนา	พ.ศ.๒๕๖๗- ๒๕๖๘	งบ อปท. หรือ หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง

๒) โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการพัฒนาทรัพยากร

ตารางที่ ๔.๕

โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการพัฒนาทรัพยากร

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
๑.โครงการอบรมให้ความรู้ในหลักการบริการในการสนับสนุนการบริหารและการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจในหลักการบริการในการสนับสนุนการบริหารและการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้อบรมผ่านแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจหลักการบริการ	๑๐๐,๐๐๐	ผู้รับการอบรมมีความเข้าใจและนำหลักการบริการมาปรับใช้ปฏิบัติงานตามหน้าที่ของตนอย่างเต็มที่
๒.โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการในการนำหลักการบริการด้านการท่องเที่ยวมาประยุกต์ใช้ในงานสนับสนุน	เพื่อให้บุคลากรทำหน้าที่บริการและสนับสนุนการทำกิจกรรมต่างๆ ด้านการท่องเที่ยวด้วยความเข้าใจ	ผู้อบรมสามารถนำความรู้ด้านการบริการมาใช้ในการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม	๑๐๐,๐๐๐	รางวัลด้านการเป็นองค์กรที่ให้บริการที่ดีเยี่ยมแก่ประชาชนและนักท่องเที่ยว
๓.โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการมัคคุเทศก์ท้องถิ่น	เพื่อให้บุคลากรและประชาชนมีความรู้และสามารถถ่ายทอดความรู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นให้กับนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพ	ผู้อบรมผ่านแบบทดสอบความรู้ที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นและหลักการบริการให้กับนักท่องเที่ยว	๓๐๐,๐๐๐	ใบอนุญาตมัคคุเทศก์นำเที่ยวเฉพาะพื้นที่ จากกระทรวงท่องเที่ยวและกีฬา

๔.๓.๓.๖ การวัดและประเมินผลเชิงกลยุทธ์

- ๑) ร้อยละของความพึงพอใจของบุคลากร
- ๒) ร้อยละความพึงพอใจของประชาชนและนักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการ

๔.๓.๔ กลยุทธ์การมีส่วนร่วม

๔.๓.๔.๑ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์

เพื่อทุกภาคส่วนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๔.๓.๔.๒ กระบวนการดำเนินงาน

ขั้นที่ ๑ สร้างความรู้ในหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร

ขั้นที่ ๒ สร้างความเชื่อในการนำความรู้ด้านการมีส่วนร่วมสามารถนำมาบูรณาการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้

ขั้นที่ ๓ ประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

ขั้นที่ ๔ สร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น

ขั้นที่ ๕ ประเมินความสำเร็จด้วยความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

๔.๓.๔.๓ การวางแผนเตรียมการด้านทรัพยากรต่างๆ

- ๑) ห้องประชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดการอบรมและประชุม
- ๒) คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการประชุม
- ๓) กิจกรรม ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน
- ๔) แบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

๕) ข้อมูลด้านการบริหาร บริการ และการสนับสนุนการทำงานด้านต่างๆ

๔.๓.๔.๔ การมอบหมายบทบาท หน้าที่ของหน่วยงาน/บุคคลในการดำเนินกลยุทธ์

๑) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน เปิดอบรมให้มีความรู้เกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร

๒) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๓) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม

๔) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ประชา สัมพันธ์ ประสานงาน เชิญชวนประชาชนทุกภาคส่วนเข้าร่วมประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

๔.๓.๔.๕ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

๑) แผนงานการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม

ตารางที่ ๔.๖

แผนงานการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม

สาระสำคัญของ แผนงาน	วัตถุประสงค์และ เป้าหมาย	วิธีการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	งบประมาณ
๑. เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน มาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อให้การบริการ การบริหาร กิจกรรมและโครงการต่างๆ เป็นไปด้วยความรวดเร็ว และมีประสิทธิผล	๑. เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการนำหลักการมีส่วนร่วมมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ของหน่วยงานในท้องถิ่น ๒. เพื่อสร้างความร่วมมือของคนในชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมด้วยการสร้างเครือข่ายของภาคส่วนต่างๆ ที่ทำหน้าที่บริการและสนับสนุนการทำกิจกรรมต่างๆ ด้วยความเข้าใจในปัญหาเป็นอย่างดี และต่อเนื่อง	ดำเนินการเองหรือร่วมกับหน่วยงานอื่น โดยวิธีการ ดังนี้ ๑. ฝึกอบรม ๒. ประชุมเชิงปฏิบัติการ/สัมมนา ๓. สร้างเครือข่าย ๔. จัดนิทรรศการ ร่วมคิดร่วมทำของคนในชุมชน	พ.ศ.๒๕๖๗-๒๕๖๘	งบ อปท. หรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๒) โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม

ตารางที่ ๔.๗

โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการมีส่วนร่วม

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
๑. โครงการอบรมให้มีความรู้เกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร	เพื่อให้บุคลากรมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้อบรมผ่านแบบทดสอบความรู้ความเข้าใจหลักการมีส่วนร่วม	๑๐๐,๐๐๐	ผู้รับการอบรมมีความเข้าใจและนำหลักการมีส่วนร่วมมาปรับใช้ในการปฏิบัติงานของตนอย่างเต็มที่
. ประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากรผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้ร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็นอันมีประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	๕๐,๐๐๐	แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม
๓. สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	เพื่อสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนและสร้างเครือข่ายภาคประชาสังคมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม	ผู้เข้าร่วมโครงการร่วมคิด ร่วมสร้างแนวทางในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง	๑๕๐,๐๐๐	

ตารางที่ ๔.๗ (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
		พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม		สินค้าที่ระลึก

๔.๓.๔.๖ การวัดและประเมินผลเชิงกลยุทธ์

๑) ร้อยละของความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่น

๒) ร้อยละความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการ

๔.๓.๕ กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์และบริการ

๔.๓.๕.๑ เป้าหมายเชิงกลยุทธ์

๑) เพื่อสร้างการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธ ศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ทันสมัยและเข้าถึงนักท่องเที่ยวทุกวัย

๒) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชนในการพัฒนาการให้บริการที่สะดวก รวดเร็วและเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว

๔.๓.๕.๒ กระบวนการดำเนินงาน

ขั้นที่ ๑ สร้างความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาสัมพันธ์และหลักการบริการที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชน

ขั้นที่ ๒ สร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชนในการพัฒนาการให้บริการที่สะดวก รวดเร็วและเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว

ขั้นที่ ๓ อบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบและสร้างสื่อประชาสัมพันธ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

ขั้นที่ ๔ ดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ห้องสุขา สถานที่จอดรถ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น

ขั้นที่ ๕ ประเมินความสำเร็จด้วยความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชนในท้องถิ่นและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

๔.๓.๕.๓ การวางแผนเตรียมการด้านทรัพยากรต่างๆ

๑) ห้องประชุม เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการจัดการอบรมและประชุม

๒) คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ที่จำเป็นต้องใช้ในการประชุม

๓) กิจกรรม ที่จะให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกภาคส่วน

๔) แบบประเมินความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ประชาชนและนักท่องเที่ยวที่มาใช้บริการ

๕) ข้อมูลด้านการบริหาร บริการ และการสนับสนุนการทำงานด้านต่างๆ

๔.๓.๕.๔ การมอบหมายบทบาท หน้าที่ของหน่วยงาน/บุคคลในการดำเนินกลยุทธ์

๑) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมให้ความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาสัมพันธ์และหลักการบริการที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชน

๒) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมสร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชนในการพัฒนาการให้บริการที่สะดวก รวดเร็วและเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว

๓) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน จัดอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบและสร้างสื่อประชาสัมพันธ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น

๔) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ห้องสุขา สถานที่จอดรถ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น

๕) มอบหมายให้ส่วนงานที่เกี่ยวข้องของหน่วยงาน ประสานงานหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าร่วมในการระดมความคิดเห็น

๔.๓.๕.๕ แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม

๑) แผนงานการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์และบริการ

ตารางที่ ๔.๘

แผนงานการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์และบริการ

สาระสำคัญของแผนงาน	วัตถุประสงค์และเป้าหมาย	วิธีการ	ระยะเวลาดำเนินการ	งบประมาณ
๑. ส่งเสริมการสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาสัมพันธ์และหลักการบริการ เพื่อให้บุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชน มีความรู้ความสามารถ	๑. เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจในการนำหลักการประชาสัมพันธ์และหลักการบริการมาประยุกต์ใช้ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น	ดำเนินการเองหรือร่วมกับหน่วยงานอื่น โดยวิธีการ ดังนี้ ๑. ฝึกอบรม ๒. ประชุมเชิงปฏิบัติการ/สัมมนา	พ.ศ.๒๕๖๗-๒๕๖๘	งบ อปท. หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ตารางที่ ๔.๘ (ต่อ)

สาระสำคัญของ แผนงาน	วัตถุประสงค์และ เป้าหมาย	วิธีการ	ระยะเวลา ดำเนินการ	งบประมาณ
ในการปฏิบัติหน้าที่ ในด้านการประชาสัมพันธ์และบริการ อย่างมีประสิทธิภาพ	๒. เพื่อสร้างความ รับผิดชอบร่วมกันของ บุคลากรผู้ประกอบการ และประชาชน ในการ ประชาสัมพันธ์และ ให้บริการทางด้าน ท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมร่วมกัน	๓. สร้าง เครือข่าย ๔. การลงมือ ดำเนินการใน เชิงพื้นที่	พ.ศ.๒๕๖๗- ๒๕๖๘	งบ อปท. หรือ หน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง

๒) โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์และบริการ

ตารางที่ ๔.๙

โครงการ/กิจกรรมการพัฒนาด้านการประชาสัมพันธ์และบริการ

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิต โครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่ คาดว่าจะ ได้รับ
๑. โครงการอบรมให้ ความรู้ความเข้าใจใน หลักการประชาสัมพันธ์และหลักการ บริการที่เหมาะสม ต่อการจัดการ ท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรมให้แก่ บุคลากร ผู้ประกอบการ และประชาชน	เพื่อให้บุคลากร ผู้ประกอบการ และชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจในหลักการ ประชาสัมพันธ์และ หลักการบริการที่ เหมาะสมต่อการ จัดการท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนาและ วัฒนธรรม	ผู้อบรมผ่าน แบบทดสอบ ความรู้ความเข้าใจ ในหลักการ ประชาสัมพันธ์ และหลักการ บริการที่ เหมาะสมต่อ การจัดการ ท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนา และวัฒนธรรม	๑๐๐,๐๐๐	ผู้รับการ อบรม สามารถนำ หลักการ ประชาสัมพันธ์ และหลักการ บริการที่ เหมาะสมต่อ การจัดการ ท่องเที่ยว ประยุกต์ใช้ อย่างเต็มที่

ตารางที่ ๔.๙ (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
๒. โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อออกแบบและสร้างสื่อประชาสัมพันธ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น	เพื่อให้บุคลากรผู้ประกอบการ เยาวชน และประชาชนสามารถออกแบบและสร้างสื่อประชาสัมพันธ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้	สื่อประชาสัมพันธ์การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆ	๑๕๐,๐๐๐	ประชาชนและเยาวชนรุ่นใหม่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนผ่านการสร้างสรรค์สื่อประชาสัมพันธ์ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น
๓. โครงการนิทรรศการเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นโดยคนท้องถิ่น	เพื่อสร้างแรงจูงใจของคนท้องถิ่นในการนำหลักประชาสัมพันธ์และหลักการบริการมาใช้ให้เกิดเป็นรูปธรรมและมีประสิทธิผล	บุคลากรและคนท้องถิ่นเกิดแรงจูงใจในการนำหลักประชาสัมพันธ์และหลักการบริการเป็นแนวทางในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมร่วมกัน	๓๐๐,๐๐๐	เกิดการจัดนิทรรศการเป็นประจำทุกปีและต่อเนื่องไปในลักษณะงานเทศกาลของท้องถิ่น
๔. โครงการปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว	เพื่อปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว	ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกสบายสะอาด ถูกสุข	๓,๐๐๐,๐๐๐	ประชาชนและนักท่องเที่ยวเกิดความ

ตารางที่ ๔.๙ (ต่อ)

โครงการ/กิจกรรม	วัตถุประสงค์	เป้าหมาย (ผลผลิตโครงการ)	งบประมาณ (บาท)	ผลลัพธ์ที่คาดว่าจะได้รับ
	เช่น ห้องสุขา สถานที่จอดรถ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น	ลักษณะ มีความเหมาะสมและปลอดภัย		ประทับใจปลอดภัยและต้องการกลับมาเที่ยวชมอีก

๔.๓.๕.๖ การวัดและประเมินผลเชิงกลยุทธ์

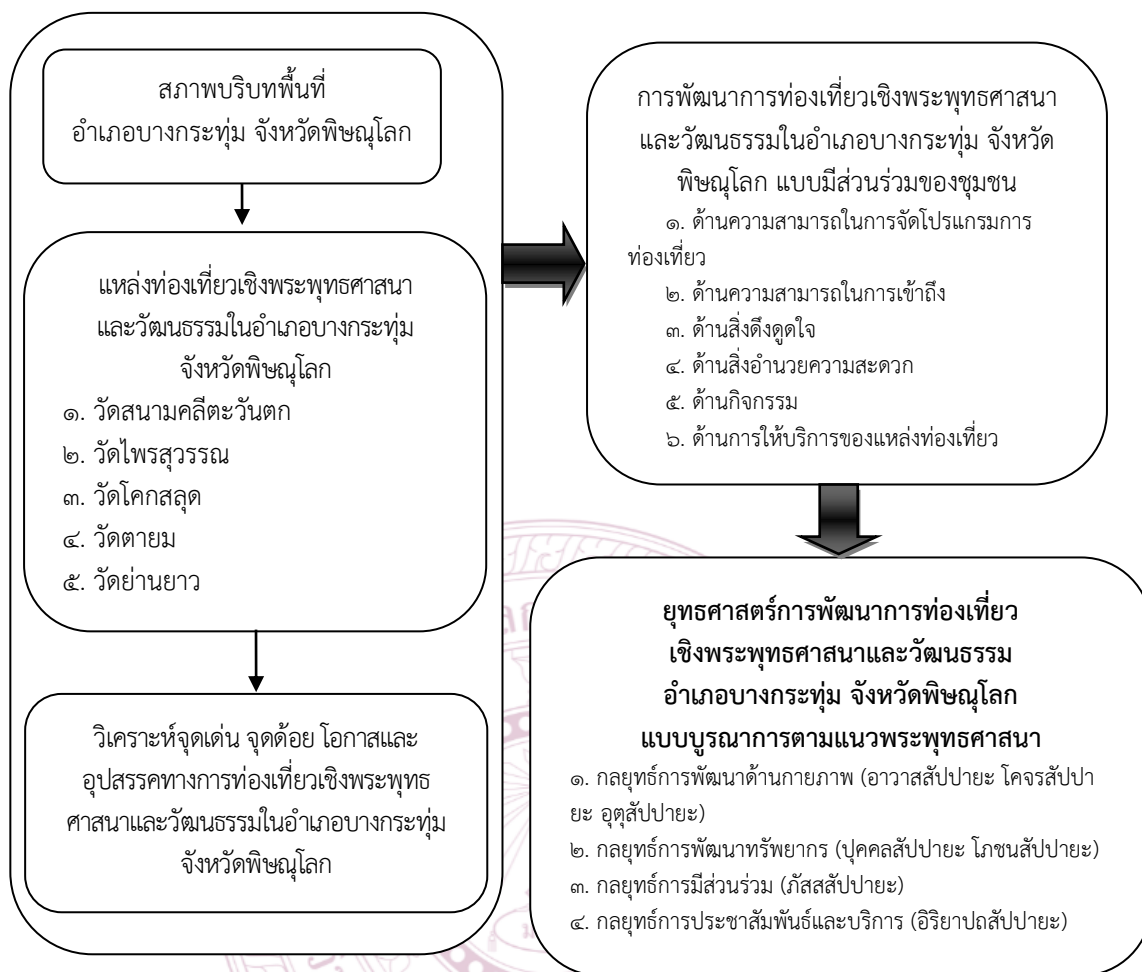
๑) ร้อยละของความพึงพอใจของบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่น

๒) ร้อยละความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวผู้มาใช้บริการ

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระทู้มน้ำนม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน และ ๓) เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

ผลจากการศึกษา สามารถสรุปผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระทู้มน้ำนม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทู้ จังหวัดพิษณุโลก” เป็นแผนผังองค์ความรู้ได้ดังนี้

แผนภาพที่ ๔.๑ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากแผนผังที่ ๔.๑ พบว่า กรอบความคิดบทสรุป (Conceptualize) ของยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา คือ

๑. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ต้องอาศัยข้อมูลจากสภาพบริบทและแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ที่มีศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก จากนั้นจึงนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งประกอบด้วย ๑) ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว ๒) ด้านความสามารถในการเข้าถึง ๓) ด้านสิ่งดึงดูดใจ ๔) ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ๕) ด้านกิจกรรม และ ๖) ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว

๒. ในยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา จะประกอบไปด้วย ๔ กลยุทธ์ ซึ่ง

เป็นการบูรณาการตามหลักสัปปายะ ๗ ได้แก่ ๑) กลยุทธ์การพัฒนาด้านกายภาพ (อาวาสสัปปายะ โคจรสัปปายะ อุตุสัปปายะ) ๒) กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากร (บุคคลสัปปายะ โภชนสัปปายะ) ๓) กลยุทธ์การมีส่วนร่วม (ภัสสสัปปายะ) และ ๔) กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์และบริการ (อิริยาปถสัปปายะ) ซึ่งจะส่งผลทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก อย่างยั่งยืนต่อไป

บทที่ ๕

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระท่อมท่าข้าม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาก่อตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อศึกษาสภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อพัฒนาก่อตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน และ ๓) เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาก่อตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระท่อมท่าข้าม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาก่อตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก” คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาสภาพบริบททั่วไปของแหล่งตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก วิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก รวมทั้งศึกษาการพัฒนาก่อตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก จากเอกสารและการศึกษาเชิงคุณภาพภาคสนามในพื้นที่ศึกษาแบบมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาก่อตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ทำให้ได้ผลการวิจัย ดังนี้

๕.๑.๑ สภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก

ผลการศึกษาสภาพบริบททั่วไปของแหล่งตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ในท้องที่อำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก มีแหล่งตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและน่าสนใจ มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งตั้งเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมได้ ๕ แห่ง ดังนี้

๑. วัดสนามคลีตะวันตก อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันตกในเขตบ้านสนามคลี ตำบลสนามคลี ภายในวัดสนามคลีตะวันตกมีโบราณสถานที่เก่าแก่และมีความสำคัญ คือ วิหาร ซึ่งสันนิษฐานว่าน่าจะสร้างในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น มีภาพจิตรกรรมทั้งภายในและภายนอก ภายในวิหารมีพระประธานเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น ฝีมือช่างท้องถิ่น ภาพจิตรกรรมภายในวิหารเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ มีความงดงามและน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง ภาพเหล่านี้จะเขียนขึ้นในสมัยรัชการที่ ๔-๖ เนื่องจากว่ามีภาพช่องข้างเผือกปรากฏอยู่ในงานจิตรกรรมด้วย ตามเสาวิหารจะเป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ บนเพดานมีลายดาวเพดานประดับอยู่ทั่วพื้นเพดาน นอกจากนี้ ยังมีโบสถ์ซึ่งสร้างทับฐานวิหารเก่า ภายในเป็นที่ประดิษฐาน

“หลวงพ่อดโต” พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดซึ่งเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นลงรักปิดทอง ปางมารวิชัย ศิลปะอยุธยา ฝีมือช่างท้องถิ่น

๒. วัดไพรสุวรรณ อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันออกในเขตบ้านย่านโนนไพร ตำบลบ้านไร่ วัดไพรสุวรรณเป็นวัดเก่าแก่ภายในวัดพบโบราณวัตถุสถานที่รูปแบบสถาปัตยกรรมสำคัญ ๆ เช่น โบสถ์ สันนิษฐานว่าบูรณะขึ้นใหม่จากโบสถ์หลังเก่าสมัยอยุธยาที่มีสภาพทรุดโทรมในปี พ.ศ. ๒๔๖๕ เป็นรูปแบบศิลปะคล้ายอาคารทรงโถงสมัยสุโขทัย หันหน้าไปทางตะวันออก ผิดกับวัดอื่นๆในแถบนี้ที่ปกติมักจะหันลงแม่น้ำซึ่งอยู่ทางตะวันตก มีข้อฟ้าเป็นรูปพญานาค ประตูป่าไม้แกะสลักสวยงาม เป็นลายนาคเกี่ยวผสมกับลายนกกไม้ฝีมือช่างจากสุโขทัย ตามผนังมีจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพุทธประวัติ และทศชาติ หน้าบันแกะสลักด้วยไม้เป็นลวดลายต่างๆ ส่วนหลังคามีการบูรณะและเปลี่ยนแปลงหลายครั้ง ภายในโบสถ์เป็นที่ประดิษฐาน “หลวงพ่อพเพชร” ซึ่งเป็นพระพุทธรูปศิลปะจีน ปางฉันทสมอ ขนาดหน้าตักราว ๑๙ นิ้ว นอกจากนี้ ในวัดไพรสุวรรณยังมีหลวงพ่อแปด ซึ่งเป็นพระพุทธรูปสำริดศิลปะสุโขทัย ปางสมาธิหน้าตักกว้าง ๓ ศอก สูง ๔ ศอก และหลวงพ่opakแดง พระพุทธรูปศิลปะอยุธยา ทาปากสีแดง ประดิษฐานที่หอสวดมนต์ ที่หน้าโบสถ์ยังมีเจดีย์เก่าอายุราว ๘๐-๑๐๐ ปี อยู่องค์หนึ่ง

๓. วัดโคกสลด อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันตก ในเขตบ้านโคกสลด ตำบลบ้านไร่ เป็นวัดโบราณน่าจะสร้างมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนกลาง-ตอนปลาย ภายในวัดมีโบราณวัตถุสถานที่รูปแบบสถาปัตยกรรมสำคัญและน่าสนใจ เช่น วิหาร เข้าใจว่าคงได้รับการซ่อมแซมมาหลายครั้งแล้ว เป็นอาคารทรงสูง ยกพื้นก่ออิฐฉาบปูน ตามผนังวิหารมีลายปูนปั้นประดับอยู่บ้างเล็กน้อย ภายในวิหารเป็นที่ประดิษฐาน “หลวงพ่อดโต” พระพุทธรูปปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะพื้นบ้าน คงซ่อมแซมมาจากองค์เดิมที่น่าจะเป็นศิลปะอยุธยา และมีรอยพระพุทธรูปบาทจำลองหล่อด้วยสำริด ศิลปะรัตนโกสินทร์ตอนต้น ประดิษฐานอยู่หน้าพระประธานอีกด้วย สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ หอระฆัง เป็นอาคารทรงสี่เหลี่ยม หลังคา ช้อน ๒ ชั้นยอดเรียวยแหลมคล้ายพีระมิด สูงประมาณ ๖ เมตร ซึ่งเป็นศิลปะฝีมือช่างพื้นบ้านที่หาชมได้ยากยิ่ง

๔. วัดตายม อยู่ใกล้กับคลองตายมในเขตบ้านวัดตายม ตำบลวัดตายม อำเภอบางกระทุ่ม ภายในวัดเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่อยม พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองชาวบ้านวัดตายมและชาวพิษณุโลก หลวงพ่อยมเป็นพระพุทธรูปปูนปั้นขนาดใหญ่ ปางมารวิชัย มีพุทธลักษณะพุทธศิลป์ที่งดงาม หน้าตักกว้าง ๔ ศอก ๑ คืบ ความสูงจากฐานกลีบบัวถึงยอดพระเศียร ๕ ศอก เป็นพระพุทธรูปศิลปะสุโขทัย มีพุทธลักษณะพระพักตร์เป็นรูปไข่ มีพระขนงโก่ง พระนาสิกเป็นสันและจุ่มลงสวยงามอย่างสุโขทัย แยมพระโอษฐ์อย่างพระพุทธรูปที่พบในเขตเมืองสุโขทัย เป็นที่เคารพศรัทธาของชาวบางกระทุ่มและชาวบ้านใกล้เคียงเป็นอย่างมาก ในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ของทุกปีจะมีงานปิดทองหลวงพ่อยม ซึ่งถือเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่งานหนึ่งของอำเภอบางกระทุ่ม

๕. วัดย่านยาว อยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านทางทิศตะวันตก ในเขตบ้านย่านยาว ตำบลโคกสลด อำเภอบางกระทุ่ม ภายในวัดยังมีพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ชาวบ้านเรียกว่า “หลวงพ่อพเพชร” เป็นพระพุทธรูปสำริดประทับนั่งปางมารวิชัย มีพุทธศิลป์คล้ายกับพระพุทธรูปสุโขทัยหมดใหญ่มีอยู่ทั่วไป เป็นลักษณะศิลปะสุโขทัยโดยเฉพาะ พระพุทธรูปหลวงพ่อพเพชร วัดย่านยาว ถือเป็นพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวอำเภอบางกระทุ่มและใกล้เคียงให้ความเคารพศรัทธาเป็นอย่างมากอีกองค์หนึ่ง

เมื่อวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก สามารถวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ได้ดังนี้

๑. จุดเด่น อำเภอบางกระพุ่มมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่เป็นวัดหรือศาสนสถานที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ทั้งยังเป็นแหล่งผลิตกล้วยตากซึ่งเป็นสินค้าที่ระลึกหรือผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่สำคัญของจังหวัดพิษณุโลก และหน่วยงานราชการ เช่น อำเภอบางกระพุ่ม องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้มีความพยายามในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาโดยตลอด

๒. จุดด้อย แม้จะมีความพยายามในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแต่ที่ผ่านมาอำเภอบางกระพุ่มยังขาดการบริหารจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอย่างสูงสุด ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนหรือเครือข่ายในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ทำให้ประชาชนไม่มีความรู้ความเข้าใจและเล็งเห็นคุณค่า ตลอดจนรายได้ที่จะเกิดขึ้นจากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ขาดแนวทางการพัฒนาบุคลากรในท้องถิ่นเพื่อตอบสนองความต้องการทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม ขาดการประเมินผล ตรวจสอบและติดตามผลหลังการทำกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม รวมทั้งขาดการจัดการเพื่อให้เกิดการเชื่อมต่อเส้นทางแหล่งท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมกับพื้นที่ใกล้เคียงอย่างอำเภอมือพิชฌุโลกและอำเภอมือพิจิตร

๓. โอกาส อำเภอบางกระพุ่มมีการพัฒนาปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวให้มีความสวยงามน่าเที่ยว ตลอดจนพัฒนาเส้นทางคมนาคมให้สามารถเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวได้โดยสะดวกปลอดภัย และรวดเร็ว องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีการส่งเสริมและสนับสนุนวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีและผลิตภัณฑ์ของท้องถิ่น ทางอำเภอบางกระพุ่มกำลังมีการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลบริการนักท่องเที่ยวที่บริเวณสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอบางกระพุ่ม ตลอดจนจัดให้มีสถานที่จำหน่ายของที่ระลึกและจำหน่ายสินค้าพื้นเมืองในบางโอกาส และโอกาสที่สำคัญคือ อำเภอบางกระพุ่มอยู่กลางระหว่างอำเภอมือพิชฌุโลกกับอำเภอมือพิจิตร สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเชื่อมต่อกันได้ โดยอาศัยเส้นทางเรือตามแม่น้ำน่านเป็นการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว

๔. อุปสรรค จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่านักท่องเที่ยวไม่นิยมมาท่องเที่ยวในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เนื่องจากไม่มีข้อมูลทางการท่องเที่ยวของอำเภอบางกระพุ่ม และแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระพุ่มมีความโดดเด่นน้อย เมื่อเทียบกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในเขตอำเภอมือพิชฌุโลก แต่ละแห่งค่อนข้างอยู่ไกลกัน ไม่มีระบบขนส่งมวลชนบริการครบ อีกทั้งสามารถใช้ระยะเวลาในการเยี่ยมชมไม่นานนักนักท่องเที่ยวจึงไม่มีการพักค้างคืนด้วย

๕.๑.๒ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการสำรวจศึกษาและสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญของงานวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธ ศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอ บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” เพื่อนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า

การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมสามารถเป็นผลิตภัณฑ์ในการสร้าง รายได้ให้กับท้องถิ่นอำเภอบางกระทุ่มได้ นอกจากนี้ยังมีบทบาทในการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรม ของประเทศที่เป็นจุดหมายปลายทางการท่องเที่ยวอีกด้วย กระแสการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นเป็น เชิงบวกที่ชัดเจนที่สุดซึ่งเกิดจากการเติบโตของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวเชิง พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพราะหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนเห็นความสำคัญของวัฒนธรรม ท้องถิ่นว่าเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวที่น่าเสนอขายให้นักท่องเที่ยวได้ หน่วยงานต่างๆ จึงได้ให้ ความสำคัญกับการอนุรักษ์และสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนท้องถิ่นหรือพื้นประเพณีที่กำลังสูญหาย อนุรักษ์ โบราณสถานต่างๆ รวมทั้งพัฒนางานหัตถกรรม ซึ่งล้วนเป็นสิ่งกระตุ้นให้คนท้องถิ่นมีความภาคภูมิใจ ต่อวัฒนธรรมของตน และมีความตื่นตัวที่จะอนุรักษ์และพัฒนาการตลาดวัฒนธรรมโดยร่วมมือกันเป็น หนึ่งเดียว รวมทั้งมีบทบาทในการจัดการหรือการบริหารการท่องเที่ยวมากขึ้น โดยให้ชุมชนเป็นผู้ ตัดสินใจเลือกที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้น รวมทั้งมีบทบาท อย่างยิ่งในการจัดการและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนของตน

แม้ว่าการท่องเที่ยวจะนำรายได้มหาศาล ส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น และ กระตุ้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน แต่ในทางกลับกันก็อาจนำผลเสียที่ทำลายทุนวัฒนธรรมของแต่ละ ชุมชนเอง เช่น การท่องเที่ยวก่อให้เกิดอาชีพใหม่มากมาย ซึ่งทำให้มีความต้องการด้านแรงงานมาก ขึ้นและมีผลทำให้ลักษณะแรงงานของท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงจากแรงงานทางเกษตรกรรมเป็นแรงงาน ทางด้านการบริการแทน การที่นักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่นมีพื้นฐานความเชื่อ วัฒนธรรม และ เศรษฐกิจที่แตกต่างกัน ก็อาจทำให้คนท้องถิ่นในบางพื้นที่รู้สึกไม่พอใจที่ได้พบเห็นคนที่มีวัฒนธรรม แตกต่างจากตนเข้ามาในท้องถิ่นของตน ในทางกลับกัน นักท่องเที่ยวก็อาจเห็นและเข้าใจความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตของคนท้องถิ่นอย่างผิวเผิน ซึ่งทำให้แปลความหมายของ สิ่งที่ตนเห็นไปในเชิงลบ และอาจก่อให้เกิดอคติต่อคนท้องถิ่นได้

หากการส่งเสริมการท่องเที่ยวดำเนินไปโดยไม่มีการวางแผนและการประชาสัมพันธ์ที่ดี อาจทำให้คนท้องถิ่นมีวิธีการที่ไม่ถูกต้องในการใช้มรดกทางวัฒนธรรมมาเป็นผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว เช่น สร้างงานหัตถกรรมหรือผลิตสินค้าที่ระลึกที่มีคุณภาพต่ำและมีราคาถูกเพื่อสนองตอบความ ต้องการของนักท่องเที่ยวโดยหวังผลกำไรจนไม่ได้รักษาอัตลักษณ์ของหัตถกรรมพื้นเมืองไว้ นอกจากนี้ การส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวเพียงอย่าง เดียว จะทำให้เกิดวัฒนธรรมปลอมขึ้นเพราะจะมีการดัดแปลงวัฒนธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งเทศกาล และการแสดงพื้นเมืองที่ขึ้นมาใหม่ (Pseudo Event) เพื่อเป็นกิจกรรมหรือการแสดงสำหรับให้ นักท่องเที่ยวชมอนุรักษ์วัฒนธรรมหรือเพื่อตอบสนองความศรัทธาที่แท้จริงของคนท้องถิ่น การสร้าง เหตุการณ์เพื่อการขายจะส่งผลให้ชุมชนขาดความดั้งเดิมและความน่าดึงดูดใจ

คนท้องถิ่นในอำเภอบางกระพุ่มมักจะปรับตัววัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นให้สนองความต้องการและความคุ้นเคยของนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยว แต่หากการปรับตัววัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อการค้า (Cultural Commodification) ซึ่งไม่สอดคล้องกับวัฒนธรรมของตน จะมีผลให้คนท้องถิ่นรับค่านิยมของนักท่องเที่ยวมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นการลอกเลียนแบบพฤติกรรมนักท่องเที่ยว (Demonstration Effect) และมีผลทำให้คนท้องถิ่นสูญเสียความเป็นเอกลักษณ์และความดั้งเดิมของตนได้ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน จึงควรมีการพัฒนาในด้านต่างๆ ดังนี้

๑. ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า ชุมชนควรเชื่อมโยงกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ หรือแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อจัดกิจกรรมร่วมกันโดยใส่รายละเอียดรูปแบบของกิจกรรมของแต่ละประเพณีที่ได้ดำเนินร่วมกันมา แต่ไม่ควรทิ้งความเป็นเอกลักษณ์หรือให้คงแบบดั้งเดิม ซึ่งจะช่วยสร้างความสนใจแก่นักท่องเที่ยวมากขึ้น อีกทั้ง บันทึกลงในปฏิทินการท่องเที่ยวของจังหวัด

๒. ด้านความสามารถในการเข้าถึง มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า วัด เทศบาล และ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนด้านการจัดทำสื่อโฆษณา ประชาสัมพันธ์ แนะนำให้นักท่องเที่ยว ทราบผ่านสื่อต่าง ๆ อีกทั้งควรปรับปรุงเส้นทางให้มีความสะดวกและปลอดภัย มีป้ายบอกทางที่ชัดเจน และเข้าใจง่าย มีบริการรถสามล้อ รถราง รถจักรยาน หรือรถรับจ้างขนาดเล็กที่สามารถเข้าถึงได้ เพื่อชมเมือง ชมวัด และมีแกนนำคอยอำนวยความสะดวกต่อการเดินทางเข้าถึงยังแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมแก่นักท่องเที่ยว

๓. ด้านสิ่งดึงดูดใจ มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า วัดควรจัดประสานงานระหว่าง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวในการช่วยเหลือให้การสนับสนุนในเรื่องการโฆษณา ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก อีกทั้งร่วมกับคนในชุมชนสนับสนุนวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน พร้อมทั้งร่วมกันปรับปรุง บูรณะ และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในด้านความสะอาด ความปลอดภัย ความสวยงามของแหล่งท่องเที่ยว ส่งเสริมการจัดทำสตรีทอาร์ต จุดถ่ายภาพที่แสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อเป็นการดึงดูดใจนักท่องเที่ยว

๔. ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า วัด เทศบาลหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวควรจัดทำป้ายบอกทางหรือสถานที่ต่างๆ เช่น ที่จอดรถหรือจุดบอก ตำแหน่งกิจกรรมการท่องเที่ยว และป้ายแผนที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ชัดเจน จัดสถานที่ไว้คอยบริการต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เพียงพอ และคอยดูแลรักษาความปลอดภัย คอยอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวในด้านต่าง ๆ

๕. ด้านกิจกรรม มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า ควรสร้างอัตลักษณ์การท่องเที่ยวสู่ความเป็นเลิศ ความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เช่น จัดงานประเพณี กิจกรรมชุมชนสร้างสรรค์ แสดงวิถีชีวิตชุมชน สถาปัตยกรรมต่าง ๆ และถนนคนเดิน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เที่ยวชมวิถีชีวิต จำหน่ายของที่ระลึก

ขนมหวานและกล้วยตากที่ผลิตจากคนในชุมชน โดยเผยแพร่ผ่านทางอาสาสมัครภาคีหรือทางระบบออนไลน์

๖. ด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว มีข้อเสนอแนวทางการพัฒนาสรุปได้ว่า ควรมีการจัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลข่าวสารทางด้านการท่องเที่ยวตามจุดแหล่งท่องเที่ยวสำคัญต่างๆ จัดทำป้ายสื่อ ความหมายแหล่งท่องเที่ยว และจัดทำ QR Code เรื่องเล่าของแหล่งท่องเที่ยวและข้อมูลของพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อเป็นทางเลือกในการเข้าถึงแหล่งข้อมูลและแนะนำข้อมูลทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวทราบ

๕.๑.๓ ยุทธศาสตร์การพัฒนการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

คณะผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมและวิเคราะห์เกี่ยวกับหลักพุทธธรรมในการพัฒนา ยุทธศาสตร์การพัฒนการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ซึ่งพบว่า “สัปปายะ ๗” เป็นหลักพุทธธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกได้ เนื่องจากสัปปายะ ๗ เป็นหลักพุทธธรรมอันเป็นสิ่งที่สบาย, สบายเอื้อ, สิ่งเอื้อต่อการอยู่ดีและการที่จะพัฒนาชีวิต, สิ่งที่เหมาะสม อันเกี่ยวเนื่องในการเจริญภาวนา ให้ได้ผลดี ช่วยให้สมาธิตั้งมั่น ไม่เสื่อมถอย ซึ่งประกอบไปด้วย

๕.๑.๓.๑ อาวาสสัปปายะ คือ ที่อยู่อันเหมาะสม เช่น ปลอดภัย ไม่พลุกพล่านจอแจ

๕.๑.๓.๒ โคจรสัปปายะ คือ แหล่งอาหารอันวย ที่เที่ยวบินฑบาตที่เหมาะสมดี เช่น มีหมู่บ้านหรือชุมชนที่มีอาหารบริบูรณ์อยู่ไม่ไกลไม่ไกลเกินไป

๕.๑.๓.๓ ภัสสสัปปายะ คือ การพูดคุยที่เหมาะสมกัน เช่น พูดคุยเล่าขานกันแต่ใน กลา ๑๐ และพูดแต่พอประมาณ ข่าวสารและสื่อสารที่เอื้อปัญญา

๕.๑.๓.๔ บุคคลสัปปายะ คือ บุคคลที่ถูกกันเหมาะสมกัน เช่น ไม่มีคนร้าย แต่มีท่าน ผู้ทรงคุณธรรม ทรงภูมิปัญญาเป็นที่ปรึกษาเหมาะใจ

๕.๑.๓.๕ โภชนสัปปายะ คือ อาหารที่เหมาะสมกัน เช่น ถูกกับร่างกาย เกื้อกูลต่อ สุขภาพ ฉ้น/รับประทานไม่ยาก

๕.๑.๓.๖ อุตสัปปายะ คือ ดินฟ้าอากาศธรรมชาติแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น ไม่หนาวเกินไป ไม่ร้อนเกินไป เป็นต้น

๕.๑.๓.๗ อิริยาบถสัปปายะ คือ อิริยาบถที่เหมาะสมกัน เช่น บางคนถูกกับกิจกรรม บางคนถูกกับนั่ง ตลอดจนมีการเคลื่อนไหวที่พอดี มีอิริยาบถสมดุล

หลักพุทธธรรม “สัปปายะ ๗” จึงสามารถนำมาปรับบูรณาการใช้ในการสร้าง ยุทธศาสตร์การพัฒนการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพราะเป็นหลักพุทธธรรมที่มีแนวทางการพัฒนาครอบคลุมทั้งการจัดการบุคลากร สถานที่ และสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมกับการพัฒนการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนได้

การนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์หรือบูรณาการร่วมกับหลักเกณฑ์ การพัฒนการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) ขององค์การ การท่องเที่ยวแห่งโลก (WTO) ในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและ

วัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ถือเป็นการนำแนวคิดของคนในโลกตะวันออกกับคนในโลกตะวันตกมาใช้ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

ในเกณฑ์การนำเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำมาเป็นเกณฑ์ในคั่นหายุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา จึงเสนอให้มีจุดเน้นไปที่การสร้างกลยุทธ์ที่มีความสอดคล้องกับหลักสี่ปายะ ๗ ที่มุ่งให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งสามารถสรุปได้ ๔ ประการ ดังนี้

ประการที่ ๑ หลักการพัฒนาเชิงพื้นที่หรือการพัฒนาด้านกายภาพ คือ อาวาสสี่ปายะ โคจรสี่ปายะ อุตุสี่ปายะ

ประการที่ ๒ หลักการพัฒนาทรัพยากร คือ ปุคคลสี่ปายะ โภชนสี่ปายะ

ประการที่ ๓ หลักการมีส่วนร่วม คือ ภัสสี่ปายะ

ประการที่ ๔ หลักการบริการ คือ อิริยาปสี่ปายะ

การกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา มีกลยุทธ์การจัดการเชิงยุทธศาสตร์ ๔ กลยุทธ์ ซึ่งสามารถสรุปผลได้ดังนี้

๑. กลยุทธ์การพัฒนาด้านกายภาพ (อาวาสสี่ปายะ โคจรสี่ปายะ อุตุสี่ปายะ) พบว่า ท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ต้องปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน ให้สถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เกิดความดึงดูดนักท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น และเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมสร้างความรู้ในการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่น โดยสร้างความเชื่อในการนำความรู้ด้านการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวมาบูรณาการกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน จากนั้นวางแผนการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม และดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมตามที่ได้วางแผนในทุกขั้นตอน เพื่อให้เกิดการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน

๒. กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากร (ปุคคลสี่ปายะ โภชนสี่ปายะ) พบว่า ท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจในการหลักการผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวในงานสนับสนุนของหน่วยงานในท้องถิ่น ตลอดจนสร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากรและประชาชนในการสนับสนุน การบริหารและการบริการของหน่วยงานในท้องถิ่น ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ซึ่งสามารถเริ่มต้นจากการสร้างความรู้ในหลักการบริการในการสนับสนุนการบริหารและการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหน่วยงานในท้องถิ่น สร้างความเชื่อในหลักการบริการในการสนับสนุนการบริหารและการให้บริการด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของหน่วยงานในท้องถิ่น อบรมเชิงปฏิบัติการในการนำหลักการบริการด้านการท่องเที่ยวมาประยุกต์ใช้ในงานสนับสนุน สร้างแนวทางการดำเนินงานร่วมกันของคนในองค์กรให้มีการปฏิบัติ

หน้าที่ที่ยึดหลักการบริการในการปฏิบัติหน้าที่ในงานสนับสนุนในทุกฝ่ายเพื่อให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่ดี รวมทั้งอบรมเชิงปฏิบัติการมัคคุเทศก์ท้องถิ่นและผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว เพื่อการเป็นผู้นำชมที่ดี และการเป็นผู้ประกอบการที่ดี มีมาตรฐานตามหลักสากล

๓. กลยุทธ์การมีส่วนร่วม (ภัสสส์ปายะ) พบว่า ท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ต้องทุกภาคส่วนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม โดยเริ่มต้นจากการสร้างความรู้ในหลักการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร สร้างความเชื่อในการนำความรู้ด้านการมีส่วนร่วมสามารถนำมาบูรณาการในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในท้องถิ่นได้ ประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างบุคลากร ผู้ประกอบการ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และประชาชนในท้องถิ่นในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม และสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นในท้องถิ่น จนนำไปสู่การผลักดันให้เกิดการสร้างกลุ่มหรือชมรมต่างๆ ขึ้นในพื้นที่ เช่น ชมรมคนรักบางกระทุ่ม ชมรมผู้ผลิตสินค้าที่ระลึก และชมรมท่องเที่ยวชุมชน เป็นต้น

๔. กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์และบริการ (อิริยาปถสัปปายะ) พบว่า ท้องถิ่นในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ต้องสร้างการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่นที่ทันสมัยและเข้าถึงนักท่องเที่ยวทุกวัย รวมทั้งสร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชนในการพัฒนาการให้บริการที่สะดวก รวดเร็วและเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว โดยเริ่มจากการสร้างความรู้ความเข้าใจในหลักการประชาสัมพันธ์และหลักการบริการที่เหมาะสมต่อการจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมให้แก่บุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชน สร้างการมีส่วนร่วมของบุคลากร ผู้ประกอบการและประชาชนในการพัฒนาการให้บริการที่สะดวก รวดเร็วและเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว อบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อกออกแบบและสร้างสื่อประชาสัมพันธ์ การจัดการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของท้องถิ่น และดำเนินการปรับปรุงและพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น ห้องสุขา สถานที่จอดรถ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ให้นักท่องเที่ยวประทับใจ ปลอดภัย และต้องการกลับมาเที่ยวอีก

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๒.๑ สภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

สภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ซึ่งพบว่า สภาพบริบททั่วไปของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่มีความโดดเด่นและน่าสนใจ มีศักยภาพที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมได้ ๓ แห่ง ได้แก่ วัดสนามคลีตะวันตก ตำบลสนามคลี วัด

ไพโรสุวรรณ และวัดโคกสลด ตำบลบ้านไร่ แหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมเป็นวัดทั้งหมด และเป็นโบราณสถานที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ สอดคล้องกับงานการศึกษาของ **หวน พันธุ์พันธ์** ซึ่งระบุว่าวัดโคกสลดเป็นโบราณสถานสำคัญอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก^๑ งานวิจัยเรื่อง “วัฒนธรรมลุ่มน้ำน่าน” ของ **จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ** ระบุว่า วัดโคกสลดและวัดสนามคลี ตะวันตก เป็นวัดโบราณที่มีอยู่ริมฝั่งแม่น้ำน่านในเขตอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ที่มีความน่าสนใจทางด้านประวัติศาสตร์โบราณคดี^๒ ส่วนงานการศึกษาของ **ธีระวัฒน์ แสนคำ** เรื่อง “บางกระทุ่ม เขตถูกลืมนที่กำลังจะถูกเปิดเผย” ระบุว่าวัดสนามคลีตะวันตก วัดไพโรสุวรรณ และวัดโคกสลด ล้วนเป็นโบราณสถานสำคัญที่สามารถพัฒนาหรือส่งเสริมทางด้านการท่องเที่ยวภายในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลกได้^๓

ในส่วนผลการวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก นั้น พบว่า การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีจุดเด่นในเรื่องของแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมที่สามารถส่งเสริมหรือพัฒนาด้านการท่องเที่ยวได้ คล้ายคลึงกับผลวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย ซึ่งในงานวิจัยของ **ธีระวัฒน์ แสนคำ** ระบุว่าพื้นที่จังหวัดเลยมีจุดเด่นอยู่ที่แหล่งทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมซึ่งมีความโดดเด่นและเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น ชุมชนมีรูปแบบสังคมวัฒนธรรมที่มีความสมัครสมานสามัคคีกัน มีโอกาสที่จะทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน โดยนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน^๔

๕.๒.๒ การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน

ผลการวิจัยในประเด็นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาต้องให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการ การสามารถสรุปได้ว่าควรมีการพัฒนาในด้านต่างๆ คือ ด้านความสามารถในการจัดโปรแกรมการท่องเที่ยว ด้านความสามารถในการเข้าถึง ด้านสิ่งดึงดูดใจ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และด้านการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ **ชายชาญ ปุ่มกาญจนาและนรินทร์ สังข์รักษา** ที่พบว่าแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ต้องมีการพัฒนาด้านเดินทาง ด้านสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว ด้านการบริการ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านประชาสัมพันธ์ตามลำดับ

^๑ หวน พันธุ์พันธ์, **พิษณุโลกของเรา**, (พระนคร : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๔), หน้า ๒๕๑-๒๕๒.

^๒ จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ, **วัฒนธรรมลุ่มน้ำน่าน**, (พิษณุโลก : มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔), หน้า ๘๑-๘๒.

^๓ ธีระวัฒน์ แสนคำ, “บางกระทุ่ม เขตถูกลืมนที่กำลังจะถูกเปิดเผย”. **เมืองโบราณ**, ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๔) : ๔๐-๔๒.

^๔ ธีระวัฒน์ แสนคำ, “ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย”, **วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑).

แนวทางนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของกนกพร ฉิมพลี ในกรณีแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านตะคุ ตำบลตะคุ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา พบว่าแนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ต้องมีการพัฒนาศักยภาพและการวางรูปแบบการบริหารจัดการหมู่บ้านแก้ไขจุดอ่อนของหมู่บ้านโดยหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รวมถึงผู้ที่มีประสบการณ์หรือเชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวมาร่วมเป็นแรงสำคัญ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวของหมู่บ้านให้มีความรู้ร่วมคิด ร่วมสร้าง ร่วมวางแผน โดยต้องยึดว่าทุกกระบวนการของการพัฒนาต้องให้ชาวบ้านเป็นผู้ร่วมลงมือปฏิบัติเองทุกขั้นตอน เพื่อสร้างและปลูกฝังความภาคภูมิใจและความเป็นเจ้าของร่วมกันของชาวบ้าน และการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการทดลองดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว และด้านการประเมินผล ซึ่งควรจัดให้มีการทดลองการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในหมู่บ้าน โดยมีข้อเสนอแนะที่สำคัญจากการศึกษาวิจัยคือ ควรมีการร่วมกันพัฒนาศักยภาพและการวางรูปแบบการบริหารจัดการหมู่บ้านแก้ไขจุดอ่อนของหมู่บ้านโดยเฉพาะในเรื่องของการสร้างกฎกติกา เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับชาวบ้านและนักท่องเที่ยว การประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น ตลอดจนการสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าร่อนภายในชุมชน^๕

๕.๒.๓ ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา

ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ที่ได้จากการวิจัยซึ่งประกอบด้วย ๔ กลยุทธ์ คือ ๑) กลยุทธ์การพัฒนาด้านกายภาพ (อวาสสัปปายะ โคจรสัปปายะ อุตสัปปายะ) ๒) กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากร (บุคคลสัปปายะ โภชนสัปปายะ) ๓) กลยุทธ์การมีส่วนร่วม (ภัสสัปปายะ) และ ๔) กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์และบริการ (อิริยาปถสัปปายะ) ซึ่งจะทำให้เกิดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่มอย่างยั่งยืนนั้น สามารถอภิปรายร่วมกับงานวิจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องได้ดังนี้

กลยุทธ์การพัฒนาด้านกายภาพ (อวาสสัปปายะ โคจรสัปปายะ อุตสัปปายะ) มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พระสุธีรัตนบัณฑิต (อาภากรโ) และพระใบฎีกาสัญญา อภิวัฒน์ (สดประเสริฐ) ที่พบว่ายุทธศาสตร์ที่สำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมนั้น ต้องมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงศาสนาและวัฒนธรรม การมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเป็นเอกลักษณ์ มีวิถีชีวิต วิถีชุมชนและวัฒนธรรมที่น่าสนใจ ก็จะทำให้เกิดแรงดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว^๖

สอดคล้องกับผลการศึกษาของชุมพล รอดแจ่ม ที่ระบุว่าการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรมเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน หน่วยงานราชการระดับท้องถิ่นหรือผู้มีส่วน

^๕ กนกพร ฉิมพลี, “แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านตะคุ ตำบลตะคุ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา”, *ชุมชนวิจัย*, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙) : ๗-๑๙.

^๖ พระสุธีรัตนบัณฑิต (อาภากรโ) และพระใบฎีกาสัญญา อภิวัฒน์ (สดประเสริฐ), “ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและอาเซียน”, *มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๗-๒๔.

เกี่ยวข้อง ควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนามีการจัดสรรงบประมาณการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในด้านการพัฒนาทางกายภาพ ควรมีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ เส้นทาง การเดินทาง และสาธารณูปโภคต่างๆ ในสถานที่ท่องเที่ยวให้พร้อมสำหรับการบริการนักท่องเที่ยว^๗ และงานการศึกษาของของ **กนกพร จิมพลี** ระบุว่าชุมชนท้องถิ่นต้องมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญเพื่อเป็นจุดท่องเที่ยวหลักของชุมชน เพราะสถานที่ท่องเที่ยวเป็นแรงผลักดันและดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยว จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวให้มีความพร้อมต่อการรองรับนักท่องเที่ยวเป็นอันดับแรก^๘

การปรับปรุงภูมิทัศน์และจัดการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศหรือให้เหมาะสมกับสภาพบริบทท้องถิ่นและฤดูกาลนั้น สอดคล้องกับผลการศึกษาของ **พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ** ที่พบว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออกนั้น ต้องศึกษารูปแบบประเพณีวัฒนธรรมของท้องถิ่นทั้งที่มีลักษณะคล้ายกันและที่มีลักษณะเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ สถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบันของวัดแต่ละแห่งเพื่อสะท้อนถึงผลกระทบที่เกิดจากการท่องเที่ยวโดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีวัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวและเสนอแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เหมาะสมกับบริบทของวัฒนธรรมที่ปรากฏอยู่ในวัดของท้องถิ่นนั้น^๙

กลยุทธ์การพัฒนาทรัพยากร (บุคคลสปีปายะ โภชนสปีปายะ) มีความสอดคล้องกับการศึกษาของ **ชายชาญ ปุ่มกาญจนา และนรินทร์ สังข์รักษา** ที่พบว่าแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ควรมีการพัฒนาบุคลากรเกี่ยวกับการท่องเที่ยวที่มีจิตอาสาในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน^{๑๐} เช่นเดียวกับการศึกษาของ **พระสุธีรัตนบัณฑิต (อาภากร)** และ **พระใบฎีกาสัญญา อภิวันโณ (สดประเสริฐ)** ที่พบว่ายุทธศาสตร์ที่สำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมนั้น ต้องมีการพัฒนาบุคลากรการท่องเที่ยวทางศาสนาและวัฒนธรรมเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์ที่สำคัญ เพราะบุคลากรในท้องถิ่นถือเป็นทรัพยากรสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม^{๑๑}

ในประเด็นการพัฒนาทรัพยากรด้านอาหารหรือโภชนาการยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของ **มาฆะ ขิตตะสังคะ และคณะ** ที่พบว่าการศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการ

^๗ ชุมพล รอดแจ่ม, “เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”, รายงานการวิจัย, (วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๖).

^๘ กนกพร จิมพลี, “แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านตะคุ ตำบลตะคุ อำเภอบึงสามพัน จังหวัดนครราชสีมา”, **ชุมชนวิจัย**, ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙) : ๗-๑๙.

^๙ พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ, “ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก”, **สังคมศาสตร์วิชาการ**, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๖ (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม ๒๕๕๗) : ๑-๑๕.

^{๑๐} ชายชาญ ปุ่มกาญจนา และนรินทร์ สังข์รักษา, “แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”, **วิทยบริการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์**, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘) : ๑๑๘-๑๒๙.

^{๑๑} พระสุธีรัตนบัณฑิต (อาภากร) และพระใบฎีกาสัญญา อภิวันโณ (สดประเสริฐ), “ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและอาเซียน”, **มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์**, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๗-๒๔.

ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน มีแนวทางการบริหารจัดการการพัฒนาคุณภาพและมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน การจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชน การจัดการการบริการด้านที่พักแรม และการจัดการการบริการด้านอาหาร มีความสัมพันธ์ในทิศทางเดียวกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติจากการศึกษาเชิงปริมาณ^{๑๒} ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาก่อนหน้านี้ที่พบว่าชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่จอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ของ **วีระพล ทองมา และคณะ** ที่พบว่าชุมชนชาวจีนยูนนานในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่จอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ มีการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ สำหรับนักท่องเที่ยวทั้งทางด้านที่พักแบบโฮมสเตย์ ได้ชิมและรับประทานอาหารเพื่อสุขภาพอันเลิศรสของชาวจีน เช่น สุกียู่นาน ซาหมูหมั่นโถและไก่ดำตุ๋นยาจีน เป็นต้น^{๑๓}

กลยุทธ์การมีส่วนร่วม (ภัสสส์ปายะ) สอดคล้องกับข้อเสนอของ **พงษ์ศักดิ์ เพชรสถิต** ที่มีข้อเสนอแนะยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดกำแพงเพชรโดยเรียงลำดับตามความสำคัญสูงสุดต้องมียุทธวิธีการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชนและยุทธวิธีการสร้างจิตสำนึกร่วมปกป้องผลประโยชน์แหล่งท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ภาคประชาชนและองค์กรท้องถิ่นในฐานะเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเป็นผู้ที่อยู่ในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวควรมีบทบาทในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยการดำเนินการเองหรือเข้าไปร่วมจัดการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยภาครัฐอาจจัดให้มีการอบรมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ เอกชน ประชาชนและองค์กรท้องถิ่น บุคคลที่จะเป็นกำลังสำคัญในการดำเนินการเรื่องเหล่านี้ คือ ผู้นำท้องถิ่น จะต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์มีความรอบรู้เป็นที่เคารพศรัทธากระตุ้นให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกกระบวนการและต้องมีการสร้างจิตสำนึกร่วมปกป้องผลประโยชน์ แหล่งท่องเที่ยว ภาคประชาชนและองค์กรท้องถิ่นในฐานะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียคนสำคัญ ต้องได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกร่วมปกป้องผลประโยชน์แหล่งท่องเที่ยว โดยภาครัฐต้องเข้ามาสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับคนในท้องถิ่นให้มีความรู้เกี่ยวกับผลกระทบอันจะเกิดจากแหล่งท่องเที่ยว และองค์กรท้องถิ่นต้องเป็นหลักในการพัฒนาการท่องเที่ยวทุกด้าน^{๑๔}

ส่วนกลยุทธ์การประชาสัมพันธ์และบริการ (อิริยาปดส์ปายะ) สอดคล้องกับผลการศึกษาของ **ชุมพล รอดแจ่ม** ซึ่งเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจมาท่องเที่ยว ได้แก่ ค่าบอกล่า การแสวงหาสถานที่ทำบุญ การมาไหว้พระ การชมโบราณสถานและศิลปวัฒนธรรม มีคนรู้จักชักชวนมาให้อาหารปลาทราบจากสื่อออนไลน์ (Internet) เห็นป้ายประชาสัมพันธ์ตามไหล่ทางมาซื้อสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น หนังสือแนะนำการท่องเที่ยวเป็นเส้นทางผ่านการแนะนำจากรายการโทรทัศน์ และตั้งใจมารับประทานอาหาร ซึ่งหน่วยงานราชการในระดับท้องถิ่น ควรมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนามี

^{๑๒} มาอะ จิตตะสังคะ และคณะ, “การศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน”, **รายงานการวิจัย**, (มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๓).

^{๑๓} วีระพล ทองมา และคณะ, “การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่จอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่”, **รายงานการวิจัย**, (มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔).

^{๑๔} พงษ์ศักดิ์ เพชรสถิต, “ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดกำแพงเพชร”, **วิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (เดือนพฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๔) : ๕๗-๖๘.

การจัดสรรงบประมาณการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวในด้านการพัฒนาทางกายภาพควรมีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์ เส้นทาง การเดินทาง และสาธารณูปโภคต่างๆ ในสถานที่ท่องเที่ยวให้พร้อมสำหรับการบริการนักท่องเที่ยว^{๑๕} และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ **ชายชาญ ปุ่มกาญจนาและนรินทร์ สังข์รักษา** ที่พบว่าแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม ต้องมีการพัฒนาด้านเดินทาง ด้านสิ่งดึงดูดใจในการท่องเที่ยว ด้านการบริการ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านประชาสัมพันธ์ตามลำดับ^{๑๖} ในลักษณะเดียวกันยังสอดคล้องกับผลการศึกษายุทธศาสตร์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดกำแพงเพชรของ **พงษ์ศักดิ์ เพชรสถิตย์** ที่ระบุว่ายุทธศาสตร์ที่เหมาะสมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดกำแพงเพชร ควรมีการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวในด้านการประชาสัมพันธ์ให้มากขึ้น โดยศึกษาถึงแหล่งในการรับรู้ข่าวสารการท่องเที่ยว เนื่องจากจังหวัดกำแพงเพชรมีแหล่งท่องเที่ยวมากมาย แต่ยังขาดการประชาสัมพันธ์ รวมถึงข้อมูลที่ประชาสัมพันธ์อย่างครบถ้วน^{๑๗}

ดังนั้น ทั้ง ๔ กลยุทธ์ในยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ที่ได้จากงานวิจัยนี้ ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยอื่นๆ ดังได้อภิปรายมาแล้ว จึงประสิทธิภาพที่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนาให้เกิดความยั่งยืนได้

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย และข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดสำหรับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก คณะผู้วิจัยมีความเห็นเกี่ยวกับข้อเสนอแนะในการนำผลจากการวิจัยไปปฏิบัติสำหรับผู้เกี่ยวข้องเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๕.๓.๑.๑ ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายสำหรับหน่วยงานหรือการสนับสนุนจากภายนอกชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยงานภาครัฐที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ซึ่งมีความจำเป็นที่หน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องจะต้องสนับสนุนและเป็นผู้ที่นำข้อมูลความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอบาง

^{๑๕} ชุมพล รอดแจ่ม, “เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี”, รายงานการวิจัย, (วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๖).

^{๑๖} ชายชาญ ปุ่มกาญจนา และนรินทร์ สังข์รักษา, “แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”, วิทยานิพนธ์การศึกษาด้านสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘) : ๑๑๘-๑๒๙.

^{๑๗} พงษ์ศักดิ์ เพชรสถิตย์, “ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของจังหวัดกำแพงเพชร”, มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๒ (เดือนพฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๙) : ๕๗-๖๘.

กระท่อม จังหวัดพิษณุโลก ไปใช้เพื่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระท่อมอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม

๕.๓.๑.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของอำเภอบางกระท่อม ได้แก่ บ้านสนามคลีตะวันตก ตำบลสนามคลี บ้านไพรสุวรรณ ตำบลบ้านไร่ และบ้านโคกสลด ตำบลโคกสลด อำเภอบางกระท่อม จังหวัดพิษณุโลก สามารถนำข้อมูล ไปประยุกต์ใช้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชน ร่วมกับแผนปฏิบัติการที่โครงการ OTOP นวัตกรรม ของกรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย ได้ดำเนินการไว้แล้ว เพื่อส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนในอนาคตต่อไป

๕.๓.๑.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในท้องที่อำเภอบางกระท่อมอย่างเป็นระบบและเป็นรูปธรรม มีการกำหนดวิสัยทัศน์ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนอย่างชัดเจนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ควรร่วมมือและประสานงานกับหน่วยงานราชการต่างๆ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพิษณุโลก การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพิษณุโลก เป็นต้น และมีการสร้างเครือข่ายองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อร่วมมือกันในการส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชน เพื่อมารับใช้ชุมชนท้องถิ่น โดยการพัฒนา ส่งเสริมอาชีพ เพิ่มรายได้จากสิ่งที่มีอยู่ต่อไป

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยต่อไป

๕.๓.๒.๑ ควรศึกษาวิจัยในพื้นที่ชุมชนในอำเภออื่นของจังหวัดพิษณุโลก ที่มีความแตกต่างทางด้านบริบทชุมชน เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญาและมีทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่ต่างกัน ซึ่งจะช่วยให้ทราบข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอำเภอนั้นๆ และนำมาพัฒนาการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกันในลักษณะเครือข่ายการจัดการท่องเที่ยวชุมชนต่อไป

๕.๓.๒.๒ ควรศึกษาในประเด็นแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือการท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค เพื่อส่งเสริมการทำงานด้านยุทธศาสตร์และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนร่วมกัน และสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นแก่ชุมชนต่างๆ ด้วย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึก, ๒๕๖๐.

พระโสภณมหาเถรกรรมมหาบัณฑิต (มหาสิสยาตอ). วิปัสสนาญ้ย เล่ม ๑. พระพรหมโมลี (สมศักดิ์อุปสโม, ป.ธ. ๙, Ph.D) ตรวจชำระ. พระคันธสาราภิวงค์เรียบเรียง. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดซีไอเอ็นเตอร์, ๒๕๔๘).

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. มังคลาทิปนีแปล เล่ม ๒, มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๘.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. วิสุมิธรรมแปลภาค ๑ ตอน ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๘.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. วิสุมิธรรมแปลภาค ๓ ตอน ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์, ๒๕๓๘.

ราชกิจจานุเบกษา. “ประกาศกระทรวงสาธารณสุข เรื่อง ท้องถิ่นออกราชอาณาจักรที่เป็นเขตติดโรคติดต่ออันตราย กรณีโรคติดต่อเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ หรือโรคโควิด ๑๙ .Coronavirus Disease 2019 (COVID-19)) .ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๖๓”. เล่มที่ ๑๓๗ ตอนพิเศษ ๙๓ ง. วันที่ ๒๒ เม.ย. ๒๕๖๓. หน้า ๑๖.

ราชกิจจานุเบกษา. ประกาศ เรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ .พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐.เล่ม ๑๓๕ ตอนที่ ๘๒ ก. ๑๓ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๖๐.

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ

๑.๒.๑ หนังสือ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: กระบวนทัศน์ การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวยุคใหม่. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ๒๕๕๑.

จิราภรณ์ สถาปนาวรรณนะ. วัฒนธรรมลุ่มน้ำน่าน. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๕๔.

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์. การวางแผนและพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๐.

ชัยรัตน์ เจริญสินโอสถ. วาทกรรมการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: วิชา, ๒๕๕๒.

ชัยอนันต์ สมุทรวณิช. รัฐ. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

- ชูวิทย์ ศิริโชคเวชกุล. การท่องเที่ยวโดยชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.พ., ๒๕๔๔.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: เพรสแอนด์ ดีไซน์, ๒๕๔๘.
- พจนา สวนศรี. คู่มือการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community Based Tourism Handbook). กรุงเทพมหานคร: โครงการท่องเที่ยวเพื่อชีวิตและธรรมชาติ, ๒๕๔๖.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.
- _____. ทศวรรษธรรมทัศน์พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) หมวดพุทธศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๒.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhist. กรุงเทพมหานคร: บริษัทเอสอาร์พรีนติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๔๕.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์จำกัด, ๒๕๔๖.
- วัชร ไซยสาร. การเมืองภาคประชาชน. กรุงเทพมหานคร: หจก. วี.เจ.พรีนติ้ง, ๒๕๔๕.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. เมืองโบราณในอาณาจักรสุโขทัย. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, ๒๕๕๒.
- สนธยา พลศรี. กระบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๕.
- สมิทร สุวรรณ. รัฐกับแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนา. นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๕๔.
- สุรีย์ มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ. พระพุทธกิจ ๔๕ พรรษา. กรุงเทพมหานคร: บริษัทคอมฟอร์ม จำกัด, ๒๕๔๕.
- สุวิมล ติรกานันท์. การสร้างเครื่องมือวัดตัวแปรในการวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวทางสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๑.
- หวน พันธุ์พันธ์. พิษณุโลกของเรา. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๑๔.
- อัษฎางค์ ปาณิกบุตร. แนวคิดเกี่ยวกับการปฏิรูปการเมือง. กรุงเทพมหานคร: บริษัทสุขุมและบุตร จำกัด, ๒๕๔๐.

๑.๒.๒ บทความในวารสาร

- กนกพร ฉิมพลี. “แนวทางการพัฒนาหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในชุมชนบ้านตะคุ ตำบลตะคุ อำเภอกองชัย จังหวัดนครราชสีมา”, *ชุมชนวิจัย*. ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๙): ๗-๑๙.
- ชายชาญ ปฐมกาญจนา และนรินทร์ สังข์รักษา. “แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตลาดบางหลวง อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม”, *วิทยบริการมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*. ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-เมษายน ๒๕๕๘).
- ธีระวัฒน์ แสนคำ. “บางกระทู้ : เขตลูกลี้ที่กำลังจะถูกเปิดเผย”, *เมืองโบราณ*. ปีที่ ๓๗ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๔).

พระครูปลัดสุวัฒนจริยคุณ. “ยุทธศาสตร์การพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลางในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก”, **สังคมศาสตร์วิชาการ**. ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๖ (กุมภาพันธ์-พฤษภาคม ๒๕๕๗).

พระสุธีรัตนบัณฑิต (อาภากร) และพระใบฎีกาสัญญา อภิวันโณ (สดประเสริฐ). “ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวยานพาหนะพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและอาเซียน”, **มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙).

๑.๒.๓ รายงานการวิจัย

ชุมพล รอดแจ่ม. เส้นทางท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี.

รายงานการวิจัย วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๖.

เถกิงศักดิ์ ชัยชาญ. การพัฒนาคุณภาพการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. **รายงานการวิจัย** มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๕๖.

ธีระวัฒน์ แสนคำ. ยุทธศาสตร์การพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดเลย. **รายงานการวิจัย** วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๖๑.

นภลัย มีลาและคณะ. การศึกษาคุณภาพความเป็นนักท่องเที่ยวเชิงนิเวศกรณศึกษานักท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม. **รายงานการวิจัย** งบประมาณแผ่นดิน พ.ศ. ๒๕๕๒. กรุงเทพมหานคร, ๒๕๕๒.

บุญพา คำวิเศษณ์. ข้อมูลพื้นฐานที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาชุมชนหมู่บ้านวัดเขา ตำบลโคกกลอย อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา. **รายงานการวิจัย** วิทยาลัยราชพฤกษ์, ๒๕๕๗.

มาฆะ ขิตตะสังคะ และคณะ. การศึกษาการพัฒนาศักยภาพการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน กรณีศึกษาจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และแม่ฮ่องสอน. **รายงานการวิจัย** มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย, ๒๕๕๓.

วีรพล ทองมา และคณะ. การพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่มน้ำแม่จอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่. **รายงานการวิจัย** มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔.

สุจิตราภรณ์ จุสปาโล. การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่เกาะสาหร่าย จังหวัดสตูล. **รายงานการวิจัย** สำนักงานคณะกรรมการอุดมการศึกษา (สกอ.) ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๔, ๒๕๕๔.

อิทธิพล โกมล. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาบ้านวังน้ำมอก อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย. **รายงานการวิจัย** สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๓, ๒๕๕๓.

๑.๒.๔ สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, สถานการณ์ด้านการท่องเที่ยวเดือนพฤศจิกายน ๒๕๖๒, <<https://www.mots.go.th/>>, ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๕.

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, “สช. ย้ำ ‘พลังชุมชน’ คือปราการด่านหน้าเอาชนะโควิด ๑๙”, <<https://www.nationalhealth.or.th/en/node/1371>> ๑๐ ตุลาคม ๒๕๖๕.

๒. ภาษาอังกฤษ

IBooks

Constantino, Renato. **The Challenge of the Churches**. Paper presented during the First Gregorio Aplipay Lecture on Nationalism, Manila, Philippines, May 18, 1984.

Coralie Bryant and Louise G. White. **Managing development in the third world**. Colorado: Westview Press, 1982.

Freire, P. **Education : The Practice of Freedom**. London: Writers and Readers Publishing Cooperative, 1987.

Michael P. Todaro. **Economic development**, 5th ed, New York: Longman, 1994.

Misra, R.P. and Jonjo, M. (ed.). **The Changing Perspective of Development Problems In Misra**. Hong Kong: Maruzen Investment Hong Kong, 1981.

Roger, Everette M. and BurdgeRabel J. **Social Change In Rural Societies**. New Jersey: Prentice – Hall, 1972.

ผนวก ก
หนังสือนำ

ที่ อว ๘๐๑๖/๑๘

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๑๑ หมู่ที่ ๖ ต.บึงพระ อ.เมือง จ.พิษณุโลก
โทร.โทรสาร ๐ ๕๕๒๔ ๗๒๔๕-๖
www.mcupl.com

๒๘

มกราคม ๒๕๖๖

เรื่อง ขออนุญาตเข้าเก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

เจริญพร นายอำเภอบางกระทุ่ม

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามเพื่อการวิจัย

จำนวน ๑ ฉบับ

ด้วย พระครูปลัดสุวัฒนพุทธคุณ, ผศ.ดร. สังกัด หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ปี ๒๕๖๖ แผนงานวิจัย เรื่อง บางกระทุ่มโมเดล : ยุทธศาสตร์การพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์ อย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย โครงการวิจัยย่อย ๒ โครงการ ดังนี้

โครงการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง บางกระทุ่มน่าชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

โครงการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง บางกระทุ่มน่าอยู่ : ยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และ สร้างสรรค์ อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาประกอบด้วยนิสิตผู้ทำการวิจัย

มีความประสงค์จะขออนุญาตเข้าเก็บข้อมูลจากประชาชนในเขตพื้นที่ อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เพื่อนำข้อมูลดังกล่าวเสนอเป็นยุทธศาสตร์การเสริมสร้างชุมชนน่าอยู่และสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนาของชุมชนในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยเป็นไปด้วยความเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงขออนุญาตเก็บข้อมูลเพื่อทำการวิจัย ดังกล่าว ระหว่างวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ถึง ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

จึงเจริญพรมหาเพื่อขอความอนุเคราะห์และขออนุโมทนา มา ณ โอกาสนี้

ขอเจริญพร

(พระราชรัตนสุธี, ผศ.ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

รับทราบ
๒๙/๐๑/๖๖

วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
โทร. ๐๙๓๓-๗๐๓๓-๕๓๗๗

แบบสัมภาษณ์

การวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มนำชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนากการท่องเที่ยว
เชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก”

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไป

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์..... อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....
 หน่วยงาน..... ที่อยู่เลขที่..... หมู่ที่.....
 ตำบล..... อำเภอ..... จังหวัด.....
 หมายเลขโทรศัพท์ วันที่สัมภาษณ์

ส่วนที่ ๒ คำถาม

คำถามที่ ๑ สภาพบริบททั่วไปทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมใน
อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ปัจจุบันเป็นอย่างไร

.....

คำถามที่ ๒ ท่านคิดว่า จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิง
พระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีอะไรบ้าง

.....

คำถามที่ ๓ ท่านคิดว่า การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอ
บางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเป็นอย่างไร

.....

คำถามที่ ๔ ท่านคิดว่ายุทธศาสตร์การพัฒนากการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและ
วัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ควรเป็น
อย่างไร

.....

.....

.....

.....

ขอขอบคุณ/เจริญพรขอบคุณ ผู้ให้ข้อมูลทุกท่าน
คณะผู้วิจัย

ประเด็นสนทนา การจัดประชุมกลุ่มย่อย (Focus group)
การวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มนำชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนากองท่องเที่ยว
เชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก”

คำชี้แจง

การศึกษาวิจัยเรื่อง “บางกระทุ่มนำชม : ยุทธศาสตร์การพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก” มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ ๑) เพื่อเพื่อศึกษาสภาพบริบททั่วไป และวิเคราะห์จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก ๒) เพื่อพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน และ ๓) เพื่อเสนอยุทธศาสตร์การพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา โดยมีประเด็นสนทนาดังนี้

ประเด็นที่ ๑ สภาพบริบททั่วไปทางด้านการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๒ จุดเด่น จุดด้อย โอกาสและอุปสรรคทางการท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก เป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๓ การพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ควรเป็นอย่างไร

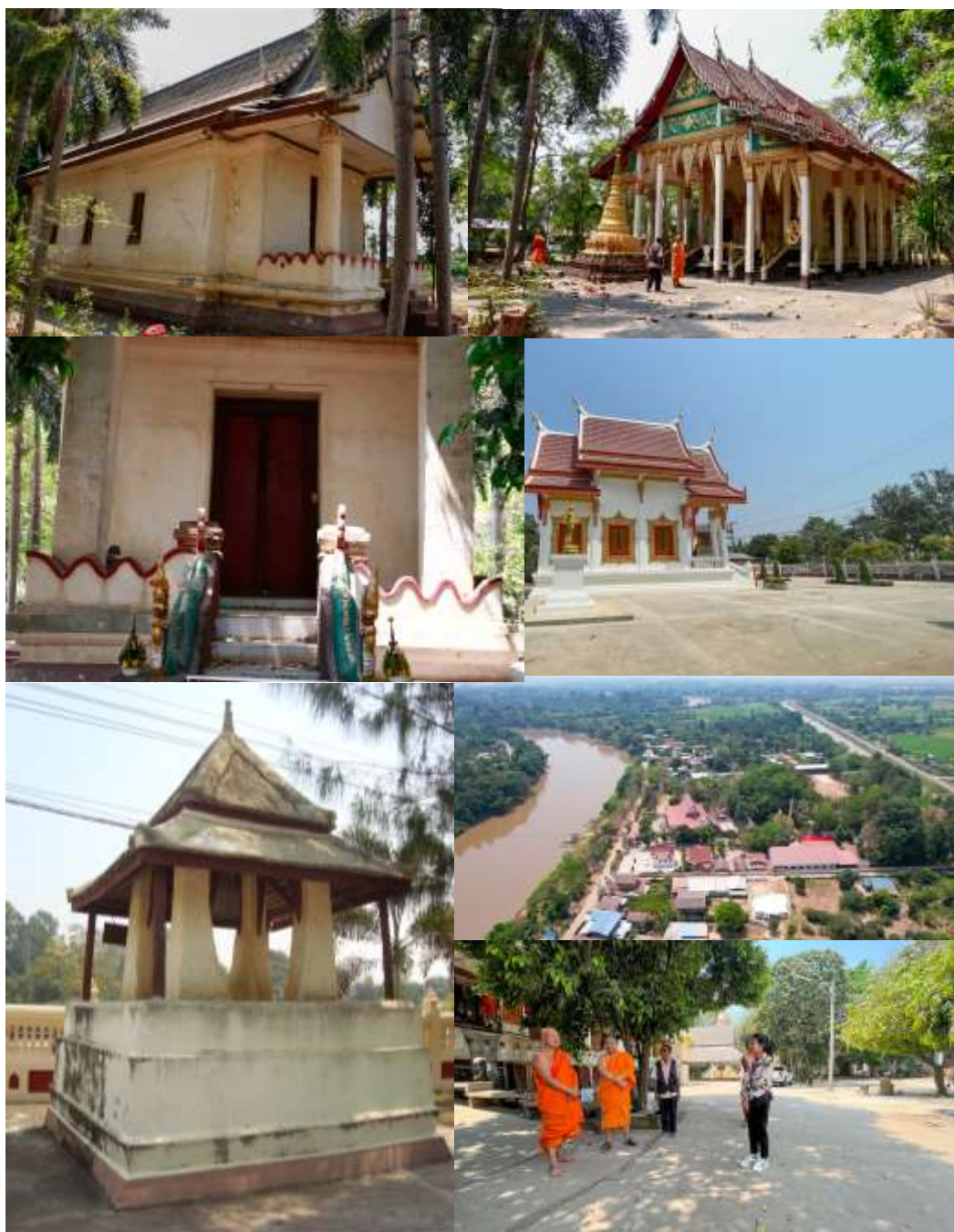
ประเด็นที่ ๔ ยุทธศาสตร์การพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก แบบบูรณาการตามแนวพระพุทธศาสนา ควรเป็นอย่างไร

ประเด็นที่ ๕ ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับการพัฒนากองท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก มีอะไรบ้าง

ผนวก ค
ภาพประกอบ

วัดโคกสลุด

วัดตายนม

วัดนายาว

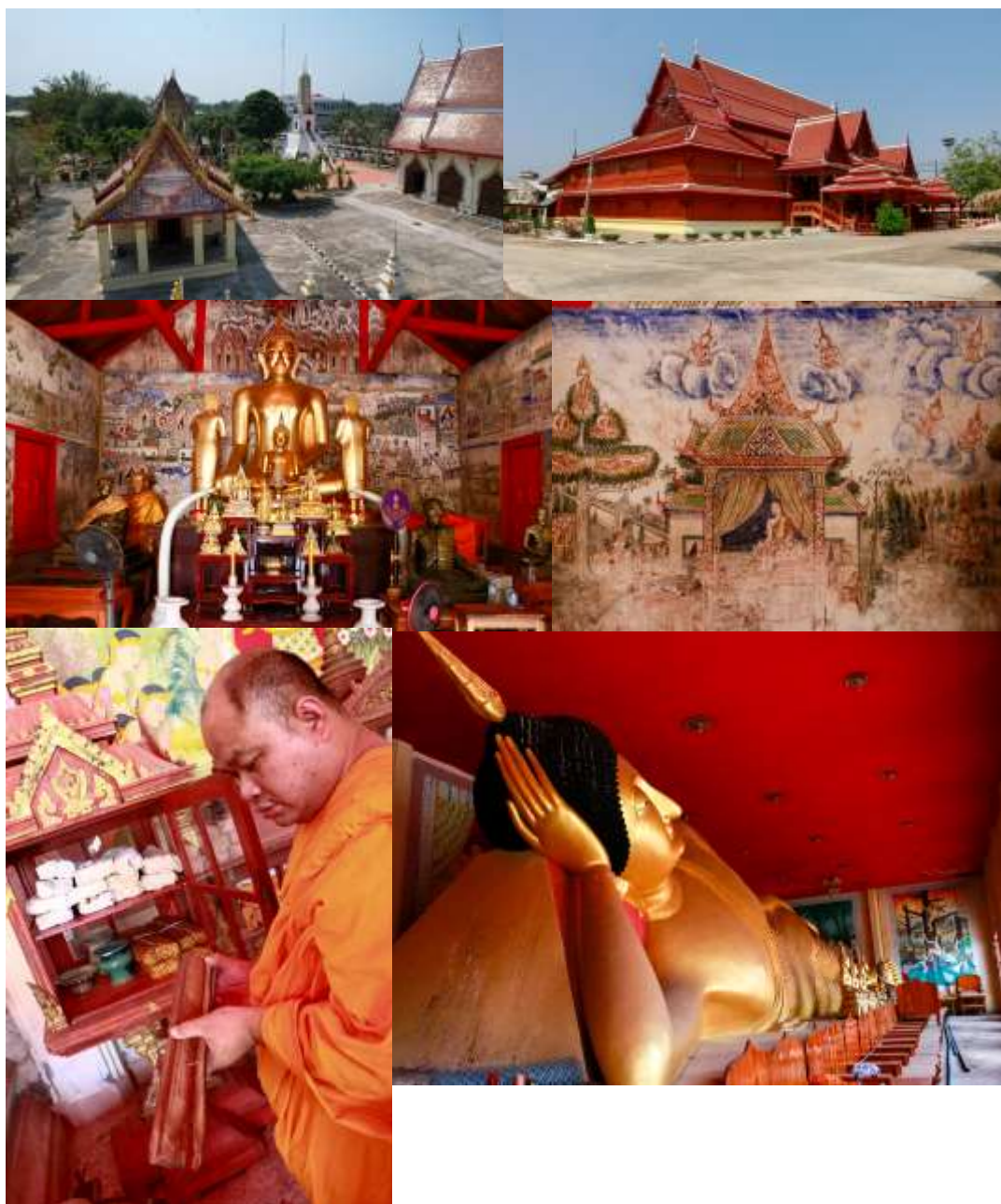
วัดไพธูวรรณ

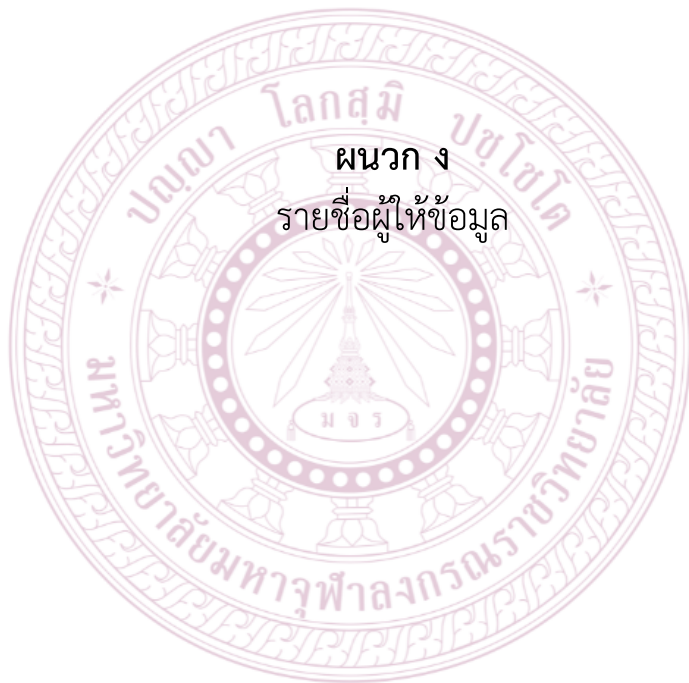
วัดสนามคีตะวันตก

วัดห้วยแก้ว

ผนวก ง
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิในการสนทนากลุ่มเฉพาะ

๑. พระครูสุนทรกิตติรัตน์ (ประยูร) เจ้าคณะอำเภอบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๒. พระครูพิพิธชาภรณ์ (สุทัศน์) เจ้าอาวาสวัดไพรสุวรรณ อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๓. นางสาวปณณศิริ ถนอมมิตร หัวหน้ากลุ่มส่งเสริมและพัฒนาด้านการท่องเที่ยว สำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดพิษณุโลก
๔. นายสวาท เขียวขำ พัฒนาการอำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๕. นางสาวนิภาพรรณ กาญจนพิทักษ์ วัฒนธรรมจังหวัดพิษณุโลก
๖. นายบุญสวน มณีทาโพธิ์ นายกเทศมนตรีตำบลบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๗. นายจรัญ แสงปรารค์ นายกเทศมนตรีตำบลนามคลี อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๘. นางสาวนีย์ ห้วยหงษ์ทอง กำนันตำบลนามคลี อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๙. นายวิเชียร ทองสัมฤทธิ์ ตัวแทนผู้ประกอบการธุรกิจกล้วยตาก อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๑๐. นางพนม พรหมขานา ตัวแทนผู้ประกอบการสินค้า OTOP อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

รายนามผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการให้สัมภาษณ์

๑. นายไพรัตน์ เสือเปรม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่ อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๒. นายเฉลิมวิทย์ ทิวงษา สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่ อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๓. นางรัตนา กลิ่นแย้ม สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านไร่ อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๔. นางสาวทิพวรรณ มณีทาโพธิ์ เลขานุการนายกเทศมนตรีตำบลบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๕. นายธนโชติ มีขำ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๖. นายบุญญกร ภูมิดี กำนันตำบลบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๗. นายสมนึก ทองสัมฤทธิ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๗ ตำบลบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๘. นางสุรรัตน์ คงเนียม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๕ ตำบลบางกระพุ่ม อำเภอบางกระพุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๙. นายราวิณ ทับทิม ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๓ ตำบลบางกระทุ่ม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๐. นายบุญเชิด อยู่สาโก สมาชิกสภาเทศบาลตำบลห้วยแก้ว อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๑. นายจรูญศักดิ์ โตจันทร์ นักพัฒนาชุมชนปฏิบัติการ องค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๒. นางสาวจิราทิพย์ พรหมแดนศิลป์ เจ้าหน้าที่ธุรการองค์การบริหารส่วนตำบลนครป่าหมาก อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๓. นายเสวย พระอัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๔ ตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๔. นางนงลักษณ์ จันทรแจ้ง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ ตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๕. นางสาวรสิตา หาญทอง หัวหน้าสำนักงานปลัด องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๖. นายทรงกลด เกษรสกุล นักพัฒนาชุมชนชำนาญการ องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๗. นายชูชาติ แสงปรามค์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ ตำบลสนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๘. นายวินัย แก้วกำพล ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑ ตำบลสนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๑๙. นางวัลยา ปิ่นแก้ว เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลสนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๐. นายธนากร จันทรศรี เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลสนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๑. นางมฤดี เงินแจ้ง เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลสนามคลี อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๒. นางสาวเอมอร สว่างสุวรรณ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๓. นางสาววาสนา ทิมจันทร์ เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๔. นายรชา คงขาวนา เจ้าหน้าที่องค์การบริหารส่วนตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๕. นายถนอมชัย บุตรวงษ์ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๖. นายนที คำนนท์ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก

๒๗. นางสาวมยุรี นัดกิง ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๒๘. นางธนศิริ ฉิมแสง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๑ ตำบลไผ่ล้อม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๒๙. นายสมนึก โคกทอง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ ๖ อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๓๐. นางสาวเยาวเรศ เดชบุญ หัวหน้าสำนักงานปลัด เทศบาลตำบลเนินกุ่ม อำเภอบาง
กระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๓๑. นายสมศักดิ์ โคกทอง เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเนินกุ่ม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๓๒. นางรวิภา มณีท่าโพธิ์ เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเนินกุ่ม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๓๓. นางคณินิจ ทองรุ่ง เจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลเนินกุ่ม อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๓๔. สิบเอกเอนก ดาด้วง ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสลอด อำเภอบางกระทุ่ม
จังหวัดพิษณุโลก
๓๕. นายสม ไตน์มิ่ง สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลโคกสลอด อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๓๖. นางสาวเดือนเพ็ญ ปั้นเอี่ยม เจ้าหน้าที่ธุรการชำนาญงาน องค์การบริหารส่วนตำบล
โคกสลอด อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๓๗. นางสาววิวรรณ หาญสอน นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ องค์การบริหาร
ส่วนตำบลโคกสลอด อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัดพิษณุโลก
๓๘. นายเทียน ติวสูงเนิน ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลท่าตาล อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๓๙. นางสาวหยุด จินาพันธ์ ผู้ประกอบการสินค้า OTOP อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก
๔๐. นางลำภา ทองสัมฤทธิ์ ผู้ประกอบการสินค้า OTOP อำเภอบางกระทุ่ม จังหวัด
พิษณุโลก

ประวัติผู้วิจัย

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระครูรัตนสุตาภรณ์, ผศ.ดร. (ธีรเดช โพธิ์ทอง)
 ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phrakrurattanasutaphorn, Asst.Prof.Dr.
 (Teeradet Photong)

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

- ๓.๑ รองผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๓.๒ เป็นอาจารย์ประจำสาขาวิชา รัฐประศาสนศาสตร์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

- ที่อยู่ปัจจุบัน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๑๗/๙
 หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
 สถานที่ทำงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๑๗/๙
 หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
 โทรศัพท์ ๐๘๑-๐๔๒-๓๑๘๒
 E-mail tandej@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

- ๕.๑ ปริญญาธรรม ๔ ประโยค พ.ศ. ๒๕๓๖
 ๕.๒ ครุศาสตรบัณฑิต (ค.บ.) สาขาการบริหารการศึกษา
 มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม พ.ศ. ๒๕๔๓
 ๕.๓ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม.) สาขารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา พ.ศ. ๒๕๔๖
 ๕.๔ รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต (รป.ด.) สาขารัฐประศาสนศาสตร์
 มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ พ.ศ. ๒๕๕๘

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระราชรัตนสุธี, รศ.ดร.(ขวัญรัก เกษรบัว)
 ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phrarajrattanasudhi, Assoc.Prof.Dr.
 (Khaunrak Gaesonbau)

๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน

๓. ตำแหน่งปัจจุบัน

- ๓.๑ เจ้าคณะจังหวัดพิษณุโลก
 ๓.๒ ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราชมหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย
 ๓.๓ อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตรวิทยาลัยสงฆ์พุทธ
 ชินราชมหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย

๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก

- ที่อยู่ปัจจุบัน ๙๒/๓ ถนนพุทธบูชา ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก
 สถานที่ทำงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราชมหาวิทยาลัยมหาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๑๗/๙
 หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
 โทรศัพท์ ๐๘๑-๘๘๘-๖๒๔๘
 E-mail khun83@hotmail.com

๕. ประวัติการศึกษา

- ๕.๑ ปริญญาเอก รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต
 มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ปี ๒๕๕๘
 ๕.๒ ปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ภาษาไทย)
 มหาวิทยาลัยนเรศวรปี ๒๕๔๘
 ๕.๓ ปริญญาตรี รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต
 มหาวิทยาลัยเจ้าพระยาปี ๒๕๔๖
 ๕.๔ เปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙)ปี ๒๕๓๗

๑. ชื่อ - นามสกุล (ภาษาไทย) พระมหาเทวประภาส วชิรญาณเมธี, ดร. (มากคล้าย)
ชื่อ - นามสกุล (ภาษาอังกฤษ) Phramaha Tevaprapas Vajirayanamedhi, Dr.
๒. เลขหมายบัตรประจำตัวประชาชน [REDACTED]
๓. ตำแหน่งปัจจุบัน
๔. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อได้สะดวก
- ที่อยู่ปัจจุบัน ๒๘๕ หมู่ ๔ วัดคู้้งตะเภา ตำบลคู้้งตะเภา อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
- สถานที่ทำงาน วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราชมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๑๗/๙
หมู่ ๖ ตำบลบึงพระ อำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก ๖๕๐๐๐
- โทรศัพท์ ๐๙๐-๑๙๙-๙๐๒๒
- E-mail tevaprapas@gmail.com
๕. ประวัติการศึกษา
- ๕.๑ เปรียญธรรม ๔ ประโยค พ.ศ. ๒๕๔๕
- ๕.๒ นิติศาสตรบัณฑิต (น.บ.)
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช พ.ศ. ๒๕๕๑
- ๕.๓ รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต (รป.ม.)
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี พ.ศ. ๒๕๕๔
- ๕.๔ พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขารัฐประศาสนศาสตร์ (พธ.ด.)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๖๐